

МИТКО АРНАУДОВ

Отворени Балкан

Економска интеграција
између политичких
и безбедносних размимоилажења





др Митко Арнаудов

**Отворени Балкан
– економска интеграција између
политичких и безбедносних
размимоилажења**

Београд, 2023.

Издавач:

Институт за међународну политику и привреду,
Београд, Македонска 25

За издавача:

проф. др Бранислав Ђорђевић, директор

Рецензенти:

Проф. др Драган Симић, редовни професор,
Факултет политичких наука Универзитета у Београду
Проф др Драган Ђукановић, редовни професор,
Факултет политичких наука Универзитета у Београду
Др Сања Јелисавац-Трошић, виши научни сарадник,
Институт за међународну политику и привреду

Дизајн корице:

Саво Каталина

Компјутерска обрада:

Сања Баловић

Лектура:

Маја Јовановић

Техничка обрада:

МА Никола Хаџић

Штампа:

ДонатГраф доо, Мике Аласа 52, Београд

Тираж: 100 примерака

ISBN 978-86-7067-322-9

Монографија је настала у оквиру пројекта „Србија и изазови у међународним односима 2023. године”, који финансира Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије, а реализује Институт за међународну политику и привреду током 2023. године.

Садржај

1. Уводна разматрања	7
1.1. „Мини Шенген“ као први корак	10
1.2. Од „Малог Шенгена“ до „Отвореног Балкана“	12
1.3. „Четири економске слободе“ као императив Отвореног Балкана	18
2. Економска интеграција са политичким премисама	25
2.1. Отворени Балкан из перспективе владајућих гарнитуре у Албанији, Северној Македонији и Србији	31
2.2. Став опозиције о Отвореном Балкану у Албанији, Северној Македонији и Србији	35
2.3. Црна Гора и Отворени Балкан – кочница на путу Подгорице ка ЕУ	42
2.4. Босна и Херцеговина и Отворени Балкан – иницијатива као додатни детерминатор унутрашњих подела?	48
2.5. Косово и Отворени Балкан – тачка неспоразумевања између Албанаца у Приштини и Албанаца у Тирани?	54
3. Међународни „статус“ иницијативе Отворени Балкан	61
3.1. Став Брисела о иницијативи – Берлински процес vs. Отворени Балкан	67
3.2. Политика Вашингтона – инсистирање на економској интеграцији	73
3.3. Улога Москве у Отвореном Балкану – безусловна подршка?	79
3.4. Погледи из Анкаре на Отворени Балкан	84

4. Регионални изазови на путу Отвореног Балкана	93
4.1. Економска интеграција vs. супротстављена спољна и безбедносна политика	101
4.2. Дијалог Београда и Приштине у контексту Отвореног Балкана	107
4.3. Отворени Балкан из перспективе Љубљане, Загреба и Будимпеште	113
4.3.1. Став Љубљане	113
4.3.2. Став Загреба	115
4.3.3. Став Будимпеште	116
5. Теоријски осврт на Отворени Балкан – шта кажу реалисти, а шта либерали о регионалним економским интеграцијама	121
5.1. Регионални односи као детерминанта развоја у савременим међународним односима	127
5.2. Перспективе економских интеграција, без политичких и безбедносних „уплитања“	133
5.3. Неокласични реализам у контексту економске интеграције, без политичке и безбедносне димензије	140
7. Закључак	147
Библиографија	153

1.

Уводна разматрања

Иницијатива „Отворени Балкан“ покренута је уочи изазовних регионалних, европских и глобалних токова. Непосредно након промоције иницијативе, крајем 2019. године, познате као такозвани „Мини Шенген“, земље учеснице Србије, Северна Македонија и Албанија суочене су биле са глобалном пандемијском кризом изазваном вирусом Ковид-19, који је умногоме приказао савремене безбедносне изазове са којима се суочавају мале и микро државе, али и спремности, односно неспремности њихових националних система да се суоче са таквим изазовима. Савремени безбедносни изазови, попут пандемије Ковид-19, показали су да чланство у било којој међународној безбедносној или одбрамбеној организацији не може да допринесе решавању унутрашњих претњи безбедности ако национални систем није спреман или заснован на стратегији која би могла да предвиди, спречи и обезбеди ефикасан механизам за такву врсту претње.¹ Заправо „Отворени Балкан“ је иницијатива регионалног карактера која је у међувремену пружила вишеструке одговоре на питања попут:

1. Колико су државе Балкана способне самостално да иницирају регионалну сарадњу?
2. Колико је регионална сарадња на Балкану детерминисана недвршеним фактором?
3. Колико политичка неслагања утичу на регионалну сарадњу, пре свега у доменима економије и привреде?

¹ Mitko Arnaudov, 5th International Academic Conference on Human Security – “Innovation, Research, and Knowledge in the (Re)Configuration of Human Security” (Зборник радова), “North Macedonia’s Nato Membership: Human Security Benefits or Status Quo”, (Београд, Србија: Универзитет у Београду, Факултет безбедности & Институт за међународну политику и привреду, 2022): стр. 291, https://www.diplomacy.bg.ac.rs/wp-content/uploads/2023/01/HS22_Proceedings.pdf.

4. Колико размимоилажење по важним политичким и безбедносним питањима утиче на регионалну економску и привредну сарадњу када је реч о Балкану?
5. Да ли и колико регионална сарадња доприноси процесу европских интеграцији, као носећи спољнополитички циљ државама-учесницама „Отвореног Балкана“?
6. Колико је пандемијска криза изазвана вирусом Ковид-19 показала у пракси функционалност, односно ефикасност и ефективност „Отвореног Балкана“?

Потом, ова аутентично регионална иницијатива пружила је објашњење о дOMETИМА регионалних иницијатива састављених од микро и малих држава које поседују ограничене политичке и војне капацитете, али и ограничене економске и финансијске ресурсе. Суштина овог рада је да направимо анализу процеса настанка, развоја и реалних домета „Отвореног Балкана“ у актуелним међународним односима када су економска кретања угрожена актуелним околностима, док су истовремено колективни безбедносни системи ограниченог домета услед савремених безбедносних изазова и претњи.

Ипак је балкански „Мини Шенген“, како су га 2019. године назвали новинари „Дојче Велеа“, под знаком питања од самог настанка, јер је идеја о укидању трговинских баријера између Србије, Албаније и Северне Македоније наилазила на одобравање привредника, док су истовремено политика и политички аналитичари били уздржанији.² Одређени аналитичари, попут директора Балканске истраживачке групе Најима Рашитија, сматрају да само пуноправне иницијативе које укључују све земље региона могу добити пуну подршку, а не оне које подривају суверенитет неких од њих,³ алудирајући тако на одбијање Београда да призна једнострано проглашену независност Косова, изван оквира Савета безбедности Уједињених нација, али и изван оквира међународног права, односно Резолуције 1244. С друге стране,

² Boris Georgievski, „Balkanski „Mini Šengen“ bez šanse za uspeh?“, *dw.com*, oktobar 1, 2019, <https://www.dw.com/sr/balkanski-mini-%C5%A1engen-polure%C5%A1enje-bez-%C5%A1anse-za-uspeh/a-50652659>.

³ Ibid.

идеја председника Србије је да мини-балканска групација наступа слично Вишеградској групи.^{4,5} Тада је председник Србије изјавио да је „важно да земље региона разумеју да имају користи од тога, да наши људи разумеју да иступамо као блок, јер ћемо тако много више бити поштовани у Европи“.⁶ Битно је истаћи да је иницијаторима „Малог Шенгена“ узор Шенгенска зона као подручје које обухвата 26 европских земаља које су званично укинуле све пасошке и све друге врсте граничне контроле на својим заједничким границама.⁷ Предвиђено је поступно стварање заједничког тржишта за 12 милиона људи, колико ове три земље имају становника заједно, односно стварање јединствене економске зоне.⁸

Из данашње перспективе чини се да су највећи неуспеси ове иницијативе то што у њој нису интегрисани сви актери такозване Балканске шесторке, односно Подгорица, Сарајево и Приштина и даље не деле ентузијазам Београда, Скопља и Тиране по питању ове иницијативе. Иако се Приштина Вашингтонским споразумом, потписаним септембра 2020. године, обавезала да ће се прикључити иницијативи „Отворени Балкан“ то до сада није урађено.⁹ Када је реч о Црној Гори, бивши председник Мило Ђукановић, иако је учествовао на неколико састанака регионалних лидера на којима се разговарало о „Отвореном Балкану“, више пута је напоменуо да Црна Гора неће учествовати у иницијативама које могу и у назнакама бити замене за

⁴ Вишеградска група позната и као Вишеградска четворка удружење је четири средњоевропске државе – Мађарске, Пољске, Словачке и Чешке. Група је настала на самиту шефова држава или влада Мађарске, Пољске и Чехословачке у мађарском граду Вишеграду, 15. фебруара 1991. године, како би се остварила сарадња између ове три државе у процесу приближавања Европској унији.

⁵ Boris Georgievski, „Balkanski „Mini Šengen“ bez šanse za uspeh?“, *dw.com*, oktobar 1, 2019, <https://www.dw.com/sr/balkanski-mini-%C5%A1engen-polure%C5%A1enje-bez-%C5%A1anse-za-uspeh/a-50652659>.

⁶ Ibid.

⁷ Dušan Komarčević, „Svi uspesi i neuspesi 'Malog Šengena'“, *Radio Slobodna Evropa*, septembar 29, 2021, <https://www.slobodnaevropa.org/a/mali-sengen-open-balkan/31484235.html>.

⁸ Ibid.

⁹ Ibid.

интеграцију у ЕУ. Руководство Босне и Херцеговине такође нема усаглашен став по питању учешћа ове земље у иницијативи „Отворени Балкан“. Док политички представници Бошњака наводе да неће прихватити ниједну регионалну иницијативу која би евентуално могла бити замена за ЕУ, политички представници српског народа у Републици Српској одговорне за неприступање БиХ „Отвореном Балкану“ виде у ентитету Федерације БиХ.¹⁰ Заправо суштина проблема је да не постоји сагласност политичких елита у региону о реалним бенефитима ове регионалне иницијативе, пре свега у економским доменима. Иако је реч о иницијативи која је настала са врха једне друштвено-политичке лествице, односно на основу иницијатива владајућих политичких елита, не сме се занемарити став регионалне привредне заједнице која препознаје капацитете ове иницијативе, занемарујући актуелне политичке токове, поставивши тако економске интересе друштва као императив регионалној платформи сарадње.

1.1. „Мини Шенген“ као први корак

Иницијатива за формирање „Мини Шенгена“ покренута је 10. октобра 2019. године у Новом Саду потписивањем споразума између лидера Србије, Албаније и Северне Македоније. Циљ „Мини Шенгена“ био је да се омогући слободан проток капитала, роба, услуга и људи између три земље, односно омогући грађанима да живе и раде у другој земљи, лакше прелазе границе, да роба мање чека на прелазима и слично.¹¹ Битно је подсетити да пре иницијативе за „Мини Шенген“, коју подржавају САД, земље Западног Балкана већ су се повезале трговинским споразумом СЕФТА (Централноевропски уговор о слободној трговини) и иницијативом о Регионалној економској области (MAP REA).¹² Анализирајући капацитете Отвореног Балкана

¹⁰ Ibid.

¹¹ Jovana Đurović, „Ostaje li mini Šengen samo na papiru?“, Glas Amerike, septembar 28, 2020, <https://www.glasamerike.net/a/ostaje-li-mini-%C5%A1engen-samo-na-papiru-/5600514.html>.

¹² Ibid.

Сузана Грубјешић, из Центра за спољну политику, истакла је да је од 1999. године побројано око 80 регионалних иницијатива на Западном Балкану и Југоисточној Европи, те да је регион постао потрошач иницијатива које је неко други смислио, а да сада са „Отвореним Балканом“ имамо шансу да постанемо власници, док би се истовремено могао повећати извозни потенцијал региона у целости кроз ову иницијативу.¹³

Заправо „Мини Шенген“ представља надградњу СЕФТА споразума, међутим придруживање Подгорице, Сарајева и Приштине овом пројекту додатно је дало на значају. Председник Привредне коморе Србије Марко Чадеж истакао је да је од самог почетка иницијативе било политичке воље, али да је проблем у томе да се много детаља и одлука спусти на нижи ниво.¹⁴

С друге стране, Стеван Рапајић сматра да се „Мини Шенген“ не може сврстати у виши облик регионалне економске интеграције, те да не подразумева слободу кретања робе, људи, услуга и капитала, као што то тврде његови заговарачи, већ да може представљати само регионални економски простор (зону), што је ниво нижи од царинске уније, али нешто виши од СЕФТА 2006.¹⁵ Ипак, он истиче да је јасно да је основна замисао креатора „Мини Шенгена“, као регионалне економске зоне, да буде само први корак у успостављању вишег нивоа интеграције.¹⁶

Нова царинска унија под називом „Мини Шенген“, каква се жели створити по угледу на Европску економску заједницу, представљала би крупан економски и политички залог за државе Западног Балкана, сматрају економисти, напомињући да царинска унија подразумева заједничку спољну трговинску политику, односно

¹³ Ibid.

¹⁴ Milica Milosavljević, „Novo ime, nove najave i stari problemi – Може ли „Отворени Балкан“ даље него Мини Шенген?“, Pluton Logistics, avgust 2, 2021, <https://plutonlogistics.com/spedicija/novo-ime-nove-najave-i-stari-problemi-moze-li-otvoreni-balkan-dalje-nego-mini-sengen/>.

¹⁵ Stevan Rapačić, “‘Mini-Schengen’ as an Opportunity for New Regional Economic Integration”, *Međunarodni problemi* Vol. 72, no. 3 (septembar 7, 2020): 575, <https://doi.org/10.2298/MEDJP2003566R>.

¹⁶ Ibid.

формирање јединствене царинске територије и заједничке екстерне царинске тарифе.¹⁷ У том контексту битно је напоменути да би успостављање „Мини Шенгена“ као царинске уније значило уједначавање царина, што не би било нимало лако с обзиром на велике разлике које постоје у структури привреда Западног Балкана, односно разлике у нивоу просечног царинског оптерећења.¹⁸

Међутим, суштина проблема није у институционалним баријерама, када је реч о економској интеграцији региона, у оквирима „Отвореног Балкана“, већ у делимичној политичкој спремности да се инвестира у иницијативу која не ужива снажну политичку подршку, имајући у виду степен неповерења између актера на Западном Балкану, иако као таква, са економским предзнаком, може значајно променити унутар-регионалне економске токове, али и извозне потенцијале „западнобалканске шесторке“. Међутим, актуелни политички токови у региону сведоче да је политика и даље „главна игра у граду“, те да политички интереси и даље превазилазе друштвени значај економских интереса, што умногоме детерминише, с једне стране, целокупан развој региона, док, с друге стране, истовремено детерминише европску агенду региона у целисти, имајући у виду декларативан спољнополитички циљ актера о учлањењу у Европску унију.

1.2. Од „Малог Шенгена“ до „Отвореног Балкана“

На иницијативу Србије, Северне Македоније и Албаније, покренуте 10. октобра 2019. године, долази до оживљавања идеје везане за покушаје „продубљивања“ Регионалног економског подручја, а која је добила колоквијални назив „Мали Шенген“.¹⁹ Иницијатива лидера

¹⁷ Stevan Rapačić, “‘Mini-Schengen’ as an Opportunity for New Regional Economic Integration”, *Međunarodni problemi* Vol. 72, no. 3 (septembar 7, 2020): 583, <https://doi.org/10.2298/MEDJP2003566R>.

¹⁸ Stevan Rapačić, “‘Mini-Schengen’ as an Opportunity for New Regional Economic Integration”, *Međunarodni problemi* Vol. 72, no. 3 (septembar 7, 2020): 584, <https://doi.org/10.2298/MEDJP2003566R>.

¹⁹ Videti: “Schengen Agreement”, Schengen, jun 14, 1985, <https://www.schengenvisa.info.com/schengen-agreement/>, 22/01/2020. Videti i: “Joint Declaration by the

Србије, Северне Македоније и Албаније у прву руку је добила незваничан назив „Мали Шенген“, имајући у виду да је била, као и у случају европског тржишта, односно тржишта Европске уније, фокусирана ка креирању јединственог регионалног тржишта кроз све неопходне механизме на том путу, укључивши успостављање слободе кретање робе, услуге, капитала и радне снаге. У прилог томе говори и Заједничка декларација о спровођењу четири слободе Европске уније на Западном Балкану у којој је јасно указано на позивање на европски пут држава региона и нужност јачања привредне сарадње у Југоисточној Европи.²⁰ „Мали Шенген“ као такав требало је, заправо, да буде „привлачан“ у регионалном контексту, што је за привредни сектор и био, имајући у виду чињеницу да су управо привредници препознали бенефите једног таквог повезивања. Али за одређене политичке челнике и политичке елите био је још једна тачка раздвајања националних и државних политика у региону. Уместо да се тумачи као „степеница“ на путу „Великог Шенгена“, односно јединственог тржишта Европске уније, Шенген у Европи подразумева слободан проток људи и робе, а у очима страних инвеститора – Србија, Северна Македонија и Албанија биле би једно тржиште и више би био битан овај проток робе.²¹ Ипак, ако се вратимо у контекст назива ове иницијативе, Ђорђевић и Ђукановић сматрају да је назив заправо невешто одабран, јер се у оквиру ње превасходно потенцира пуна слобода кретања људи унутар региона Западног Балкана, али она се фокусира и на кретање услуга, роба и капитала.²²

President of the Republic of Serbia, Prime Minister of the Republic of Albania and the Prime Minister of the Republic North Macedonia on Implementing the EU Four Freedoms in the Western Balkans”, Novi Sad, oktobar 10, 2019, Preamble, op. cit.

²⁰ “Joint Declaration by the President of the Republic of Serbia, Prime Minister of the Republic of Albania and the Prime Minister of the Republic North Macedonia on Implementing the EU Four Freedoms in the Western Balkans”, Novi Sad, oktobar 10, 2019, op. cit.

²¹ Marija Janković, „Mali Šengen’: Da li se stvara nova Jugoslavija i šta Srbija ima od toga“, *BBC News Na Srpskom*, septembar 27, 2019, <https://www.bbc.com/serbian/lat/balkan-49850918>.

²² Dragan Đukanović и Branislav Đorđević, “‘Mini Schengen’ – Concept, Implementation and Controversies”, *Međunarodni problemi* Vol. 72, no. 3 (januar 1, 2020): 600, <https://doi.org/10.2298/medjp2003595d>.

„Мали Шенген“ је у политичком контексту, пре свега од стране актера „западнобалканске шесторке“ које нису укључени у ову иницијативу, посматран као алтернатива европским интеграцијама, алтернатива европском тржишту, контратежа европским спољнополитичким циљевима региона. Како би се очигледно избегле тенденције да „Мали Шенген“ представља замену за чланство у Европској унији, у Декларацији се јасно наводе закључци са самита ЕУ–Западни Балкан у Солуну 2003. године, потом са самита Берлинског процеса у Трсту 2017. године, као и Стратегија ЕУ о проширењу на Западни Балкан до 2025. године, која је била представљена почетком фебруара 2018. године.²³

У том контексту, на почетку је изостало и званично име иницијативе јер су државе-учеснице, убрзо након озваничавања ове иницијативе, биле суочене са глобалним изазовом у формату Ковид-19 пандемије. И ту је заправо у највећој мери „тестирана издржљивост“ тада новонастале иницијативе „Мали Шенген“, јер је успела конкретно да допринесе у борби против пандемије Ковид-19, док је истовремено успела да „премости“ тај ванредан период не само за земље-учеснице иницијативе, већ уопште на глобалној равни. О томе да иницијатива није изгубила своје место у региону током пандемије Ковид-19 сведоче и онлајн састанци лидера Србије, Северне Македоније и Албаније у октобру 2020. године – када је договорена интензивирани сарадња након паузе изазване пандемијом, а већ следећи састанак је одржан у јуну 2021. године.²⁴

Међутим, суштински проблем ове иницијативе, првобитно познате као „Мали Шенген“, а потом званично као „Отворени Балкан“ јесте то што није успела да прикупи све „симпатије“ у региону Западног Балкана. Заправо, изостале су одређене кључне политичке симпатије које би овој иницијативи дале свепрожимајући и једногласни легитимитет у регионалном контексту. Одмах су се

²³ „Joint Declaration by the President of the Republic of Serbia, Prime Minister of the Republic of Albania and the Prime Minister of the Republic North Macedonia on Implementing the EU Four Freedoms in the Western Balkans“, Novi Sad, oktobar 10, 2019, op. cit.

²⁴ „Privredna komora Srbije“, Привредна комора Србије, n.d., <https://pks.rs/open-balkan-sporazumi/razvoj-inicijative>.

појавиле одређене резерве и контроверзе око оваквог продубљивања Регионалног економског подручја, односно понајпре се појавила дилема да ли је „Мали Шенген“ као иницијатива, иако се *de facto* надовезује на Регионално економско подручје након 2017. године, замена за чланство у Европској унији држава Западног Балкана.²⁵

Контроверзе су суштински утицале на то да управо због различитог мотива за покретање ове иницијативе, уједно почну и да се појављују и њене посве различите интерпретације. Свакако најзначајнији отпори успостављању четири основне слободе ЕУ на Западном Балкану, тј. „Малом Шенгену“, појавиле су се на Косову, као и у Црној Гори.²⁶ Затим, власти у Приштини су ово виделе као провокацију званичне Србије и покушај да се „заваде“ Приштина и Тирана, јер је албански премијер Еди Рама од првог дана подржао наведену иницијативу.²⁷ Заправо, све је тумачено на политичком нивоу. Уз изостанак стручне јавности, у овом случају економиста, уз изостанак ставова привредног сектора, који се од самог почетка zaloжио за ову иницијативу, не само у оквирима држава-учесница већ и код дела „западнобалканске шесторке“ која одбија да се придружи овој иницијативи, политички челници који одбијају да буду део „Малог Шенгена“ настављају да спроводе своју политику утемељену на њиховим политичким интересима у којима су интереси грађана, привреде и развоја очигледно маргинализоване дугорочно.

Тако је иницијатива „Мали Шенген“ успела да „преживи“ своје прве две године, до Самита лидера одржаног у Скопљу у јулу 2021. године, када је и озваничено име иницијативе „Отворени Балкан“. Самит који је одржан у физичком формату није само озваничио почетак „поновне динамизације“ ове иницијативе, већ је умногоме представљао својеврстан симбол окончања борбе са пандемијом Ковид-19, која је у многим сегментима глобалног поретка, па и у оквирима Западног

²⁵ Dragan Đukanović и Branislav Đorđević, “‘Mini Schengen’ – Concept, Implementation and Controversies”, *Međunarodni problemi* Vol. 72, no. 3 (januar 1, 2020): 601, <https://doi.org/10.2298/medjp2003595d>.

²⁶ Ibid.

²⁷ Amra Zejneli Loxha, „Politički lideri Kosova protiv ‘Malog Šengena’“, Radio Slobodna Evropa, Regionalni program, Prag, novembar 11, 2019, <https://www.slobodnaevropa.org/a/politickilideri-kosova-protiv-malog-sengena-/30263955.html>, 22/01/2020, op. cit.

Балкана, утицала на даљи развој друштвених, економских и политичких токова у целисти.

На овом самиту, поред промоције званичног имена иницијативе „Отворени Балкан“, лидери Србије, Северне Македоније и Албаније истакли су да ће две иницијативе у оквирима овог пројекта добити посебну пажњу, односно да грађани могу слободно да раде и аплицирају за посао у било којој држави-учесници, а потом фокус је дат на размени информација о ПДВ систему, у складу са системима у оквирима Европске уније, како се терет не би заустављао на границама унутар оквира Балкана.²⁸

На самиту у Скопљу, јула 2021. године, потписана су три важна споразума:

1. Меморандум о разумевању о сарадњи у вези са слободним приступом на тржиште рада на Западном Балкану – овим споразумом државе-учеснице „Отвореног Балкана“ сагласне су да поједноставе процедуре с циљем да гарантују једнак приступ тржишту рада грађанима држава-учесница иницијативе, чиме се захтева усклађивање закона у свакој држави-учесници. Тиме су оне сагласне да се укину радне дозволе и поједностави поступак издавања дозволе за привремени боравак.²⁹
2. Меморандум о разумевању о сарадњи на олакшавању увоза, извоза и кретања робе на Западном Балкану – циљ је да се овим споразумом повећа и унапреди економска сарадња између страна-потписница, да се у највећој мери поједноставе процедуре везане

²⁸ “Statement of Aleksandar Vucic, President of the Republic of Serbia Edi Rama, Prime Minister of the Republic of Albania Zoran Zaev, Prime Minister of the Republic of North Macedonia”, *pks.rs/open-balkan-sporazumi/deklaracije*, jul 29, 2021, str. 1, https://api.pks.rs/storage/assets/Deklaracija_Skoplje.pdf.

²⁹ “Memorandum of Understanding on Cooperation Related to Free Access to the Labour Market in the Western Balkans”, *pks.rs/open-balkan-sporazumi/potpisani-sporazumi* (Привредна комора Србије, јул 26, 2021), https://api.pks.rs/storage/assets/%D0%9C%D0%B5%D0%BC%D0%BE%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D1%83%D0%BC_%D0%BE_%D1%80%D0%B0%D0%B7%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%B2%D0%B0%D1%9A%D1%83_%D0%BE_%D1%80%D0%B0%D0%B4%D0%BD%D0%B8%D0%BC_%D0%B4%D0%BE%D0%B7%D0%B2%D0%BE%D0%BB%D0%B0%D0%BC%D0%B0.pdf.

за увоз, извоз и кретање робе, да се размењују подаци између царинских и других надлежних органа у мери у којој то дозвољавају закони сваке стране, да се промовише, кроз повећање међусобне трговине, хармоничан развој економских односа између страна и да се напослетку постепено отклоне све баријере у трговини робом.³⁰

3. Споразум о сарадњи у заштити од непогода на Западном Балкану – којим је предвиђено планирање и спровођење мера заштите од поплава, земљотреса, пожара, загађења животне средине, удеса пловила, радиолошких опасности, различитих пандемија, као и индустријских и других катастрофа, затим међусобно обавештавање о претњама, настанку и последицама катастрофа, потом међусобна помоћ у спасавању, пружању помоћи и отклањању последица катастрофа са копненим и ваздушним снагама и возилима за интервенције у случајевима масовних пожара, поплава, земљотреса и других непогода, али и едукацију и обуку особља служби, јединица заштите и спасавања, јединица за заштиту од пожара и других чланова спасилачких тимова кроз брифинге, курсеве, обуке, семинаре и друге облике сарадње, као и организовање и извођење заједничких вежби спасавања и помоћи, те размена научних и техничких података, као и других докумената од значаја за заштиту од катастрофа, напослетку и сарадња у развоју и производњи опреме за спасавање и пружање помоћи.³¹

³⁰ “Memorandum of Understanding on Cooperation on Facilitation of Imports, Exports and Movement of Goods in the Western Balkans”, *pks.rs/open-balkan-sporazumi/potpisani-sporazumi* (Привредна комора Србије, јул 29, 2021), https://api.pks.rs/storage/assets/Memorandum_o_razumevanju_o_trgovinskim_olaksicama1.pdf

³¹ “Agreement on Cooperation in Protection Against Disasters in the Western Balkans”, *pks.rs/open-balkan-sporazumi/potpisani-sporazumi* (Привредна комора Србије, јул 29, 2021), https://api.pks.rs/storage/assets/%D0%9C%D0%B5%D0%BC%D0%BE%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D1%83%D0%BC_%D0%BE_%D1%80%D0%B0%D0%B7%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%B2%D0%B0%D1%9A%D1%83_%D0%BE_%D1%81%D0%B0%D1%80%D0%B0%D0%B4%D1%9A%D0%B8_%D1%83_%D0%BA%D0%B0%D1%82%D0%B0%D1%81%D1%82%D1%80%D0%BE%D1%84%D0%B0%D0%BC%D0%B0.pdf

Ова три споразума постигнута на Самиту у Охриду, првом самиту у физичком формату након пандемије Ковид-19, када је и озваничено име иницијативе „Отворени Балкан“, заправо нам показују суштина ове иницијативе, односно сарадњу у циљу поједностављивање услова на тржишту рада на Западном Балкану, те уклањање свих баријера, потом у највећој мери поједностављивање процедура у транспорту због ефикаснијег и ефективнијег пословања привредног сектора на Западном Балкану, али и пружање помоћи у суочавању са савременим безбедносним изазовима које превазилазе границе националних држава, те захтевају шири, свеобухватнији и синхронизованији одговор политичких актера.

Иницијатива „Отворени Балкан“ постала је својеврстан детерминатор процеса интеграције на Западном Балкану, што би у највећој мери могло да се тумачи као предворје европским интеграцијама. На основу усвојених споразума, али и корака у коме се даље креће ова иницијатива, тешко је установити да је реч о пројекту који је у супротности са европским интеграцијама и европским тековинама. Заправо, реч је о пројекту који можда дели суштинске циљеве заједно са иницијативом „Берлински процес“, али ни на који начин као таква не искључује једну другу. Односно из постојећих мера усвојених у оквирима „Отвореног Балкан“ тешко је установити да је реч о пројекту који представља конкуренција „Берлинском процесу“, или пројекту који је на било који начин је у супротности са носећим спољнополитичким циљевима западнобалканске шесторке.

1.3. „Четири економске слободе“ као императив Отвореног Балкана

Отворени Балкан није своју аутентичност стекао само чињеницом да је оригинално регионална иницијатива, покренута од стране лидера у региону, без спољног утицаја, детерминисања, већ је специфична и по томе што су сусрети лидера у веома кратком временском периоду били све учесталији, а на сваком од њих била је донета или усвојена нека нова смерница у процесу интеграције и сарадње, од оних који не делују као изузетно важне, па све до оних које су имале изразиту вредност за привредни сектор, за регионално тржиште рада, за радне

услове грађана држава-учесница. Политичка воља за интензивирању сарадњу препозната је већ и у првој декларацији, на првом сусрету лидера Србије, Северне Македоније и Албаније, када су и званично постављени темељи овог неформалног формата регионалне сарадње у домену економских интеграција.

О томе најбоље сведочи и текст прве Декларације усвојене у Новом Саду у октобру 2019. године. У овом документу, у коме су наведени кључни циљеви, односно „потпуно и слободно кретање роба, услуга, капитала и радне снаге у целом региону“, истакнуто је да се као први корак лидери обавезују да ће уклонити граничне контроле и друге препреке слободном кретању унутар региона што је пре могуће, а најкасније до 2021. године.³² Заправо, није реч о само о документу у формату декларације у коме се наводи за шта конкретно се залажу политички представници актера учесница, већ се постављају и конкретни датуми и кораци које смо претходно навели, а који у том тренутку указују на јасну посвећеност остваривању наведених циљева у регионалним оквирима.

Потом, већ је Декларација усвојена у Охриду, показала све конкретне мере предузете на пољу интензивираних економске интеграције региона, што је био кључан корак у поспешивању развоја ове иницијативе. Надовезујући се на Декларацију из Новог Сада, у документу из Охрида, само месец дана након јавне промоције ове иницијативе, предвиђене су следеће мере, односно предложен је Акциони план према коме би се спроводили конкретни кораци:

- Први приоритет који су поставили политички представници Србије, Северне Македоније и Албаније је унапређење процедура и инфраструктуре на граничним прелазима, односно:
- Успостављање 24/7 рад свих инспекцијских служби на граничним прелазима између држава-учесница, укључујући фитосанитарне и ветеринарске агенције, до следећег састанка;
- Оснаживање прекограничне е-трговине између земаља-учесница путем платформе за Е-трговину;

³² “Joint Declaration on Implementing the EU Four Freedoms in the Western Balkans”, *pks.rs* (Привредна комора Србије, октобар 10, 2019), стр. 2, https://api.pks.rs/storage/assets/Deklaracija_Novi_Sad1.pdf.

- Реконструкција граничне инфраструктуре у циљу успостављање граничних трака које би омогућиле камионима из земаља-учесница бржи и једноставни пролаз на граничним прелазима;
- Успостављање пратећих објеката и обезбеђивање одговарајуће и неопходне опреме за контролу и мерење, као и запошљавање додатног броја граничних службеника са одговарајућом стручном спремом.³³

Као други приоритет овом декларацијом из Охрида постављено је узајамно признавање пратеће документације и то кроз следеће механизме:

- Убрзати процес имплементације интерних процедура за „систем без папира“ за релевантну документацију која прати робу;
- Идентификовати модел подстицаја за подршку коришћења „система без папира“;
- Минимизирање, у циљу елиминисања захтева за документацијом у писаној форми за податке који су већ унети у систем;

Обавеза усвајања узајамног признавања пратећих докумената робе (фитосанитарни, ветеринарски и други сертификати) на следећем састанку Заједничког комитета ЦЕФТА.³⁴

Када је реч о слободном кретању људи и слободи пружања услуга, као први приоритет постављено је кретање људи са личном картом до 2020. године,³⁵ што је усвојена мера, те грађани држава-учесница иницијативе Отвореног Балкана могу да прелазе граничне прелазе између Србије, Северне Македоније и Албаније личном картом, без коришћење пасошке исправе.

Потом, фокус је усмерен на практичне мере као што је постизање договора укључених страна како би се што пре ова мера применила, те усклађивање националних законодавстава о путним исправама, а у складу с правом Европске уније (*EU acquis*).³⁶

³³ “WB6 Ohrid Summit – Accelerating the Implementation of the EU Four Freedoms in the Western Balkans”, [pks.rs/open-balkan-sporazumi/deklaracije](https://api.pks.rs/storage/assets/Deklaracija_Ohrid1.pdf), novembar 10, 2019, str. 2, https://api.pks.rs/storage/assets/Deklaracija_Ohrid1.pdf.

³⁴ Ibid.

³⁵ Ibid.

³⁶ Ibid.

Други важан приоритет, такође усвојен на састанку лидера Србије, Северне Македоније и Албаније у Охриду, јесу јединствене боравишне и радне дозволе у циљу омогућавања једнаког третмана за боравак и запошљавање свих грађана учесница ове иницијативе. У Декларацији из Охрида захтева за припремање законског оквира о јединственом боравку и радној дозволи, али и усклађивање Закона о странцима у складу са правим тековинама Европске уније.³⁷

Трећи приоритет, у смеру креирања и достизања постављених циљева у четири слободе у оквирима Отвореног Балкана, јесте регулисање услова социјалног осигурања и запошљавања између држава учесница. Мере које су постављене у том смеру јесу:

- Анализа националног законодавства у циљу хармонизације услова социјалног осигурања и запошљавања, укључујући усклађивање листе дефицитарних занимања;
- Интензивирање напора у циљу постизања договора о аутоматском признавању академских квалификација;
- Омогућавање мобилности студената и истраживача, кроз израде програма за размену студената и истраживача, кроз заједнички план рада у циљу имплементације Смерница за европске стандарде (ESG), кроз регистрацију одговарајућих агенција за осигурање квалитета у EQAR, као и кроз оснажење сарадње у изради и имплементацији појединачних стратегија паметних специјализација.³⁸

Када је реч о слободном кретању капитала, на састанку у Охриду договорено је интензивирање инвестицијских токова у региону, а за следећи састанак је договорен и нацрт за развој инвестиционих перспектива у региону.³⁹

Уз конкретне приоритете и мере договорене и усвојене на састанку у Охриду, а које се су конкретно односила на креирање услова за успостављање четири слободе, лидери Србије, Северне Македоније и Албаније разрадили су и одређене сегменте сарадње у доменима

³⁷ Ibid.

³⁸ “WB6 Ohrid Summit – Accelerating the Implementation of the EU Four Freedoms in the Western Balkans,” [pks.rs/open-balkan-sporazumi/deklaracije](https://api.pks.rs/storage/assets/Deklaracija_Ohrid1.pdf), novembar 10, 2019, str. 3, https://api.pks.rs/storage/assets/Deklaracija_Ohrid1.pdf.

³⁹ Ibid.

безбедности, те је као приоритет постављено „Јачање прекограничне сарадње у области безбедности“. Уз то, на овом пољу усвојене су и две конкретне мере:

- Јачање прекограничне сарадње полицијских органа у борби против транснационалног криминала, те у области борбе против тероризма;
- Јачање прекограничне полицијске сарадње у области миграција и цивилне ванредне ситуације.⁴⁰

Заправо Декларације из Новог Сада и Охрида, као прве декларације усвојене у оквирима Отвореног Балкана, сведоче о постојању снажне политичке воље у смеру креирања регионалног тржишта, утемељеног на такозване четири слободе, на којима је утемељено и тржиште Европске уније. Анализиране декларације показују конкретне мере и приоритете на путу регионалне интеграције, али такође сведоче о посвећености држава-учесница европским интеграцијама, имајући у виду чињеницу да се наводи и право Европске уније, као својеврсно правно утемељење у процесу прилагођавања националног законодавстава, а у циљу успостављања функционалних и спроводљивих принципа четири слободе на простору Западног Балкана, у оквирима иницијативе Отвореног Балкана.

На састанку у октобру 2020. године договорено је интензивирање сарадње, након паузе изазаване пандемијом Ковид-19, а већ је на састанку у Скопљу, одржаном у јулу 2021. године, промовисан и званични назив иницијативе, односно Отворени Балкан.⁴¹ Уз то, на састанку у Скопљу, првом у физичком формату након Ковид-19 пандемије, потписани су и следећи споразуми:

- Меморандум о разумевању о трговинским олакшицама;
- Меморандум о разумевању о радним дозволама;
- Меморандум о разумевању о сарадњи у катастрофама.⁴²

Овим меморандумима заправо је договорен заједнички одговор на природне и друге катастрофе у земљама-учесницама, потом

⁴⁰ Ibid.

⁴¹ „Privredna komora Srbije“, Привредна комора Србије, n.d., <https://pks.rs/open-balkan-sporazumi/razvoj-inicijative>.

⁴² Ibid.

омогућавање грађанима Србије, Северне Македоније и Албаније да раде у земљама-учесницама Отвореног Балкана, као и додатно олакшавање кретања робе без додатних одлагања.⁴³

Усвојена је и Декларација из Скопља у којој је наведено да је на том самиту, поред политичких лидера, учествовало и више од 350 представника предузећа из целог Западног Балкана, што само по себи сведочи о актуелности саме иницијативе у привредном сектору, али и о њеним позитивним смерницама, пре свега када је реч о даљем развоју и интеграцији регионалног привредног сектора. Уз то, посебан нагласак је стављен на Зеленој агенди за Западни Балкан, те је истакнута намера за развој стратешких пројеката у смеру производње зелене и одрживе енергије.⁴⁴

На следећем састанку, одржаном у Београду у новембру 2021. године, лидери су се сложили да убрзају координацију између влада како би дошло до пуног спровођења споразума, а које ће допринети бољем и квалитетнијем свакодневном животу грађана држава-учесница.

На самиту у Тирани, само месец дана касније, потписани су Споразум о условима за слободан приступ тржишту рада на Западном Балкану, као и Споразум о међусобном повезивању шема за електронску идентификацију грађана Западног Балкана, док су истовремено ресорни министри потписали Споразум о сарадњи у области ветерине, безбедности хране и исхране и фитосанитарној области на Западном Балкану, потом Споразум о међусобном признавању сертификата овлашћених привредних субјеката за сигурност и безбедност (АЕОС) између Албаније и Србије, и између Албаније и Северне Македоније (јер је исти споразум између Србије и Северне Македоније био оперативан од раније).⁴⁵

Следеће године, на самитима одржаним на Охриду, у јуну 2022. године, и у Београду, у септембру исте године, лидери и ресорни

⁴³ "Statement of Aleksandar Vucic, President of the Republic of Serbia Edi Rama, Prime Minister of the Republic of Albania Zoran Zaev, Prime Minister of the Republic of North Macedonia", pks.rs/open-balkan-sporazumi/deklaracije, jul 29, 2021, str. 1, https://api.pks.rs/storage/assets/Deklaracija_Skoplje.pdf.

⁴⁴ Ibid.

⁴⁵ „Privredna komora Srbije“, Привредна комора Србије, n.d., <https://pks.rs/open-balkan-sporazumi/razvoj-inicijative>.

министри Србије, Северне Македоније и Албаније потписали су следеће споразуме:

- Споразум о међусобном признавању академских квалификација;
- Споразум о разумевању о сарадњи у области туризма на Западном Балкану;
- Споразум о разумевању о сарадњи у области културе;
- Споразум о разумевању о сарадњи у области пореских администрација на Западном Балкану;
- Споразум о механизмима за обезбеђивање несметаног снабдевања основним животним намирницама у оквирима Отвореног Балкана;
- Оперативни план у области цивилне заштите између Северне Македоније, Србије и Албаније;
- Споразум о разумевању о сарадњи у области кинематографије и аудио-визуелних активности;
- Билатерални споразум о сарадњи у области енергетике између Србије и Албаније.⁴⁶

Потписани документи у оквирима Отвореног Балкана веома јасно сведоче да је пре свега реч о економској иницијативи, о иницијативи чији је циљ економска интеграција региона Западног Балкана, истовремено утемељена на принципима и стандардима Европске уније. Управо је зато неопходно да се на овој иницијативи гледа из угла економских прилика, из угла економских интереса, из угла свакодневних потреба грађана држава-учесница и представника привредног сектора, уместо да се истој даје политичка конотација. У савременим међународним односима готово је немогуће посматрати економске токове одвојено од политичких, и обрнуто, али Отворени Балкан свакако представља регионалну прилику у смеру релаксирања политичких односа, синхронизације европских агенди у оквирима такозване балканске шесторке, али и могућност да се кроз економске токове утемеље снажнији регионални политички односи, који ће многоструко допринети не само развоју регионалне економије већ и превазилажењу актуелних регионалних изазова и билатералних спорења која у великој мери детерминишу развој и европску перспективу целог региона.

⁴⁶ Ibid.

2. Економска интеграција са политичким премисама

Економска интеграција политичких ентитета или земаља у једном конкретном региону, подрегиону, „компатибилној“ географској целини, увек је тумачена као развојни пројекат који доприноси свим укљученим странама економске користи и могућности да се оствари економски раст и развој, што је у новијој историји важна компонента и за велике и за мале државе. Јер, у савременим међународним односима један од носећих критеријума за анализу политичке, дипломатске као и војне моћи једне државе јесте управо њена економска моћ, привредни потенцијал, ресурсни капацитети. Заправо, економија је постала такозвани „лакмус папир“ у актуелним међународним односима, те као таква и детерминанта која у највећој мери одређује колико ће одређени субјект међународног права поседовати политичку, дипломатску, па и војну моћ.

Економија је кроз историју увек имала огромну тежину за политичке чиниоце, али то није било толико видљиво у међународним односима јер се управо данас налазимо на највишем нивоу привредног развоја, те различити канали комуникације у свим деловима света веома транспарентно приказују слику и глобални мозаик који сведочи о томе колико је економија значајан фактор и генератор многих светских токова. Слично је и у регионалном контексту. Државе које остварују најбоље економске резултате, најбржи привредни раст и развој, те највише доприносе квалитативном повећању стандарда свог становништва, по некој логици и аутоматизму уживају и највећу моћ на датом географском подручју. Често се дешава да та моћ, као таква и фактичка, не буде прихваћена од свих регионалних чинилаца, што доводи често и до конкуретности, па и до политичких анимозитета, али то не значи да је та моћ у реалном смислу смањена или у одређеној мери релативизиована.

Међутим, једно од носећих питања које се поставља у науци о међународним односима, а које представља „традиционални“ предмет расправе међу теоретичарима међународних односа, јесте – да ли економска интеграција иде „руку под руку“ са политичком, а потом и

интеграцијом у облсти безбедности? Односно, да ли ће економска интеграција по аутоматизму довести, не одређујући временски оквир али у једном тренутку свакако, до политичко-институционалне, а потом и интеграције у области безбедности, као *de facto* највиши модел интегрисаности два политичка субјекта? У међународним односима сведоци смо бројних економских иницијатива, удруживања, формата сарадње, па и платформи чији је фокус сарадња у домену економије и привредног развоја, па чак и у домену финансијске и монетарне политике, али такође смо сведоци да већина тих формата са економским предзнаком, веома често изражавају и своје заједничке, координисане или синхронизоване ставове по одређеним питањима из делокруга међународне политике или глобалне безбедности. Управо зато још увек немамо конкретан одговор на питање о томе колики је степен или ниво економске интеграције политичких субјеката, који их држи довољно удаљеним од политичке и интеграције у домену безбедности а не угрожава достигнути ниво економске сарадње и, заправо, да ли је уопште могуће достићи такав степен? Да ли то значи да економска интеграција не сме да иде даље од већ достигнутог нивоа, јер ако се иде корак даље то би по некој обичајној логици значило и да ће се једном тренутку та интеграција „прелити“ на политичка и безбедносна питања?

С друге стране, постоји другачија димензија, односно другачији угао анализе овог питања, које је такође вредно пажње када се у међународним односима истражују економске иницијативе и пројекти, те њихови политички донети, иако су у званичном контексту посвећене економским питањима. А то је оно питање које увек „лебди у ваздуху“, а на које сви имају одговор – да економска сарадња, економске иницијативе, економске платформе и економски формати у великој мери уживају и политички утицај у савременим међународним односима. То је у последњој деценији 20. века и првој деценији 21. века постало све видљивије, имајући у виду усклађену политику, па и политику економских и политичких санкција које су спроводиле државе-економски партнери, а не тако ретку и усклађену безбедносноу политику. Потом, теза таквог тренда је додатно потврђена почетком Украјинског рата када је руска војска ушла на територију Украјине, што је допринело увођењу бројних међународних економских санкција против Руске Федерације од стране не само држава-чланица Европске уније, као *sui generis*

економско-политичког блока са безбедносним премисама, већ од стране држава-економских партнера који остварују економску сарадњу на највишем нивоу, а у највећој мери истовремено воде сличну или умногоме усклађену политику. Заправо, Украјински рат и новонастала економска реалност након почетка овог рата представља један од најновијих одговора на питање о међусобној детерминисаности политичких и економских токова. У конкретном случају, политичке одлуке су детерминисале економска кретања, те је политичка одлука званичне Москве да војно интервенише на територији Украјине довела до креирања нове економске реалности, наметања бројних санкција Руској Федерацији и промену до тада познатог концепта економске и привредне сарадње Руске Федерације и политичког Запада.

И у овом контексту то већ не представља никакав проблем, имајући у виду акумулирану економску и финансијску моћ ове супротстављене стране, као последицу Украјинског рата. Руска Федерација готово две године након почетка рата успева у највећој мери да учини своју економију одрживом, без такозваних „богатих“ клијената за своје ресурсе. С друге стране, политички Запад такође успева да буде економски одржив, а у одређеној мери да забележи и минимални економски раст, иако је након почетка Украјинског сукоба био принуђен да се преоријентише на алтернативна ресурсна решења, која су по аутоматизму довела до огромних издатака, али и нестабилности у привредним активностима управо због неопходног времена за набавку дефицитарних ресурса који су утицали на значајно успоравање претходно предвиђених привредних кретања и активности. Уз то, традиционална економска партнерства додатно су ојачана између такозваних западних савезника, док су истовремено мале и микро државе поново на „раскрсници“ у покушајима свог економског опстанка и реализовања спољнополитичких циљева.

Слично је и са државама-учесницама иницијативе Отворени Балкан. Оне су у спољнополитичком контексту усмерене ка учлањењу у Европску унију, те су њихови стратешки спољнополитички циљеви пуноправно чланство Европске уније, али им је истовремено маневарски економски простор умногоме ограничен, што их чини рањивијим на актуелна кретања и новонастала непријатељства у међународним односима. Зато је можда политичка димензија

иницијативе Отворени Балкан значајна у овом тренутку. Анализирајући је као регионални економски пројекат, који не искључује већ постојеће регионалне иницијативе и пројекте, „њена потпуна регионална интеграција, укључујући Босну и Херцеговину, Црну Гору и Косово, допринела би својеврсној политичкој тежини региона као целине“.⁴⁷ „Имајући у виду да је реч о малим и микро актерима, њихова ефикасност и ефективност у спољнополитичком деловању, а тиме и реализација националних интереса, умногоме је детерминисана актуелним европским и међународним токовима, што најчешће доводи ове актере у позицију немогућности да ефективно спроводе своје спољнополитичке циљеве. Управо због тога Отворени Балкан, иако је реч о иницијативи са економским предзнаком, може средњорочно, али и дугорочно, допринети бољој позиционираности држава-учесница и политичких актера у овим оквирима на европској и међународној сцени, а самим тиме и у креирању бољих услова за реализацију спољнополитичких циљева.“⁴⁸

Отворени Балкан и његови политички капацитети заправо могу да буду основ за креирање такозване полистратегije о којој говори професор Драган Р. Симић, а која представља стратешки документ према поимању савремених стратешких мислилаца који, осим војне димензије у ужем тумачењу, укључују и друге важне стратешке димензије као што су политичка, дипломатска и економска, односно, како објашњава Симић, таква стратегија знатно проширеног формата умногоме се прожима са спољном политиком и постаје суштински незаобилазна у изучавању међународних односа.⁴⁹ У контексту иницијативе „Отворени Балкан“ и њених држава-учесница, тешко је замислити да је реч о државама које поседују капацитете и ресурсе у економском, политичком, дипломатском и војном контексту да би креирале своје, аутентичне и суверене полистратегije. У формалном смислу сигурно да могу, у функционалном и прагматичном смислу

⁴⁷ Mitko Arnaudov, "The Role of the Open Balkans in Current Regional Relations from the Strategic Policy and European Integrations Perspective," *Hanpredak* 4, no. 1 (januar 1, 2023): 49, <https://doi.org/10.5937/napredak4-42842>.

⁴⁸ Ibid.

⁴⁹ Dragan R. Simić, *World Politics – Interstate and International Order* (Beograd: Čigoja štampa, 2009), 152.

један такав документ би био само формат, без икакве суштине у смислу ефикасности. Исто важи и за остале субјекте на Западном Балкану, мислећи на део који и даље одбија да приступи Отвореном Балкану, као што су Црна Гора, Босна и Херцеговина и Косово. Али сви ови актери заједно, познатији у европским оквирима као западнобалканска шесторка, сигурно да могу да поставе темеље једног заједничког документа такозване регионалне полистратегије, утемељене управо на Отвореном Балкану. Један такав документ сигурно би додатно оснажио економска кретања у региону у целисти, док, с друге стране, када је реч о његовој спољнополитичкој димензији, учинио сам регион видљивијим, препознатљивијим и значајно утицајнијим када је реч о остваривању спољнополитичких циљева, од најважнијих као што је учлањење у Европску унију, па до оних који се тичу препознатљивости у међународним односима. У овом тренутку, делимична интегрисаност у оквирима иницијативе Отворени Балкан заправо представља његову највећу аномалију у спољнополитичком контексту, односно у контексту његове потенцијалне спољнополитичке моћи.

Заправо, спољнополитичка моћ Отвореног Балкана била би она додата вредност ове иницијативе, поред економске моћи која је у суштини *raison d'être* када је реч о овој иницијативи. Чак су и сви предуслови постигнути, јер није реч о земљама са различитим или супротстављеним спољнополитичким циљевима, већ о државама-кандидатима и државама које су процесу приступања Европској унији. Тиме би се циљ иницијативе Отворени Балкан као такве утростручио: прво – економска интеграција добила би свој потпуни замах; друго – спољнополитичка димензија иницијативе позиционирала би се пре свега на европској равни, што би учинила регион у целини релевантнијим партнером за Европску унију; а треће – структурално би се допринело одрживости мира на Западном Балкану, јер би таква сарадња у највећој мери допринела изградњи свепржимајућег политичког и друштвеног поверења у региону, као основе за све даље интегративне процесе и у регионалном и у европском контексту.

Управо зато је веома тешко раздвојити економску сарадњу од политичких токова, али и обрнуто. Реч је о два феномена који се кроз историју међународних односа у континуитету прожимају делујући један на другог као детерминирајући фактор, а у зависности од

актуелних околности. Уколико су ратови у прошлости одређивали економска партнерства, данас, слично као и кроз историју, политички концепти детерминишу економска кретања, али и обрнуто. Управо је зато економска интеграција условљена одређеним нивоом политичке синхронизације и координације између економских партнера. Усклађеност спољнополитичких циљева између политичких актера на Западном Балкану пружа апсолутно све могућности за економску интеграцију, и кроз иницијативе Отворени Балкан, али и кроз друге актуелне регионалне иницијативе. Али, компаративна предност у том спољнополитичком контексту Отвореног Балкана је управо то што је реч о аутентичном пројекту који оставља регионалним политичким чиниоцима „маневарски простор“ да на регионалним и аутентичним основама дефинишу своје спољнополитичко деловање и механизме у том процесу, „ослобођени“ спољног и страног менторства, што их по аутоматизму чини видљивијим и релевантнијим. То не значи могућност за супротстављено деловање, ипак је реч о микро и малим актерима са изражено ограниченим капацитетима, већ о синхронизованом деловању које би, по примеру на Вишеградску групу у контексту европских интеграција, умногоме допринели убрзаној и синхронизованој економској и политичкој интеграцији на двострукој равни: регионалној и европској.

Заправо, треба искористити могућности логике економске интеграције, праћене политичком, у оквирима иницијативе Отворени Балкан. То представља модел који ће, с једне стране, показати такозваним међународним партнерима да је регион спреман за институционално очување националних интереса регионалних политичких ентитета кроз заједничко економско деловање и политичку синхронизованост у остваривању спољнополитичких циљева, као најмањег заједничког именоватеља, поред свих отворених питања и билатералних спорова, на Западном Балкану као целини.

2.1. Отворени Балкан из перспективе владајућих гарнитура у Албанији, Северној Македонији и Србији

Иницијатива Отворени Балкан за актуелне владајуће елите у Србији, Северној Македонији и Албанији представља амбициозан пројекат посвећен добробити грађана у региону, али и бољим привредним приликама бизнис сектора у региону. Од свог оснивања доживела је огромну политичку конотацију што ју је већ од самог старта, на неки начин, довело под знак питања, али је ипак успела да се одржи на површини због ефективне примене преузетих обавеза од стране држава учесница. Заправо, Отворени Балкан увек је за политичку и медијску јавност био пројекат који хода „по ивици“ јер су се увек након састанака лидера држава учесница, али и политичких турбуленција на Западном Балкану, отварала питања да ли је Отворени Балкан само добар механизам за политичку промоцију актуелних власти држава учесница, и да ли ће Отворени Балкан преживети регионалне политичке турбуленције упркос чињеници да је реч, пре свега, о иницијативи са економским предзнаком.

Суштина проблема лежи у томе што ни у државама учесницама не постоји консензус о улози Отвореног Балкана између политичких актера. Ипак, српски председник је, чак и у тешким политичким тренуцима, а поготово оним која су се директно тичала безбедности Србије, умео да изјави да је ова иницијатива донела огромне користи свима, те да мисли да ће још много чему допринети у будућности.⁵⁰ О томе да је Отворени Балкан директно допринео развоју регионалне привреде сведочи и заједнички наступ земље учеснице на Међународном сајму вина „VINITALY 2023“, на коме је албански премијер изјавио да је ово први пут да произвођачи три земље могу да покажу своје производе у „великој лиги шампиона“, односно на италијанском сајму.⁵¹ Уз то, премијер Албаније је истакао да се робна

⁵⁰ Ringier, „U Srbiji kumovima ne zovete one koji nameću nešto' Vučić i Rama o situaciji na Kosovu, ZSO i Otvorenom Balkanu“, *blic.rs*, jul 7, 2023, <https://www.blic.rs/vesti/politika/vucic-se-sastao-sa-ramom-otvoreni-balkan-je-doneo-ogromne-koristi-svima/hbhckec>.

⁵¹ Danas Online, „Vučić, Rama i Kovačevski iz Verone: Otvoreni Balkan – jer je ekonomija osnova svega – Ekonomija“, *Dnevni list Danas*, april 2, 2023, <https://www.danas.rs/vesti/ekonomija/vucic-rama-i-kovacevski-iz-verone-otvoreni-balkan-je-ekonomija-osnova-svega/>.

размена између три земље повећала за 24,8 одсто и нагласио је да пројекат није контрадикторан европским интеграцијама већ комплементаран и да ће увек подржавати регион.⁵² На истој линији је и став премијера Северне Македоније који је поводом учешћа на међународном сајму вина рекао да је ово доказ да Отворени Балкан даје резултате за људе и за послове, те да није политичка иницијатива већ економска. Он је искористио прилику да поново позове друге политичке актере из региона да се придруже Отвореном Балкану, истакавши да је реч о аутентичној иницијативи утемељеној на доброј вољи и добросуседским односима.⁵³

У контексту Отвореног Балкана српске власти нагласиле су да Србија, Северна Македонија и Албанија готово да немају отворених билатералних питања, никаквих захтева ни према коме, сем да буду пријатељи и раде у корист грађана. С друге стране, представници македонских власти истакли су да је корист Отвореног Балкана управо међусобно помагање држава, посебно у условима рата у Украјини када су природно упућене једна на другу.⁵⁴

На истој линији, када је реч о подршци Отвореном Балкану, налазе се и представници привредне коморе земаља учесница. Председник Привредне коморе Србије рекао је да је регионална иницијатива Отворени Балкан донела, осим олакшица за привреду и грађане, ново поверење између лидера Србије, Северне Македоније и Албаније, што је веома важно јер делимо исте проблеме.⁵⁵ „Када гледамо однос Европске уније према региону и региона према Унији видимо да се проблеми Београда, Тиране и Скопља са Бриселом много не разликују. Оно што је заиста важно јесте да Европска унија сагледа на један нови

⁵² Ibid.

⁵³ Ibid.

⁵⁴ Beta, „Vučić o Otvorenom Balkanu: Ovo je naša inicijativa, ako hoćete da dođete, dođite“, N1, jun 8, 2022, <https://n1info.rs/region/vucic-o-otvorenom-balkanu-ovo-je-nasa-inicijativa-ako-hocete-da-dodjete-dodjite/>.

⁵⁵ Kurir/Beta, Marko Čadež: „Otvoreni Balkan doneo novo poverenje među liderima u regionu! A građanima Srbije poručio: U prodavnicama ima svega“, *Biznis.kurir.rs*, jun 23, 2022, <https://biznis.kurir.rs/info-biz/3958825/marko-cadez-otvoreni-balkan-doneo-novo-poverenje-medju-liderima-u-regionu-a-gradjanima-srbije-porucio-u-prodavnicama-ima-svega>.

начин регион, како и који приступ може да се промени у односу на оно што смо имали у претходних тридесет година“, објашњава председник Привредне коморе Србије.⁵⁶ О важности Отвореног Балкана сведоче и иницијативе Привредне коморе Северне Македоније која је покренула иницијативу за повезивање контрола на граничним прелазима како би се смањиле гужве и чекања и за грађане и за привреднике.⁵⁷ „Мора постојати повезаност система. Сада су физички кабина до кабине, али то не значи да заједно раде контролу. Суштина реализовања заједничких контрола подразумева да постоји размена података, односно да системи буду повезани, те да када једна служба буде обавештена о каквој роби се ради аутоматски о томе да буде обавештена и служба других држава учесница“, рекла је оперативна директорка Привредне коморе Северне Македоније.⁵⁸ О значају Отвореног Балкана говори и председник Савеза привредних комора Северне Македоније који је позвао власти Србије, Северне Македоније и Албаније да отворе зелене траке и за путнички саобраћај, а не само за теретни, а истовремено истакао да би Отворени Балкан требало да омогући подстицај малим и средњим предузећима да без потешкоћа послују на суседним тржиштима и да им се на тај начин омогући дугорочни развој.⁵⁹

Истраживање Америчких привредних комора у Србији, Северној Македонији и Албанији такође сведочи о позитивним тенденцијама које у региону доноси иницијатива Отворени Балкан. Тако је у овом истраживању утврђено да је Отворени Балкан до сада омогућио да извоз или увоз прехранбених производа међу земљама чланицама буде скраћен и до 50%, да директни трошкови такси и накнада буду смањени и до 80%, што је за резултат имало повећање трговине у

⁵⁶ Ibid.

⁵⁷ Слободен Печат, „Gospodarska komora: Povezati sustave kako bi imali jedinstvenu kontrolu prijevoznika s ‘Otvorenog Balkana’“, *Слободен Печат*, октобар 6, 2022, <https://www.slobodenpecat.mk/hr/stopanska-komora-da-se-povrzat-sistemite-za-da-ima-edna-kontrola-na-prevoznicite-od-otvoren-balkan/>.

⁵⁸ Ibid.

⁵⁹ Aleksandra Petrović, „Otvoreni Balkan“ je prilika za privredni rast u regionu“, *Politika Online*, april 4, 2022, <https://www.politika.rs/sr/clanak/504905/Otvoreni-Balkan-je-prilika-za-privredni-rast-u-regionu>.

оквирима Отвореног Балкана за скоро 28,9%.⁶⁰ На основу овог истраживања које су спровеле Америчке привредне коморе у Србији, Северној Македонији и Албанији девет од десет компанија очекује користи за своје пословање од јачања регионалних економских интеграција, а истовремено се препоручује обухват све четири слободе и свих тржишта на Западном Балкану.⁶¹

Експерт за тржиште рада Ерион Муца и председник удружења „Proexport Albania“ Едвин Пренци сматрају да ће Споразум о отвореном тржишту рада у оквирима Отвореног Балкана бити од велике користи, те да ће први резултати бити видљиви већ у првих годину дана. Када је реч конкретније о Албанији, Муца истиче да ће отворено тржиште рада решити проблем дефицитарних радних места у тој земљи, пре свега у туристичкој и агро-прерађивачкој индустрији. С друге стране, Пренци тврди да ће Споразум о отвореном тржишту рада у оквирима Отвореног Балкана подстаћи владе да преиспитају минималну зараду и повећање плата у целости, пре свега када је реч о Албанији.⁶²

Готово да постоји консензус када је реч о ставу владајућих елита о Отвореном Балкану између држава учесница ове иницијативе. Представници власти готово једногласно пружају подршку овој иницијативи, упркос чињеници да постоје „дисонантни тонови“ и различити ставови о одређеним политичким и безбедносним питањима између представника власти држава учесница. Али то се може тумачити као додатна потврда постојећој тези да је реч о, пре свега, економској иницијативи која има за циљ да унапреди пословање и пословне прилике за обичне грађане и за привредни сектор, истовремено остављајући по страни неслагања која постоје о одређеним регионалним питањима и спорењима. Отворени Балкан, у том контексту, не треба посматрати само као аутентичну регионалну иницијативу због чињенице да је настала на иницијативу регионалних политичких лидера, већ аутентичну и по томе што може

⁶⁰ AmCham analiza inicijative OB, „Regionalna ekonomska saradnja Otvoreni Balkan: Šta privreda može da očekuje?“, *Pluton Logistics*, april 24, 2023, <https://plutonlogistics.com/cont/uploads/2023/04/>.

⁶¹ „Albania: Optimism about the Entry into Force of the Open Labor Market Agreement“, *Kosovo-Online*, jul 6, 2023, <https://www.kosovo-online.com/en/news/open-balkan/albania-optimism-about-entry-force-open-labor-market-agreement-6-7-2023>.

да раздваја економске интересе од политичких и безбедносних изазова и спорења који су, у највећој мери, заправо детерминисали све регионалне токове, укључујући и економске, а управо на штету регионалне економије и привреде. Аутентичност Отвореног Балкана треба препознати у политичкој вољи и привредним капацитетима за превазилажење постојећих регионалних спорења и отворених питања кроз својеврсни двоструки механизам који омогућава да се економска интеграција и сарадња одвија по плану одрживог развоја, а да се паралелно одвијају и решавају регионална и билатерална спорења и несугласице, без уплитања и науштрб економских токова.

2.2 Став опозиције о Отвореном Балкану у Албанији, Северној Македонији и Србији

Став опозиције на простору Балкана кроз историју се показао умногоме маргинализован, па и у процесу вођења државне политике, доношења спољнополитичких одлука и уопште у процесу очувања и одрживости дефинисаних националних и државних интереса. Заправо, у државама на Балкану опозиција је не тако често играла само улогу опозиције, без укључености у конструктивну и парламентарну дебату каква је за очекивати у теоријском смислу у парламентарним демократским системима, какве јесу, по уставним уређењима, и Албанија и Северна Македонија и Србија – државе учеснице иницијативе Отворени Балкан. Али наш циљ није овде да тумачимо улогу опозиционих актера у парламентарним системима Албаније, Северне Македоније и Србије, већ да представимо став опозиционих чинилаца по питању иницијативе Отворени Балкан, а тиме и да анализирамо колико је њихов став релевантан, утемељен на чињеницама, аргументован у контексту националних интереса и прилагођен потребама привредног сектора у земљама учесницама.

Заправо, покушаћемо да пронађемо одговор на питање зашто су представници опозиције у државама-учесницама иницијативе Отворени Балкан толико супротстављени овој идеји, или је само ова тема искоришћена, као и у бројним другим случајевима, као инструмент у политичкој борби на линији власт–опозиција. Али, пре него што дођемо до саме анализе, битно је истаћи да је политичка

борба у оквирима западнобалканске шесторке на нивоу макијавелистичког тумачења политичког деловања. Иако постоје јасно дефинисани национални интереси, иако на темељима националних интереса постоје и јасно утврђени спољнополитички циљеви, ипак је политичко и спољнополитичко деловање у државама региона у великој мери детерминисано такозваном политичком идеологијом оних који су на власти, па је тако и деловање опозиционих структура детерминисано „паралелном“ политичком идеологијом, која често уме да буде у супротности са одређеним националним интересима и дефинисаним спољнополитичким циљевима, а да служи искључиво интересима савременог политичког маркетинга, а тиме и партијским интересима.

Зато је важно у овом поглављу направити одређени отклон у процесу анализе, те да се ставови опозиционих челника увек не узимају у контексту ваљаних аргумената, осим оних који су заиста доказани као такви, па чак и када то делује као једнострано посматрање одређене ситуације или феномена. Али отклон, као такав, не да бисмо се оградиле од одређених политичких ставова и позиција, већ да бисмо се задржали на истраживачкој и академској равни, што ће много више допринети истраживачком занату у целости, а потом и самој иницијативи која је предмет ове анализе, у контексту јасног дефинисања и конкретизације њених предности и мана.

Протагонисти иницијативе Отворени Балкан рекли би да су представници опозиције у државама-учесницама ове иницијативе фокусирани само на то како да добију „политички битку“, па чак и на уштрб привредног сектора, док они који не препознају позитивне капацитете ове иницијативе ипак би рекли да је реч о упитном пројекту, да је реч о пројекту чији се циљеви преклапају са другим регионалним иницијативама, да је реч о пројекту који чак можда има сакривене политичке циљеве. Релевантност ових критика од самог старта је упитна, јер се на основу до сада потписаних споразума може утврдити да је реч о економској иницијативи.⁶³ Заправо, сваки

⁶³ Митко Арнаудов и Милица Ђурчић, „Иницијатива Отворени Балкан: Могућност економске и политичке интеграције без безбедносне компоненте“, *Међународна политика* Vol. 74, no. 1187 (март 14, 2023): стр. 146, https://doi.org/10.18485/iipe_mp.2023.74.1187.6.

политички предлог, иницијатива, или идеја у оквирима региона Западног Балкана имала је политичку конотацију у тренутку појављивања, од којих је већина била негативна, или пре свега негативна уместо позитивна и афирмативна.⁶⁴

Опозиција у Северној Македонији

Највећа опозициона странка у Северној Македонији ВМРО-ДПМНЕ оптужила је бившег премијера те земље да је обећавао бесплатно здравство и високо образовање, а да му је највеће достигнуће његове владавине Отворени Балкан. „Отворени Балкан не може да буде замена за Европску унију. Добра је регионална сарадња, али „Отворени Балкан“ не сме да буде прихваћен као утешна награда у замену за стратешке циљеве државе“, наводе из ВМРО-ДПМНЕ и додају да је неопходно да актуелна власт одговори на питање да ли је Отворени Балкан алтернатива за Европску унију која за актуелну власт у Северној Македонији постаје недостижан циљ.⁶⁵

Међутим, када је реч о ставовима лидера ВМРО-ДПМНЕ о иницијативи Отворен Балкан, тешко је установити његову доследност. Имајући у виду чињеницу да су у медијима доступне његове контрадикторне изјаве о овој иницијативи у којој, с једне стране, Отворени Балкан види као прилику за мале земље у региону, док, с друге стране, тврди да не разуме суштину Отвореног Балкана.

Али најконкретнији пример противљења опозиционог ВМРО-ДПМНЕ иницијативи Отворени Балкан јесте одбијање да у македонском Собрању подржи законске оквире који би омогућили да радници из Србије, Северне Македоније и Албаније конкуришу на заједничком тржишту рада. Споразум постигнут у оквирима Отвореног Балкана, којим се предвиђа да радници из Северне Македоније могу слободно да раде у Србији и Албанији, а истовремено

⁶⁴ Sanja Jelisavac Trošić, Mitko Arnaudov, "What Are the Realistic Capabilities of the Berlin Process and the Open Balkans Initiative?", *Review of International Affairs* Vol. 74, no. 1187 (januar 1, 2023): str. 70, https://doi.org/10.18485/iipe_ria.2023.74.1187.3.

⁶⁵ Fokus, „ВМРО-ДПМНЕ: „Отворен Балкан“ не смее да биде прифатен за утешна награда“, *Фокус* (blog), децембар 18, 2021, <https://fokus.mk/vmro-dpmne-otvoren-balkan-ne-smee-da-bide-prifaten-za-uteshna-nagrada/>.

грађани Србије и Албаније да могу да конкуришу на македонском тржишту рада, већ је ратификован у парламентима Албаније и Србије, док је ратификација у македонском Собрању и даље на чекању.⁶⁶ Овим поводом је лидер ВМРО-ДПМНЕ изјавио да није добио позив актуелне власти како би добио ваљано објашњење о учешћу Северне Македоније у Отвореном Балкану, те да добије одговор о томе који је циљ ове иницијативе. „Када будемо добили информације о томе који је циљ ове иницијативе, тада можемо да седнемо и разговарамо конкретније о томе да ли ћемо дати подршку или не овој иницијативи. У међувремену сам чуо да је реч о добросуседској сарадњи и у том контексту често постављам питање на који начин две од три земље-учеснице „Отвореног Балкана“ се граниче међусобно (мислећи на Србију и Албанију)“, изјавио је актуелни лидер ВМРО-ДПМНЕ.⁶⁷

С друге стране, исти лидер опозицијског ВМРО-ДПМНЕ у Северној Македонији у интервјуу за београдски лист „Политика“, одговарајући на питање, истакао је: „Сведоци смо великих промена светског поретка, које су, нажалост, покренуте ратним сукобом. На који начин мир може да исплива из вртлога ових дешавања на светској политичкој сцена, те да ли је ово шанса за мале државе, попут Северне Македоније и Србије, које, заједно с Албанијом, припадају иницијативи Отворени Балкан“, и додао да „ће један такав процес помоћи да Србија, Северна Македонија и Албанија изађу из овог вртлога, заједно, без

⁶⁶ Ивана Стојкова, „Вработувањата преку „Отворен Балкан“ заглавени во македонското Собрание“, *Радио Слободна Европа*, септембар 29, 2022, <https://www.slobodnaevropa.mk/a/%D0%B2%D1%80%D0%B0%D0%B1%D0%BE%D1%82%D1%83%D0%B2%D0%B0%D1%9A%D0%B0%D1%82%D0%B0-%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%BA%D1%83-%D0%BE%D1%82%D0%B2%D0%BE%D1%80%D0%B5%D0%BD-%D0%B1%D0%B0%D0%BB%D0%BA%D0%B0%D0%BD-%D0%B7%D0%B0%D0%B3%D0%BB%D0%B0%D0%B2%D0%B5%D0%BD%D0%B8-%D0%B2%D0%BE-%D0%BC%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D0%BD%D1%81%D0%BA%D0%BE%D1%82%D0%BE-%D1%81%D0%BE%D0%B1%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D0%B5/32057476.html>.

⁶⁷ Ibid.

⁶⁸ Жељко Шајн, „Политика“ је важан извор информисања у региону“, *Politika Online*, јануар 24, 2023, <https://www.politika.rs/scc/clanak/533934/severna-makedonija-intervju-region-eu-vmro>.

већих последица, те да је јединствена шанса која се нуди овим земљама у овој кризи да покажу да су научили лекције из прошлости и да граде бољу заједничку будућност.⁶⁸

Заправо, на основу наведеног, тешко је установити који је конкретан став највеће опозиционе странке у Северној Македонији по питању иницијативе Отворени Балкан. Изјаве руководства ове странке су дисонантне – с једне стране се оптужује власт да није пружила објашњење о циљевима ове иницијативе и о конкретним користима за Северну Македонију, док, с друге стране, истиче се да је реч о иницијативи која у актуелним међународним околностима може да допринесе регионалној интеграцији и изградњи боље и заједничке будућности у њеним оквирима.

Опозиција у Албанији

На албанској политичкој сцени такође је тешко утврдити конзистентан став по питању иницијативе Отворени Балкан. Као и у случају Северне Македоније, и у Албанији постоје политичари из опозиционих редова који имају контрадикторне ставове по питању ове иницијативе. Тако је, у том маниру, албанска опозиционарка Грида Дума истакла да „Отворени Балкан актуелни албански премијер користи као средство обмане“, те да је реч о политичком подухвату који је створио више конфузије, него икада између балканских земаља.⁶⁹ Ипак, иста политичарка из опозиционих редова у Албанији каже да „Отворени Балкан може бити вредан напор као корак ка Берлинском процесу, само ако Косово учествује у њему са својим пуним потенцијалом уз подршку Албаније, доприносећи тако заслуженој позицији позитивног утицаја Албаније на Западном Балкану. Осим тога, у иницијативи Отворени Балкан ова албанска политичарка препознаје економски процес, однос припремне економске међузависности, али, како наводи, никако политички ентитет.⁷⁰ У Албанији иницијативу Отвореног Балкана проблематизују опозиција

⁶⁹ Aleksandra Obradović, „Liderka albanske opozicije za CdM: Rama koristi Otvoreni Balkan kao sredstvo obmane – CdM“, *CdM*, jul 27, 2022, <https://www.cdm.me/svijet/region/liderka-albanske-opozicije-za-cdm-rama-koristi-otvoreni-balkan-ka-sredstvo-obmane/>.

⁷⁰ Ibid.

и део стручне јавности, тврди извршна директорка Албанског института за међународне студије Алба Чела.⁷¹ А када је реч поново о албанској опозицији, корак даље у нападима усмереним ка иницијативи Отворени Балкан уследиле су и од некадашњег председника и премијера Албаније Саљија Берише, сада једног од лидера албанске опозиције, према чијим речима Отворени Балкан представља пројекат за уништење државе Косово, те да је реч о *de facto* антиевропском пројекту, односно *de facto* проруском пројекту чији је циљ успостављање српске хегемоније у региону.⁷² Ишао је и корак даље, те је лидер Демократске партије у Албанији изјавио и да је Отворени Балкан опасан по стабилност и мир у региону.⁷³

Слично као и у случају македонске опозиције, и овај пут је изостала ваљана аргументација зашто су опозициони челници против интегрисања Албаније и Северне Македоније у иницијативу Отворени Балкан. Искоришћена је опозициона политичка реторика, напади да је реч о антиевропском пројекту, о пројекту који урушава државни суверенитет, а у корист неке друге државе на Западном Балкану, али ниједан од опозиционих политичара, нити у Албанији нити у Северној Македонији није представио ваљану аргументацију и анализу зашто се они као политички субјектиprotиве овој иницијативи, како она

⁷¹ Jasna Vukićević, „Osporavanja ‘Otvorenog Balkana’ iz civilnog sektora“, *Radio Slobodna Evropa*, oktobar 25, 2022, <https://www.slobodnaevropa.org/a/crna-gora-zapadni-balkan-civilni-sektor-otvoreni-balkan/32100266.html>.

⁷² „Beriša: ‘Otvoreni Balkan’ je de fakto proruski“, *Kosovo-Online*, jun 22, 2022, <https://www.kosovo-online.com/vesti/politika/berisa-otvoreni-balkan-je-de-fakto-proruski-22-6-2022>.

⁷³ „Beriša za „Otvoreni Balkan“: Има за циљ успостављање српске хегемоније“, *Koha Ditore*, jun 7, 2022, <https://www.koha.net/sr/%D0%B0%D1%80%D0%B1%D0%B5%D1%80%D0%B8/329078/%D0%97%D0%B0%D0%BB%D0%B0%D0%B3%D0%B0%D1%9A%D0%B5-%D0%B7%D0%B0-%D0%BE%D1%82%D0%B2%D0%BE%D1%80%D0%B5%D0%BD%D0%B8-%D0%91%D0%B0%D0%BB%D0%BA%D0%B0%BD-%D0%B8%D0%BC%D0%B0-%D0%B7%D0%B0-%D1%86%D0%B8%D1%99-%D1%83%D1%81%D0%BF%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%B2%D1%99%D0%B0%D1%9A%D0%B5-%D1%81%D1%80%D0%BF%D1%81%D0%BA%D0%B5-%D1%85%D0%B5%D0%B3%D0%B5%D0%BC%D0%BE%D0%BD%D0%B8%D1%98%D0%B5/>.

конкретно штети њиховим државним и националним интересима, како угрожава спољнополитичке циљеве, како је супротстављена интересима грађана и националне привреде.

Опозиција у Србији

Слично као и у Северној Македонији и у Албанији, српска опозиција такође није своје ставове по питању иницијативе Отворени Балкан утемељила на стручним анализама већ на маркетиншким политичким порукама, од којих у највећој мери може да се очекују нови политички поени, али не и аргументована политичка дебата и дискусија о значајним спољнополитичким кретањима земље. Тако је један од лидера српске опозиције изјавио да се власт у Србији бави „идејом уједињења са Албанијом кроз некакав мини-шенген, уместо да наш приоритет буде укидање граница између Србије, Црне Горе и Републике Српске“.⁷⁴ Потом је исти опозициони политички челник навео да је „Отворени Балкан потребан тек након што прво извршимо српске интеграције, те да је велики геополитички проблем у најави поводом тога што су недавно предузети кораци албанских политичара ка уједињењу Албаније и лажне државе Косово и прављењу Велике Албаније, која ће бити највећа безбедносна претња у региону не само за Србију“.⁷⁵ Други представник српске опозиције по питању Отвореног Балкана истакао је да није познато какве су економске и безбедносне последице, нити какве ће последице тај споразум имати на миграције, али је истовремено тврдио да је „сигуран да иницијатива „Отворени Балкан“ снажно подржава организовани криминал“.⁷⁶

⁷⁴ Vojislav Stojšavljević, „Obradović: Ideja ujedinjenja sa Albanijom kroz Otvoreni Balkan je geopolitički problem u najavi – Politika“, *Dnevni list Danas*, decembar 22, 2021, <https://www.danas.rs/vesti/politika/obradovic-ideja-ujedinjenja-sa-albanijom-kroz-otvoreni-balkan-je-geopoliticki-problem-u-najavi/>.

⁷⁵ Ibid.

⁷⁶ Beta, „Jeremić: Vučić odgovara EU jer im obezbeđuje argumente protiv daljeg proširenja“, N1, februar 13, 2022, <https://n1info.rs/vesti/jeremic-vucic-odgovara-eu-jer-im-obezbedjuje-argumente-protiv-daljeg-prosirenja/>.

Из свега што смо навели, у покушају да објаснимо ставове опозиционих челника у Србији, Северној Македонији и Албанији, стиче се утисак да су изостали аргументовани ставови опозиције у све три земље-учеснице иницијативе Отворени Балкан, о томе зашто се противе придруживању и учествовању у раду ове иницијативе. Њихова противљења сведена су на политичке оптужбе од настанка иницијативе, па све до данас. Њихови ставови, у најмањој мери, нису координисани нити са ставовима већине јавног мњења у земљама-учесницама, ако су већ изостављена стручна економска и финансијска мишљења која би конкретно измерила потенцијалне економске бенефите за сваку државу-учесницу понаособ.

2.3. Црна Гора и Отворени Балкан – кочница на путу Подгорице ка ЕУ

Када је иницијатива „Отворени Балкан“ промовисана од стране политичких челника Србије, Северне Македоније и Албаније, став тадашње власти Подгорице у односу на ову иницијативу био је у највећој мери неодређен, док је политичка реторика усмерена ка критици саме иницијативе из угла да је реч о иницијативи која може да угрози процес европских интеграција Црне Горе. Али, убрзо након тога се ишло и корак даље, те је иницијатива Отворени Балкан од стране бившег председник Црне Горе оцењена као пројекат који подрива државне атрибуте одређеним земљама на Балкану. Бивши председник Црне Горе оценио је иницијативу Отворен Балкан као веома спорну, наводећи да је реч о алтернативном сценарију за будућност Западног Балкана изван оквира Европске уније, додавши да то није потребно Црној Гори, већ чланство у Европској унији.⁷⁷ Ишао је и корак даље, те је оценио да је ауторима идеје Отвореног Балкана циљ нестанак Босне и Херцеговине, Црне Горе, Косова и Северне Македоније и додао да би се то сигурно завршило ратом и још понеким геноцидом.⁷⁸

⁷⁷ „Đukanović: Cilj ‘Otvorenog Balkana’ je nestanak BiH, Crne Gore, Kosova i S. Makedonije“, *Al Jazeera Balkans*, jul 27, 2022, <https://balkans.aljazeera.net/news/balkan/2022/7/27/djukanovic-abazovicu-ce-suditi-biraci-sudovi-i-historija>.

⁷⁸ Ibid.

Потом је наставио своје оптужбе на рачун Отвореног Балкана, тврдећи да су ову иницијативу „лансирали људи који су изгубили поверење у реалност европске перспективе њихове земље“, додавши да би увођење Црне Горе у Отворени Балкан било равно велеиздаји. Тако је наставио, до краја свог мандата, критике на рачун иницијативе Отворени Балкан говорећи како је иницијатива, у контексту алтернативе европским интеграцијама, „самим тиме хендикепирана у односу на Берлински процес, те да она не припрема регион за живот у Европску унију, већ подразумева сарадњу по балканским стандардима, те да Црна Гора не треба да се придружи онима који су изгубили поверење у европску перспективу“.⁷⁹

Међутим, слично као и у случају Босне и Херцеговине, политички консензус по питању Отвореног Балкана у Црној Гори изостао је и када је реч о придруживању, и када је реч о одбијању ове иницијативе, не због ваљаних, релевантних, стручних разлога, већ искључиво разлога и оправдања утемељених на политичкој реторици и политичком маркетингу.

Ипак, за разлику од Босне и Херцеговине, ова држава је ишла корак даље од неутемељене политичке реторике противника иницијативе Отворени Балкан, те је Министарство европских послова Црне Горе у новембру 2022. године сачинило Анализу о предностима и манана учешћа Црне Горе у регионалној иницијативи Отворени Балкан. Већ на почетку овог документа, у одељку Напомене, наводи се да је Министарство европских послова става да овако озбиљна питања, односно учлањење Црне Горе у регионалну иницијативу Отворени Балкан, треба да буде предмет стручних анализа, односно дистанцирана од дневних политичких потреба и политиканства.⁸⁰ Потом, у истом одељку се наводи да се Министарство европских послова током припреме ове анализе руководило бројним националним и међународним извештајима, декларацијама, званичним изјавама,

⁷⁹ „Ђукановић: Увођење Црне Горе у Отворени Балкан равно велеиздаји“, RTV/Tanjug, децембар 2, 2023, https://www.rtv.rs/sr_ci/region/djukanovic-uvodjenje-crne-gore-u-otvoreni-balkan-ravno-veleizdaji_1395968.html.

⁸⁰ „Analiza: Prednosti i mane učešća Crne Gore u regionalnoj inicijativi ‘Otvoreni Balkan’“, Vlada Crne Gore/Ministarstvo evropskih poslova, novembar 25, 2022, <https://www.gov.me/dokumenta/58b6fde5-d1ac-428c-bede-7ec1bbad3c05>, str. 3.

прилозима достављеним од стране ресорних министарстава, као и анализама иницијативе које су припремиле организације цивилног друштва, а да су били укључени и консултанци уз подршку The Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit GmbH (GIZ), а у име Савезног министарства за економску сарадњу и развој (BMZ).⁸¹

Између осталог, занимљиво је приметити да се као мишљење у овој стручној анализи о иницијативи Отворени Балкан узео и медијски став аналитичара Центра за трансатлантске односе Едварда П. Џозефа, који је рекао да „Отворени Балкан не само да није паметна иницијатива, већ је и опасан“.⁸² Потом се помињу ставови и Зорана Нечева и Мета Бономија који тврде да регионалне иницијативе захтевају квалитетнију израду политика које ће се спроводити ефикасније.⁸³ Заправо, тешко је чак установити да је реч о ваљаном извештају, када се као релевантне чињенице узимају медијске изјаве, утемељене на можда експертским, али и даље личним ставовима без икаквих конкретних аргумената „за“ или „против“.

Затим, у наведеној анализи тражи се разумевање за, како се наводи, „политичке економије као битног елемента оваквог пројекта, односно разумевање интересних зона Албаније и Србије“, при чему се наводи да „Србија свој интерес и утицај шири кроз ентитет Републике Српске, те истовремено одбија да призна Косово као независну државу, а, такође, највећи део робне размене између Србије и Албаније одвија се преко Косова“. У даљем тексту каже се да је „Косово, с једне стране, држава коју Албанија посматра као равноправног партнера, а, с друге стране, територија коју Србија доживљава као своју“, те да „и Србија и Албанија имају стратешки интерес на Косову и косовска влада врло отворено одбацује било који аранжман сарадње који није Берлински процес.“⁸⁴ Чини се, из

⁸¹ Ibid.

⁸² Edvard P. Džozef, 'Open Balkan(s) is Not Just Unwise. It's Dangerous' <https://balkaninsight.com/2022/06/15/open-balkans-is-not-just-unwise-its-dangerous/>, pristupljeno oktobar 18, 2022, op. cit.

⁸³ Zoran Nechev, Matteo Bonomi, 'Regional and EU Integration of the Western Balkans: Beyond a Two-Track Approach' (IAI Istituto Affari Internazionali, septembar 22, 2022), pristupljeno oktobar 26, 2022, op. cit.

⁸⁴ Alice Taylor, "Kosovo President Criticises Open Balkan, Serbia, and Albanian Indifference" (www.euractiv.com, april 7, 2022), https://www.euractiv.com/section/politics/short_

претходно наведеног, да црногорско министарство користи питање Косова да би објаснило на својеврстан начин стратешке интересе Србије и Албаније на Косову и Метохији, али и даље не пружа разјашњење зашто је управо косовско питање важно приликом анализе да ли је иницијатива Отворени Балкан у државном интересу Црне Горе или не и зашто. Слично је и са не аргументованом констатацијом о томе да Србија шири своје интересе и утицаје кроз Републику Српску, једном од ентитета у оквирима Босне и Херцеговине, односно и овај пут је црногорско Министарство европских послова пропустило прилику, с једне стране, да ваљано аргументује наведену тврдњу износећи је тако у формату оптужбе, а потом и да објасни узрочно-последичну везу између односа Србије и Републике Српске, с једне стране, и позитивних односно негативних последица по државу Црну Гору у случају њеног придруживања иницијативи Отворени Балкан.

Осим бројних критика на рачун иницијативе Отворени Балкан, у анализи Министарства европских послова Црне Горе сврстан је и став Министарства здравља те земље, које је на упит претходно наведеног министарства да изнесе свој став о поменутој иницијативи навело да „Регионална сарадња кроз „Отворени Балкан“ може допринети обезбеђивању ширег спектра здравствених услуга које би се пружале како у оквиру Црне Горе тако и на регионалном нивоу. Додатно, предметна регионална сарадња би ширењем регионалног тржишта омогућила лакшу и повољнију набавку лекова и медицинске опреме, што би додатно унапредило свеукупну здравствену заштиту“.⁸⁵

На сличној линији, попут Министарства здравље Црне Горе, је и став Министарства екологије, просторног планирања и урбанизма које је у свом одговору навело да снажно подржава сваки вид унапређења и интензивирања сарадње са државама региона, а да се посебан значај интензивирања сарадње детектује у области у оквиру поглавља 27 – Животна средина и климатске промене, где би се

news/kosovo-president-criticises-open-balkan-serbia-and-albanian-indifference/, pristupljeno oktobar 18, 2022, op. cit.

⁸⁵ „Analiza: Prednosti i mane učešća Crne Gore u regionalnoj inicijativi ‘Otvoreni Balkan’“, *Vlada Crne Gore/Ministarstvo evropskih poslova*, novembar 25, 2022, <https://www.gov.me/dokumenta/58b6fde5-d1ac-428c-bede-7ec1bbad3c05>, str. 25.

бенефити огледали кроз поједностављење процедура контроле на границама посредством електронске размене података између надлежних институција, заједничко аплицирање за пројекте у области заштите животне средине итд. Када су у питању конкретни бенефити које ова институција препознаје, издвајају се: трансфер знања у области хемикалија и индустријског загађења, интензивирање сарадње на нивоу царинских органа у области увоза и извоза хемикалија, олакшавање промета CITES и инвазивних врста кроз динамичнију и поједностављену сарадњу царинских органа, унапређење сарадње у области управљања заштићеним подручјима у прекограничном контексту, као и имплементација ESPOO конвенције кроз поступке стратешке процене и процене утицаја.⁸⁶

Занимљиво је утврдити да су у анализи Министарства европских послова Црне Горе једино и ваљано аргументоване позиције институција те државе које су заправо и једине подржале придруживање Црне Горе у иницијативу Отворени Балкан. Министарство здравља и Министарство екологије, просторног планирања и урбанизма нису само позитивно одговорили на упит да ли је интересу Црне Горе приступање Отвореном Балкану, већ су своје одговоре детаљно и целосно аргументовали, дајући тако објашњење који су конкретни бенефити за државу Црну Гору, конкретније за домен њихових ресора активности.

Ипак је у коначници анализа Министарства европских послова Црне Горе констатовала да та држава не би требало да доноси одлуку о прикључењу, наводећи да је Отворени Балкан и даље у експерименталној фази и без конкретних података о успешности пројекта због, како се наводи у анализи, нератификованих споразума у две државе-учеснице. Потом се сугерише пажљиво посматрање и процена ризика и бенефита за црногорску привреду и друштво, као и процену у којој ће мери најављени ID број Отвореног Балкана функционисати и на који ће начин нове миграције утицати на регион.⁸⁷ Затим, у закључку анализе, наглашава се да је Црна Гора у

⁸⁶ Ibid.

⁸⁷ „Анализа: Предности и mane учеšћа Црне Горе у регионалној иницијативи ‘Отворени Балкан’“, *Влада Црне Горе/Министарство европских послова*, новембар 25, 2022, str. 27, <https://www.gov.me/dokumenta/58b6fde5-d1ac-428c-bede-7ec1bbad3c05>.

оквиру преговарачког процеса са Европском унијом одавно отворила четири поглавља која се односе на четири основне слободе којима се примарно бави иницијатива Отворени Балкан, истовремено наглашавајући да државе учеснице ове иницијативе нису отвориле ниједно.⁸⁸ Напошетку, препоручује се Влади Црне Горе да повери Привредној комори Црне Горе да прати развој иницијативе Отворени Балкан и промтно припрема препоруке и вези даљих корака ка заштити конкурентности црногорске економије у односу на регион.⁸⁹

Заправо, анализа Министарства европских послова Црне Горе представља својеврстан хибридан документ политичко-експертских и медијских ставова који у својим уводним разматрањима већ користе полазну основу за критику иницијативе Отвореног Балкана. Са економске тачке гледишта, веома је тешко оправдавати одбијање Црне Горе да се придружи овој иницијативи због заштите конкурентности црногорске економије, имајући у виду удео увоза једне од земаља учесница Отвореног Балкана на црногорско тржиште. У том контексту поставља се питање – како би Отворени Балкан угрозио конкурентност црногорског тржишта уколико та земља већ има на највишем нивоу развијене трговинске односе са највећом економијом у оквирима Отвореног Балкана, али и уопште на Западном Балкану. Потом, питање које се поставља, слично као и у случају Босне и Херцеговине, јесте зашто би Отворени Балкан угрозио конкурентност мањих тржишта на Западном Балкану у односу на већа тржишта у истом региону, а истовремено Берлински процес не би, односно како су мања тржишта заштићена „под кишобраном“ Берлинског процеса, а истовремено угрожена у случају Отвореног Балкана. И, напошетку, али не и најмање важно, зашто се иницијатива Отворени Балкан од стране одређених политичких челника у Подгорици посматра као алтернатива учлањењу у Европску унију и европским интеграцијама уопште, уколико се готово у свим декларацијама и усвојеним споразумима иницијативе Отворени

⁸⁸ Ibid.

⁸⁹ „Analiza: Prednosti i mane učešća Crne Gore u regionalnoj inicijativi ‘Otvoreni Balkan’“, *Vlada Crne Gore/Ministarstvo evropskih poslova*, novembar 25, 2022, str. 6, <https://www.gov.me/dokumenta/58b6fde5-d1ac-428c-bede-7ec1bbad3c05>.

Балкан наглашава неопходност усклађивања са европским законодавством и европским правним тековинама.

Заправо, сличне су позиције у Подгорици, Сарајеву и Приштини. Пре свега политички детерминисане када је реч о прикључивању иницијативи Отворени Балкан, без прецизних анализа и студија о могућностима и капацитетима ове иницијативе. Затим, без прецизних и експертских ставова и извештаја о економским и политичким бенефитима, економским у смислу развоја економија западно-балканске шесторке, а у политичком у смислу регионалне интеграције и сарадње као један од носећих предуслова на путу европских интеграција. Теза о поређењу са Берлинским процесом је заправо теза утемељена на простору Западног Балкана, не да би се показало да је реч и пројектима различитих аутора а истих циљева, већ да би се креирало „какво-такво“ оправдање, макар медијско, а својствено слојевима политичке елите на Западном Балкану.

2.4. Босна и Херцеговина и Отворени Балкан – иницијатива као додатни детерминатор унутрашњих подела?

Власти у Сарајеву, као и оне у Подгорици и у Приштини, одбијају да се прикључе иницијативи Отворени Балкан. Међутим, за разлику од ставова у Подгорици и у Приштини, у Сарајеву не постоји јединствен став по овом питању, што заправо умногоме доприноси томе да је Босна и Херцеговина изван оквира поменуте иницијативе. У Сарајеву не постоји сагласност између политичких представника српског, бошњачког и хрватског народа по бројним унутрашњим, регионалним, европским и међународним питањима, па се и питање Отвореног Балкана, односно придруживање Босне и Херцеговине овој иницијативи, налази на линији „раздвојених и супротстављених“ ставова између политичких представника три конститутивна народа. У неку руку могло би се рећи да је иницијатива Отворени Балкан заправо још један, додатни инструмент у рукама политичких елита у Сарајеву да покажу ниво политичке нетрпељивости која постоји у тој земљи, а која умногоме утиче не само на процес развоја те земље већ и уопште на процес њене функционалности.

Када је реч о иницијативи Отворени Балкан представници српског народа у тој земљи су безрезервно и једногласно подржали овај пројекат, оцењујући исти као одличну прилику за развој регионалне економске сарадње, али и као значајну прилику за динамизацију привредног сектора Босне и Херцеговине, који иначе бележи најниже перформансе не само на Балкану већ и у ширем европском контексту. Тако је актуелни председник Републике Српске, један од ентитета у оквирима Босне и Херцеговине, у више наврата пружио јасну подршку Отвореном Балкану, те изразио своја лична и политичка залагања за придруживање Босне и Херцеговине овој иницијативи. „Република Српска подржава иницијативу „Отворени Балкан“, али је спречена неразумним и нерационалним односом Сарајева према том питању због чега губимо одређени ниво потенцијала, иако желимо да подстакнемо Босну и Херцеговину да се то уради“, истакао је актуелни председник ентитета Републике Српске.⁹⁰ Претходно је, док је био члан Председништва Босне и Херцеговине, као представник српског народа рекао да је „Отворени Балкан добар, користан и иновативни политички пројекат на овом простору који већ даје резултате, а који се не огледају само у солидарности у погледу одговора на изазове и кризе, него и у томе да се олакша људима промет робе, а и тржиште радне снаге које данас постаје велики проблем. У том контексту је подсетио и да је као српски члан Председништва Босне и Херцеговине четири пута тражио да се у томе одлучује на нивоу Председништва, да су раније имали одлуку да се то прихвати, те да су задужили Савет министара БиХ да то спроведе у дело, али да су након тога настале, према његовим речима, „блокаде муслимана који се боје и тврде да је то неки велики српски пројекат.“⁹¹ О томе да ентитет Републике Српске, у оквирима Босне и Херцеговине, пружа отворену и јасну подршку иницијативи Отворени Балкан сведочи и организација конференције „Know How for Open Balkan“ на којој су, између осталих, учествовали министар финансија и трезора Босне и Херцеговине,

⁹⁰ „Dodik: Želimo da podstaknemo Sarajavo da prihvati inicijativu Otvoreni Balkan“, *Kosovo-Online/RTV*, avgust 4, 2023, <https://www.kosovo-online.com/vesti/otvoreni-balkan/dodik-zelimo-da-podstaknemo-sarajavo-da-prihvati-inicijativu-otvoreni-balkan>.

⁹¹ RTRS, „Dodik: ‘Otvoreni Balkan’ dobar, koristan i inovativni projekat koji već daje rezultate“, *rtrs.tv*, septembar 3, 2022, <https://lat.rtrs.tv/vijesti/vijest.php?id=485124>.

министар унутрашње и спољне трговине Републике Србије, као и представници Регионалног савета за сарадњу.⁹²

С друге стране, министар спољних послова Босне и Херцеговине Елмедин Конаковић каже да нема смисла да се отвара прича о Отвореном Балкану док се не заврши о Берлинском процесу.⁹³ У том контексту је говорила и бивша шефица дипломатије Босне и Херцеговине, која је истакла да „верује у Берлински процес, те да не види зашто би било потребе да се све то удвостручи новим иницијативама“, притом мислећи на Отворени Балкан.⁹⁴ Заправо о томе да у Босни и Херцеговини не постоји консензус по питању придруживања ове земље иницијативи Отворени Балкан сведочи и изјава бившег председавајућег Савета министара БиХ Зорана Тегелтије, који је говорио да БиХ треба да се придружи овој иницијативи, иако је истовремено рекао да у Сарајеву за то не постоји консензус.⁹⁵ Чак је учешће Тегелтије на једном од самита иницијативе Отворени Балкан додатно затегло политичке односе у Сарајеву, јер је тадашњи председавајући Председништвом Босне и Херцеговине Шефик Џаферовић, иначе представник бошњачког народа, изјавио да Тегелтија о свом учешћу није обавестио Председништво, те да колективни шеф државе није донео одлуку о прикључењу тој иницијативи.⁹⁶ Када је реч о подељеним ставовима Босне и Херцеговине по питању Отвореног Балкана може се уочити двосмерна политика, где је једно крило предвођено бошњачким руководством резервисано према овој идеји, док се званична Бањалука и српско

⁹² Goran Katić, „Otvoreni Balkan’ preko Banjaluke zaobilazi Sarajevo“, *Radio Slobodna Evropa*, mart 31, 2023, <https://www.slobodnaevropa.org/a/otvoreni-balkan-banjaluca-konferencija/32342270.html>.

⁹³ Ibid.

⁹⁴ Митко Арнаудов и Милица Ђурчић, „Иницијатива Отворени Балкан: Могућност економске и политичке интеграције без безбедносне компоненте“, *Међународна Политика* Vol. 74 (2023), no. 1187 (mart 14, 2023): 133–59, https://doi.org/10.18485/iipe_mp.2023.74.1187.6, стр. 146.

⁹⁵ Goran Katić, „Otvoreni Balkan’ preko Banjaluke zaobilazi Sarajevo“, *Radio Slobodna Evropa*, mart 31, 2023, <https://www.slobodnaevropa.org/a/otvoreni-balkan-banjaluca-konferencija/32342270.html>.

⁹⁶ Ibid.

руководство залажу за учешће Босне и Херцеговине у оквиру Отвореног Балкана, али без подршке бошњачких и хрватских колега позитивна одлука о томе готово да није могућа.⁹⁷

Политичари из држава које нису одлучиле да буду део иницијативе Отворени Балкан, укључујући оне из Босне и Херцеговине, истицали су бројне забринутости које се првенствено односе на позицију Србије у региону, те политичким и економским намерама ове земље,⁹⁸ али никада нису изнели податке или доказане тезе о својим оптужбама на рачун Београда, а у контексту Отвореног Балкана.

Између осталог, један од аргумената дела политичког Сарајева који се противи идеји придруживања Босне и Херцеговине иницијативи Отворени Балкан јесте да „уласком у „Отворени Балкан“ Босна и Херцеговина, односно привредници који зависе од домаћег тржишта те земље, не би се могли заштитити од јефтине робе из других земаља које су део иницијативе, у првом реду Србије. Због јефтинијег производног процеса, као и радне снаге, тржиште Босне и Херцеговине би преплавили производи из Србије који би постепено угушили бројне домаће привреднике. Ланчаном реакцијом то би довело на крају до великих губитака и за порески систем, а на крају и за целокупну економију Босне и Херцеговине. Свођење концепта „Отвореног Балкана“ на могућност да грађани земаља региона путују без провере докумената је врло опасна. Улазак у овакав тржишни савез, без адекватне заштите домаћег тржишта, за Босну и Херцеговину би могао имати много комплекснију ситуацију“.⁹⁹

Али, суштина одбијања да се Босна и Херцеговина придружи иницијативи Отворени Балкан је пре свега политичког карактера. Јер, посматрано из угла економских аргумената Сарајева, у том случају би и Берлински процес представљао суштински проблем за економију

⁹⁷ Митко Арнаудов и Милица Ђурчић, „Иницијатива Отворени Балкан: Могућност економске и политичке интеграције без безбедносне компоненте“, *Међународна Политика* Vol. 74 (2023), no. 1187 (март 14, 2023): 146, https://doi.org/10.18485/iipe_mp.2023.74.1187.6.

⁹⁸ Belmin Herić, „Bauk srpskog sveta nije jedini problem: Zašto je Otvoreni Balkan u BiH pod lupom“, *klix.ba*, мај 12, 2023, <https://www.klix.ba/vijesti/bih/bauk-srpskog-sveta-nije-jedini-problem-zasto-je-otvoreni-balkan-u-bih-pod-lupom/230511071>.

⁹⁹ Ibid.

Босне и Херцеговине. Наводи се да је концепт Отворени Балкан суштински проблематичан без заштите домаће привреде Босне и Херцеговине, а истовремено се политички инсистира на Берлинском процесу, иако је притом реч о пројекту са сличним циљевима, односно залагањима за заједничко регионално тржиште. У том контексту логично би било да се политички представници Сарајева супротставе и идеји, односно пројекту Берлински процес, јер овај механизам, инсистирајући да се формира регионално тржиште, такође доводи привредни сектор Босне и Херцеговине у ризичну позицију опстанка. Управо зато сматрамо да је противљење пре свега политички утемељено. Политички аналитичар Тања Топић сматра да у Босни и Херцеговини, пре свега у оквирима бошњачких политичких елита, по питању придруживања те земље иницијативи Отворени Балкан „доста скепсе долази из разлога што се у неку руку та иницијатива изједначава са идејом о „српском свету“, а самим тиме, између редова, провлачи теза о „великосрпској тежњи“ која је постојала деведесетих година прошлог века. Зато се у том делу политичких структура ентитета Федерације БиХ идеја „Отвореног Балкана *a priori* одбија“.¹⁰⁰

О томе да постоји огроман политички анимозитет према иницијативи Отворени Балкан у Сарајеву сведочи и изјава актуелног члана Председништва Босне и Херцеговине, иначе представника хрватског народа у тој земљи. Он је недавно истакао да је „Берлински процес оптималан модел напретка ка Европској унији, а не „Отворени Балкан који асоцира на великодржавне пројекте због којих се Југославија распала у крви“. „На једној страни Велика Албанија, на другој Велика Србија, на трећој Велика Хрватска, не кроз промене граница него кроз остваривање утицаја Загреба, Београда и Тиране на околне земље, и то користећи пре свега припаднике, односно етничке групе које живе у земљама попут Босне и Херцеговине, Црне Горе, па и Северне Македоније“, објашњава актуелни члан Председништва БиХ, представник хрватског народа у тој земљи, у контексту улоге иницијативе Отворени Балкан, додајући да Босна и

¹⁰⁰ Boris Knežević, „EU i Sarajevo spustili rampu: Zatvorena vrata za Otvoreni Balkan – Srpskainfo“, *Srpskainfo* (blog), jul 26, 2022, <https://srpskainfo.com/eu-i-sarajevo-spustili-rampu-zatvorena-vrata-za-otvoreni-balkan/>.

Херцеговина не види интерес да постане део Отвореног Балкана и да се противи тој идеји.¹⁰¹

На основу изнетог, веома је тешко установити да је противљење политичког Сарајева, односно дела политичке елите Босне и Херцеговине придруживању ове земље иницијативи Отворени Балкан утемељено на ваљаним аргументима који ће објаснити зашто је то у супротности са економским интересима и уопште са државним интересима те државе у целости. У највећој мери реч је о политичким аргументима утемељеним на политичком ривалству које постоји између ентитета Републике Српске и Федерације Босне и Херцеговине, али и на ривалству који постоји на линији политичког Сарајева и Београда, те тенденцијама да се оптужи Београд за ширење српских националистичких пројеката које су у супротности са интересима других народа, држава и политичких ентитета на Балкану.

Таква теза је у реалности супротстављена реалистичким приликама на простору Западног Балкана јер тешко је из било ког угла уопште замислити почетак реализације великосрпског или великоалбанског пројекта у савременим регионалним околностима, а да та реализација буде заједнички усмерена и синхронизована. Уопште сама великонационалистичка аргументација, као одговор за противљење иницијативи Отворени Балкан, супротстављена је савременим политичким токовима у региону, али и реалности упркос постојећим отвореним регионалним питањима и билатералним спорењима. Довољно је анализирати и имати основно разумевање за дијаметрално супротстављене позиције Београда и Тиране по питању статуса Приштине, те на основу тога утврдити да је иницијатива Отворени Балкан у огромној мери изолована од било каквих политичких пројеката са националистичким или великодржавним предзнаком.

С друге стране, из угла политичких одлучилаца, довољно је имати основно разумевање савремених потреба привредног сектора, пре свега у земљама у развоју, какве су државе и политички ентитети на

¹⁰¹ Edmond Karvak, „Komšić: Otvoreni Balkan asocira na velikodržavne projekte zbog kojih se Jugoslavija raspala u krvi – Autonomija“, Portal Autonomija, maj 9, 2023, <https://autonomija.info/komsic-otvoreni-balkan-asocira-na-velikodrjavne-projekte-zbog-kjih-se-jugoslavija-raspala-u-krvi/>.

Западном Балкану, и тако утврдити зашто је концепт Отвореног Балкана значајан за овај регион из прагматичног, економског и привредног угла. Чињеница је да привредни сектор Србије предњачи у односу на капацитете привредних сектора других актера „западнобалканске шесторке“, али имајући у виду концепцију Отвореног Балкана о заједничком наступу на трећим тржиштима, пре свега европском, о креирању јединственог тржишта рада у оквирима региона, једноставно се може установити да је реч о концепцији укрупњавања капитала и повећања конкурентних капацитета за трећа тржишта, уместо за додатно повећање конкурентности на регионалној равни, а тиме и угрожавање одрживости мањих економија у односу на економије Србије.

Заправо, из свега наведеног, аргументација дела политичке елите Сарајева о противљењу иницијативи Отворени Балкан није утемељена на ваљаним чињеницама, већ на темељима политичког ривалства који је увек и у највећој мери добро служио интересима политичких субјеката, али није суштински доприносио интересима грађана и држава у региону.

2.5. Косово и Отворени Балкан – тачка неспоразумевања између Албанаца у Приштини и Албанаца у Тирани?

Став Косова је да је Отворени Балкан опасна иницијатива без јасне визије, те да земље у региону треба да остану посвећене агенди Европске уније и неговању трансатлантских односа. Осим тога, Приштина одбија да се прикључи тој иницијативи јер, како наводе приштинске власти, Србија не третира Приштину као равноправну страну. О томе је неколико пута говорила и актуелна председница косовских институција, која је тврдила да иницијатива Отворени Балкан није изграђена на принципима регионалне сарадње јер шест земаља Западног Балкана немају равноправан третман.¹⁰² Премијер приштинских институција Аљбин Курти, у неколико наврата, одбија

¹⁰² Luljeta Krasniqi Veseli, „Za i protiv Kosova u ‘Otvorenom Balkanu’“, *Radio Slobodna Evropa*, jun 7, 2022, <https://www.slobodnaevropa.org/a/kosovo-otvoreni-balkan/31887807.html>.

лидере иницијативе Отвореног Балкана да учествује у регионалној иницијативи уз образложење да је Косово посвећено Берлинском процесу, а да Отворени Балкан више личи на иницијативу за утицај истока, уместо на иницијативу за заједничко регионално тржиште.

О томе да су изјаве представника приштинских институција неуверљиве, те да нису релевантне по питању регионалне улоге Отвореног Балкана, сведочи и чињеница да управо један од највећих приштинских партнера на међународном нивоу снажно подржава придруживање Приштине овој иницијативи. Тако је амбасада Сједињених Америчких Држава у Приштини навела да Вашингтон подржава напоре ка унапређењу регионалне сарадње, укључујући и иницијативу Отворени Балкан.¹⁰³ На сличној линији је и амбасадор САД у Београду, који је позвао Приштину да се придружи иницијативи Отворени Балкан, истакавши да Приштина треба да буде део те иницијативе, уз нагласак да би то било у интересу самог Косова. Актуелни амерички амбасадор уз то је навео да је Отворени Балкан једна од најбољих иницијатива у региону која омогућава заједнички рад на проблемима и промовише капацитете за проналажење модела сарадње. Он је додао и да ће Вашингтон наставити да подржава Отворени Балкан.¹⁰⁴ Осим политичких представника САД истовремено је и привредни сектор САД позива Приштину да се придружи Отвореном Балкану. Тако је Америчка привредна комора у Приштини затражила од Владе привремених приштинских институција да се Косово придружи иницијативи Отворени Балкан, подсетивши на Вашингтонски споразум потписан 4. септембра 2020. године који предвиђа да се обе стране придруже „Мини Шенгену“ које су Србија, Албанија и Северна Македонија најавиле у октобру 2019. године и у потпуности да искористе предности из њега. Уз то је Америчка привредна комора позвала Београд и Приштину да испоштују раније преузете обавезе за улагања у путну и железничку инфраструктуру,

¹⁰³ Radio-Televizija Vojvodine, „Ambasada SAD u Prištini: Podržavamo Otvoreni Balkan i saradnju“, *JMU Radio-televizija Vojvodine*, мај 27, 2022, https://rtv.rs/sr_lat/politika/ambasada-sad-u-pristini-podrzavamo-otvoreni-balkan-i-saradnju_1344028.html.

¹⁰⁴ „Hil pozvao Prištinu da se pridruži Otvorenom Balkanu“, *Politika Online*, септембар 3, 2022, <https://www.politika.rs/sr/clanak/515843/Hil-pozvao-Pristinu-da-se-pridruzi-Otvorenom-Balkanu>.

указујући да ће развој саобраћајне инфраструктуре омогућити слободу кретања људи и робе, као и слободу пружања услуга, чиме ће се побољшати мобилност предузећа и запослених у Отвореном Балкану.¹⁰⁵ Овим је Америчка привредна комора, као један од кључних актера у пружању подршке Приштини, јасно указала да безусловно подржава интеграцију Приштине у Отворени Балкан, истовремено разумевајући ову иницијативу као детерминатор у процесу регионалне сарадње, али и као детерминатор у процесу нормализације односа између Београда и Приштине, пре свега у домену економије и економске сарадње.

Критике Приштини о одбијању да се придружи Отвореном Балкану упутио је и још један савезник тог политичког актера, односно актуелни албански премијер, који је у више наврата истакао да сматра да Косово треба да буде за столом Отвореног Балкана, те да би то у међувремену затворило многе проблеме.¹⁰⁶ Уз то је албански премијер нагласио да косовска влада има два пута – један је рат, а други да седне за сто Отвореног Балкана.¹⁰⁷

И албански аналитичари сматрају да приштинске власти греше тиме што одбијају да се придруже иницијативи Отворени Балкан. Извршни директор Института за социјалну политику „Мусине Кокалари“, са седиштем у Приштини, Висар Имери каже да Косово због одбијања да се прикључи иницијативи Отворени Балкан губи на већој слободи људи и робе, али и веће тржиште за локалне произвођаче.¹⁰⁸ Он је, упоредивши Косово са земљама у региону, нагласио да се

¹⁰⁵ Tanjug, „Američka komora traži da se Priština pridruži Otvorenom Balkanu“, *tanjug.rs*, mart 24, 2023, <https://www.tanjug.rs/srbija/politika/20986/americka-komora-trazi-da-se-pristina-pridruzi-otvorenom-balkanu/vest>.

¹⁰⁶ Ringier, „Priština pogrešno odbija' Rama: Da je Kosovo bilo za stolom Otvorenog Balkana, problem bi ranije bio rešen“, *Blic.rs*, septembar 2, 2022, <https://www.blic.rs/vesti/politika/pristina-pogresno-odbija-rama-da-je-kosovo-bilo-za-stolom-otvorenog-balkana-problem/6wrgz5t>.

¹⁰⁷ Danas/Beta, „Rama: Kosovo ima dva puta – rat ili „Otvoreni Balkan“ – Politika – Dnevni list Danas“, *Dnevni list Danas*, avgust 2, 2022, <https://www.danas.rs/vesti/politika/rama-kosovo-ima-dva-puta-rat-ili-otvoreni-balkan/>.

¹⁰⁸ Luljeta Krasniqi Veseli, „Za i protiv Kosova u 'Otvorenom Balkanu'“, *Radio Slobodna Evropa*, jun 7, 2022, <https://www.slobodnaevropa.org/a/kosovo-otvoreni-balkan/31887807.html>.

Приштина суочава са највише потешкоћа око слободног протока људи и робе, те да су управо зато регионалне иницијативе повољне за Приштину.¹⁰⁹ Имери није пропустио прилику да дода да би прикључивање Косова иницијативи Отворени Балкан за Приштину значило и веће тржиште које би било привлачније за стране инвеститоре. О значају Отвореног Балкана говори и професор економије Сафет Грџаљуи, који подвлачи да би ова иницијатива била добра за економски развој региона, заједничко регионално тржиште, стране инвестиције, већу трговинску размену, туризам, образовање и многе друге области, уз напомену да Отворени Балкан мора да обухвата свих шест актера у региону.¹¹⁰

Посматрано из овог угла чини се да Приштина не поседује релевантна оправдања у њеним одбијањима да се придружи иницијативи Отворени Балкан, а тиме да омогући својим грађанима и привредном сектору да брже, једноставније и интегрисаније учествују у регионалним економским токовима. Приштинске власти, чини се, своје ставове о Отвореном Балкану утемељују пре свега из угла политике, а у контексту односа између Београда и Приштине. Став да Отворени Балкан није у духу европских интеграција, те да је у супротности са иницијативом Берлински процес, нису утемељене, јер потписани документи у оквирима Отвореног Балкана, позиви лидера земаља учесница Отвореног Балкана за придруживање Сарајева, Приштине, Подгорице, као и позиви међународних приштинских партнера да се Косово придружи овој иницијативи, сведоче о томе да није реч о било каквој иницијативи са скривеним намерама, односно било каквој иницијативи која би подривала европску агенду и интеграцију региона у целисти.

Познаваоци економских прилика на Косову и у Србији сматрају да је одлука Косова да не постане део Отвореног Балкана политичка, јер власти у Приштини не желе да буду „у близини“ Србије, што је, како наводе, погрешно, јер би приступање олакшало кретање људи и робе.¹¹¹

¹⁰⁹ Ibid.

¹¹⁰ Ibid.

¹¹¹ „Koliko je Kosovo na gubitku ako jedino ostane van Otvorenog Balkana?“, *Kosovo-Online*, april 26, 2023, <https://www.kosovo-online.com/analize/koliko-je-kosovo-na-gubitku-ako-jedino-ostane-van-otvorenog-balkana-26-4-2023>.

Најтранспарентнији у таквим ставовима јесте председник Пословне алијансе Косова Агим Шахيني, који је рекао да актуелне власти на Косову не виде да је Балкан отворен за нове могућности, те да на Балкану, био он затворен или отворен, привредници зарађују без икаквог проблема док се не умеша политика, а када се умеша политика онда се појављују и проблеми.¹¹² Он је истовремено нагласио да је став Пословне алијансе да Косово не сме да остане изоловано од иницијативе која би поспешила економски развој, те је позвао међународни фактор да буде присутнији и да изврши већи притисак на власти у Приштини како би схватили да иницијатива није политичка, већ да има економски значај. Економиста Љубодраг Савић такође дели став Шахинија и истиче да Косово одбијањем да приступи иницијативи Отворени Балкан само себе лишава свих бенефита које имају земље чланице, уз напомену да таква одлука приштинских власти није економске природе.¹¹³

С друге стране, економиста Сафет Грџаљиу сматра да је политичка стабилност кључна за економски развој, те да иницијатива Отворени Балкан има смисла само ако све државе Западног Балкана буду део ње и да ће до промоције Отвореног Балкана доћи када се нормализују односи између Косова и Србије.¹¹⁴ „Сада је време да економија буде покретач, и да кроз економски развој градимо перспективу. Ако анализирамо Берлински споразум, не треба се заваравати да између држава ЕУ има пуно љубави. Управо тај економски приступ и економска калкулација гради перспективу и будућност, елиминише политичке и етничке тензије, па нека Отворени Балкан буде визија која ће просветилити земље региона и створити нову перспективу да кроз ту иницијативу једног дана будемо део Европске уније, да будемо део изградње Европе, а не да пребацујемо проблеме у Европу“, објашњава Грџаљиу.¹¹⁵

Представници економије, идентично као и представници привредног сектора, остављајући политичаре по стране, имају јединствен став када је реч о бенефитима, капацитетима и

¹¹² Ibid.

¹¹³ Ibid.

¹¹⁴ Ibid.

¹¹⁵ Ibid.

могућностима које Отворени Балкан може да понуди и пружи у регионалном контексту, само уколико постоји јасна политичка воља и само уколико се ова иницијатива посматра из перспективе улоге економије и економске интеграције на процесе развоја и процесе регионалне интеграције. Управо зато смо у више наврата покушали да објаснимо аутентичност иницијативе Отвореног Балкана, односно да она није само таква, регионална, аутентична, само зато што је настала у оквирима Западног Балкана и на иницијативу регионалних лидера, без међународног и спољног сугерисања, већ и зато што нуди аутентичан модел регионалне сарадње, интеграције и изградње међусобног поверења кроз економске механизме, што средњорочно и дугорочно може допринети креирању међусобног поверења и на политичкој равни, а тиме директно утицати на решавање и превазилажење регионалних спорења и билатералних отворених питања на Западном Балкану.

3. Међународни „статус“ иницијативе Отворени Балкан

Тешко је говорити о статусу иницијативе Отворени Балкан у формално-правном смислу у међународним односима, јер је пре свега реч о неформалној регионалној иницијативи, односно пројекту који нема јасну дефинисану процедуру, нити органе, нити стални секретаријат дефинисан одређеним оснивачким уговором или статутом о начину функционисања. Заправо иницијатива Отворени Балкан је неформална регионална иницијатива између држава-учесница које саме одређују правила функционисања оквира иницијативе, те се саме, без конкретних правила, договарају о томе у којим доменима ће сарађивати или неће сарађивати. Када је реч о уговорним обавезама, такође свака држава-учесница нема обавезу стриктно да у својим националним парламентима ратификује оно што је потписала, а тиме нити обавезу да поштује и спроводи оно што је потписала. Заправо, све је утемељено на међусобном поверењу политичке елите држава-учесница, те и данас, четири године од промоције ове иницијативе, политичка воља између држава-учесница детерминише и достизање нових споразума, и поштовање и спровођење постојећих, као и динамику развоја саме иницијативе.

У том смислу, посматрано из угла инфраструктуре саме иницијативе, реч је о неформалном пројекту који не обавезује ни на који начин ниједну укључену страну, јер потписани договори, чак и да се тумаче као међународни споразуми, ратификовани у националним парламентима или законодавним органима, не могу ни на који начин да доведу државе-учеснице у позицију да се суоче са санкцијама или тужбама пред међународним судовима уколико се одлуче да се повуку из иницијативе, или да чином одбијања да спроводе оно што је договорено *de facto* више не буду део овог регионалног пројекта.

Али, наш циљ није да из угла међународног јавног права анализирамо иницијативу Отворени Балкан, већ да покушамо да анализирамо њену *de facto* политичку моћ која ужива у регионалним, европским и међународним односима, али и потенцијалну политичку моћ коју би имала, поготово на европском континенту, уколико, хипотетички, у једном тренутку интегрише све државе и

политичке актере на Западном Балкану, односно такозвану западнобалканску шесторку.

О томе да је реч о иницијативи која може да ужива значајну политичку моћ у регионалним оквирима сведочи и недавно одбијање Европске уније да започне преговарачки процес Северне Македоније са Европском унијом уколико званично Скопље не прихвати у целисти захтеве званичне Софије, као део билатералног споразума између Бугарске и Северне Македоније о историјским, идентитетским и језичким питањима две државе и два народа. Заправо, у том тренутку су лидери Србије и Албаније, заједно са челницима Северне Македоније пружили јавно подршку македонском руководству, чиме су неформално утицали да документ-услове који је предложила Софија, а који је имао подршку држава-чланица Уније, буде ревидиран, те у истом буду прихваћене и македонске позиције у смеру ка отпочињању преговарачког процеса. Тада је чак актуелни албански премијер на друштвеним мрежама објавио статус у коме је навео „да је целу Европску унију киднаповала Бугарска, и да би Западни Балкан на самиту могао да чује још једном „не, извините“.¹¹⁶ То је био један врло редак и аутентичан пример о томе како државе региона могу заједничким политичким позицијама да рефлектују своје ставове на међународној сцени, у овом контексту у оквирима Европске уније, а тиме и да поспеше процес европских интеграција као партнерске стране. О томе да је иницијатива Отворени Балкан у том тренутку показала својеврсну политичку моћ, сведоче и анализе у штампаним медијима у којима се наводи да је „ово први пут да Отворени Балкан, иначе широко промовисан као економска иницијатива, добије обресе заједничког политичког деловања према Европској унији.¹¹⁷ Можемо рећи да је разочарање изазвано одлагањем отварања преговора о приступању Албаније и Северне Македоније у Европску унију довело до јачања идеје Отвореног Балкана.¹¹⁸

¹¹⁶ Sofija Popović, „Biti ili ne biti u Briselu: Novi karakter Otvorenog Balkana – Analiza – Nedeljnik Vreme“, *Nedeljnik Vreme*, jun 23, 2022, <https://www.vreme.com/kolumna/bitili-ne-biti-u-briselu-novi-karakter-otvorenog-balkana/>

¹¹⁷ Ibid.

¹¹⁸ Sanja Jelisavac Trošić, Mitko Arnaudov, “What Are the Realistic Capabilities of the Berlin Process and the Open Balkans Initiative?”, *Review of International Affairs Vol. 74, no. 1187* (januar 1, 2023): str. 74, https://doi.org/10.18485/iipe_ria.2023.74.1187.3.

Имајући у виду чињеницу да Бугарска јесте пуноправна чланица Уније, став Северне Македоније нема никакву тежину у европским оквирима, поготово због чињенице да је реч о земљи која претендује да постане део Европске уније. Али геостратешки значај који регион има за Европску унију у целини, укључујући и Северну Македонију, умногоме доприноси да се и ставови и позиције овог региона дебатују у оквирима Уније, те управо зато постоје прилике да се тај однос Европска унија–западнобалканска шесторка избалансира у одређеном смислу, иако је реч пре свега о земљама и политичким ентитетима који претендују учлањење у Европску унију, а тиме *de iure* и прихватају испуњавање свих наметнутих предуслова на том путу.

Контекст европских интеграција можда представља и најбољу раван да би се проценила политичка тежина иницијативе Отворени Балкан, јер је регион у највећој мери, у политичком и економском смислу, усмерен на сарадњу и размену управо са државама-чланицама Европске уније. Свакако, у прилог томе говори и прва Декларација ове иницијативе о спровођењу четири слободе Европске уније на Западном Балкану, усвојена на првом самиту лидера у Новом Саду, у којој се већ у другом пасусу наводи да је и сама Декларација, поред осталог, утемељена на заједничкој перспективи приступања Европској унији и пуној посвећености међусобној подршци, поштовању и помоћи на европском путу.¹¹⁹

Европска интеграција и интеграција по моделу Европске уније заправо јесте суштина иницијативе Отворени Балкан, и такав темељ би учинио у регионалном контексту да ова иницијатива има значајнији легитимитет, па чак и политичку подршку, јер не смемо занемарити политичке ставове одређених политичара на Западном Балкану који су покушавали да окарактеришу ову иницијативу као пројекат супротстављен тежњама европских интеграција, те као иницијативу која је заправо алтернатива европским интеграцијама региона.

С друге стране, а у контексту Европске уније и самих процеса европских интеграција западнобалканске шесторке, постоји бојазан да иницијативи Отворени Балкан недостаје недвосмислена подршка

¹¹⁹ “Joint Declaration on Implementing the EU Four Freedoms in the Western Balkans”, *pks.rs* (Привредна комора Србије, октобар 10, 2019), https://api.pks.rs/storage/assets/Deklaracija_Novi_Sad1.pdf.

Европске уније.¹²⁰ О томе сведоче и бројне изјаве европских званичника које немају јединствени, нити координисани став по питању Отвореног Балкана. Тако је председница Европске комисије Урсула фон дер Лајен, током недавне посете Тирани, на питање да ли види иницијативу Отворени Балкан као начин за стабилизацију региону рекла да је „Берлински процес оквир у којем се ради и процес који предводи интеграцију свих шест земаља Западног Балкана напред“.¹²¹ Посланици Европског парламента отишли су корак даље и у једној од усвојених резолуција позвали на изражавање „јаке резерве у вези са било којом иницијативом регионалне сарадње која не обухвата свих шест земаља Западног Балкана и није заснована на правилима Европске уније, као што је иницијатива Отворени Балкан“.¹²² Међутим, сви европски челници немају идентичан став према овој иницијативи. Тако је, на пример, европски комесар за проширење Оливер Вархељи изразио своју подршку иницијативи Отворени Балкан, али је истовремено јасно истакао да стандарди Европске уније морају бити у средишту иницијативе.¹²³

Заправо, Европска унија нема јасан и отворен став према овој иницијативи, а тешко је установити зашто званичан Брисел одбија да пружи јасну подршку или да се отворено супротстави предметној иницијативи. Евидентно је да је једна од мањкавости ове иницијативе чињеница што у њој није укључено свих шест западнобалканских економија, а такође је тешко објаснити зашто онда управо Европска унија не поспешује укључивање Подгорице, Приштине и Сарајева

¹²⁰ Radmila Marković, „Različite poruke iz EU i SAD o Otvorenom Balkanu: Šta je sporno u ovoj inicijativi? – Politika – Dnevni list Danas“, *Dnevni list Danas*, decembar 15, 2022, <https://www.danas.rs/vesti/politika/razlicite-poruke-iz-eu-i-sad-o-otvorenom-balkanu-sta-je-sporno-u-ovoj-inicijativi/>.

¹²¹ EWB, “Differing Interpretations of Open Balkan Brought up Again during von Der Leyen’s Visit to Albania”, *European Western Balkans* (blog), septembar 28, 2021, <https://europeanwesternbalkans.com/2021/09/28/differing-interpretations-of-open-balkan-brought-up-again-during-von-der-leyens-visit-to-albania/>.

¹²² Radmila Marković, „Različite poruke iz EU i SAD o Otvorenom Balkanu: Šta je sporno u ovoj inicijativi? – Politika – Dnevni list Danas“, *Dnevni list Danas*, decembar 15, 2022, <https://www.danas.rs/vesti/politika/razlicite-poruke-iz-eu-i-sad-o-otvorenom-balkanu-sta-je-sporno-u-ovoj-inicijativi/>.

¹²³ Ibid.

уколико је реч о економској иницијативи која је утемељена на европским тржишним слободама и принципима. Тачна је теза да је Берлински процес у многим аспектима сличан овом пројекту, али ако се отворено пружа подршка било којој иницијативи или пројекту која доприноси регионалној интеграцији, сарадњи и помирењу, онда се отвара питање зашто баш иницијатива Отворени Балкан не ужива ту подршку од стране званичног Брисела, што би хипотетички и средњорочно водило у смеру потпуне интеграције региона.

Када је реч о другим и важним међународним партнерима и њиховом ставу о иницијативи Отворени Балкан, битно је истаћи да су Сједињене Државе пружиле јасну подршку овој иницијативи, инсистирајући на њеном економском предзнаку и неопходности свеобухватне регионалне интеграције, о чему сведочи и једна од тачака у Вашингтонским споразумима из септембра 2020. године када су се приштинске институције обавезале на приступање овој иницијативи.

А када је реч о ставу Руске Федерације, заправо у актуелним међународним и европским околностима битно је истаћи да став Москве представља заправо још један, додатан терет за иницијативу Отворени Балкан. О томе најбоље сведочи подршка коју је актуелни шеф руске дипломатије упутио управо овој иницијативи, а која је протумачена на разноразне начине, укључујући оне да је заправо Отворени Балкан руски рецепт, па све до оних да заправо Руска Федерација, користећи Србију кроз Отворени Балкан шири свој утицај на Западном Балкану у целости.¹²⁴

Из данашњег угла, остављајући по страни ставове страних званичника по питању ове иницијативе, чињеница је да је иницијатива Отворени Балкан пројектовала својеверсну политичку моћ, као такву. То се видело и јединственим наступом лидера држава-учесница на Самиту Европске уније, када је у фокусу био управо македонско-бугарски спор у контексту европске перспективе Северне Македоније, а пре тога и укљученост ове иницијативе у такозваним Вашингтонским споразумима из дијалога Београда и

¹²⁴ Vojin Radovanović, „Otvoreni Balkan se širi uprkos ruskim opstrukcijama – Politika – Dnevni list Danas“, Dnevni list Danas, jun 8, 2022, <https://www.danas.rs/vesti/politika/otvoreni-balkan-se-siri-uprkos-ruskim-opstrukcijama/>.

Приштине, који је вероватно један од највећих регионалних изазова и у политичком и у безбедносном смислу. Уз све то, инсистирање Европске уније на Берлинском процесу, као иницијативи сличних карактеристика, која међутим укључује свих шест партнера са Западног Балкана, сведочи да је реч о иницијативи која је у одређеној мери генерисала политичку моћ, односно политичке капацитете, што нам у хипотетичком смислу указује на њену потенцијалну моћ условљену целосном регионалном интеграцијом.

Имајући у виду да су актуелне околности на Западном Балкану такве да је готово неизводљиво потпуно интегрисати западнобалканску шесторку у оквирима иницијативе Отворени Балкан, тиме је заправо у неку руку и „зацементирана“ њена пројектована политичка моћ. Вођени логичким размишљањем, јединствени наступ у оквирима Отвореног Балкана учинио би Западни Балкан у апсолутном смислу „видљивијим“ и утицајнијим. Уместо увозника стабилности и мира, вероватно би се регион сам по себи позиционирао на страни извозника сарадње, интеграције и одрживости, али постојећи и високи ниво политичког неповерења, који је и даље успостављен и учвршћен на линијама ратних деведесетих, онемогућава било какве промене на терену, што по неком аутоматизму доводи под знак питања и будућност саме иницијативе.

Иницијатива Отворени Балкан под условом пуне регионалне интеграције поново би представљала координацију политичких ставова малих и микро држава и политичких ентитета, што нам указује да би у неку руку поново била у великој мери маргинализовани чинилац у међународним односима, поготово имајући у виду политичку, војну, економску и дипломатску моћ западнобалканске шесторке. Али, истовремено, као целина, била би довољно велики политички и економски чинилац који би, с једне стране, јасније, прецизније и снажније афирмисао спољнополитичке циљеве и позиције свих шест актера, поготово у контексту европских интеграција, док би, с друге стране, учинио регионалну економију у целини извеснијом, а тиме стабилнијом и одрживијом и у постојећим оквирима, али и у оквирима великог, модерног и развијеног европског тржишта.

3.1. Став Брисела о иницијативи – Берлински процес vs. Отворени Балкан

Иницијатива Отворени Балкан од самог почетка није наишла на широку политичку подршку какве су имале друге регионалне иницијативе или пројекти, а који су се односили на регионалну сарадњу. Реч је о једној од ретких аутентичних регионалних иницијатива, која није била формирана уз подршку „спољних менторстава“, што би вероватно требало да буде позитиван помак у региону Западног Балкана, па и у контексту европских интеграција западнобалканске шесторке. Али ипак, као таква, као пројекат са економским предзнаком, суочила се са знатно већим бројем сумњи када је реч о њеним циљевима, уместо афирмативних ставова и позиција. Заправо, отвара се суштинско питање о недостатку јасне подршке Европске уније иницијативи Отворени Балкан, односно зашто званичан Брисел одбија да подржи ову иницијативу уколико је иста утемељена управо на европским економским принципима, такозване четири слободе, али и на европским политичким принципима у контексту европских интеграција, а у домену регионалне сарадње? Уколико је сама иницијатива *de facto* усклађена са европским условима на путу европских интеграција зашто званичан Брисел одбија да пружи јасну подршку, па чак и у контексту сличности у циљевима између иницијативе Отворени Балкан, с једне стране, и Берлинског процеса, с друге стране?

Заправо појављује се одређена контрадикторност у ставу Европске уније по питању иницијативе Отворени Балкан, јер, с једне стране, управо Брисел и државе-чланице Европске уније инсистирају на регионалном помирењу, сарадњи и интеграцији, док, с друге стране, не изражавају јасан став по питању поменуте иницијативе, иако је управо реч о регионалној иницијативи која умногоме говори о процесима регионалног помирења, сарадње и интеграција, па чак и самом чињеницом да није „споља“ детерминисана иницијатива већ пројекат утемељен на регионалној политичкој вољи. Увек су постојале нејасноће о томе да ли Европска унија подржава иницијативу Отворени Балкан, како види тај однос између Отвореног Балкана и Берлинског процеса, те да ли званични Брисел заправо перципира ову иницијативу као конкурентску Берлинском

процесу.¹²⁵ Ипак, како тврде Ранковић и Милутиновић, Отворени Балкан има већи потенцијал да допринесе дубљој економској интеграцији и вишем степену политичких билатералних и мултилатералних односа између Републике Србије, Републике Албаније и Републике Северне Македоније услед, како објашњавају, регионалног власништва над овом иницијативом и бржег испуњавања преузетих обавеза у односу на Берлински процес.¹²⁶

Тачна је теза да је основни проблем иницијативе Отворени Балкан њена инклузивност у контексту западнобалканске шесторке, али је улога Европске уније чак и по том питању могла да буде другачија. Заправо, чином не изношења јасног става о иницијативи Отворени Балкан, званичан Брисел је отворио и оставио простор државама и политичким ентитетима у региону да пружају политичка тумачења о самој иницијативи, утемељеним на такмичарској политичкој реторици Западног Балкана, без ваљаних доказа о евентуалним мањкавостима саме иницијативе.

У једном таквом контексту иницијатива Отворени Балкан је остала спорна тачка, јер поред недвосмислене подршке добијене од стране Сједињених Америчких Држава, изостала је подршка Европске уније што умногоме значи не само у смислу афирмације спољнополитичких циљева земаља и политичких ентитета на Западном Балкану, већ и по питању њене инклузивности, односно укључивања Подгорице, Приштине и Сарајева у активности Отвореног Балкана.

Теза да је суштина спорности иницијативе Отворени Балкан њена инклузивност у највећој мери је тачна, али теза да је спорна тачка то што је реч о веома сличној иницијативи као што је пројекат Берлински процес у целости је неприхватљива, јер би нас управо то водило до закључка да је неопходно преиспитати основ постојања великог броја регионалних иницијатива и у југоисточној Европи, и на Балкану, и на

¹²⁵ Sanja Jelisavac Trošić, Mitko Arnaudov, "What Are the Realistic Capabilities of the Berlin Process and the Open Balkans Initiative?," *Review of International Affairs*, Vol. 74, no. 1187 (januar 1, 2023): str. 73, https://doi.org/10.18485/iipe_ria.2023.74.1187.3.

¹²⁶ Petar Ranković i Petar Milutinović, „Doprinosi i dometi regionalnih ekonomskih inicijativa u unapređenju političkih odnosa između država Zapadnog Balkana“, *Godišnjak FPN*, Godina XVII, no. 29 (jun 2023): str. 65, <https://www.fpn.bg.ac.rs/wp-content/uploads/FPN-Godisnjak-29-2023.pdf>.

Западном Балкану, које у великој мери деле сличне циљеве и механизме у процесима поспешивања регионалног помирења, сарадње и интеграција, а све то у једном ширем контексту европских интеграција региона у целости.

„Берлински процес“ јесте значајна иницијатива за регион Западног Балкана у целости. Поготово зато што је настала у тренутку када је Европска унија транспарентно била суочена са „замором“ од нових проширења, односно пријема нових држава-чланица, што је јасно речено и од стране тадашњег председника Европске комисије Жана Клода Јункера, али, у практичном смислу, у смислу испуњења критеријума за пријем у Европску унију, ако посматрамо из угла да је тај процес данас „динамичнији“ у односу на пре готово десетак година, не постоје релевантни разлози да се као кочница развоја иницијативе Отворени Балкан поставља управо Берлински процес, баш због тезе да смо сведоци постојања бројних регионалних иницијатива, како и у ширем региону југоисточне Европе тако и на Западном Балкану, који су управо усмерени ка помирењу, сарадњи и интеграцији.

Од почетка стварања Отвореног Балкана, како наводи дневни лист „Политика“, на ову идеју се намргођено гледало у Немачкој, јер се сматрала директном опструкцијом „Берлинског процеса“, идеје о економској сарадњи Балканаца под покровитељством Ангеле Меркел током њених моћних владајућих година.¹²⁷ Како тврди новинар Александар Апостоловски, „ако Меркелова није толико отворено гунђала против „Отвореног Балкана“, са Шолцовом владом и уласком зелених у коалицију, који имају идеолошке корене анархистичке левице, баш као и Курти,¹²⁸ нетрпељивост према „Отвореном Балкану“ постала је израженија, фаворизујући берлинску школу мишљења о повезивању Западног Балкана“.¹²⁹ Уз то, занимљива је констатација Апостоловског „да је посебно занимљиво то што ни Београд, ни

¹²⁷ Aleksandar Apostolovski, „Ko zatvara ‘Otvoreni Balkan’“, Дневни лист „Политика“, октобар 8, 2023, <https://www.politika.rs/sr/clanak/576472/Pogledi/Ko-zatvara-Otvoreni-Balkan>.

¹²⁸ Ко је Курти?

¹²⁹ Aleksandar Apostolovski, „Ko zatvara ‘Otvoreni Balkan’“, Дневни лист „Политика“, октобар 8, 2023, <https://www.politika.rs/sr/clanak/576472/Pogledi/Ko-zatvara-Otvoreni-Balkan>.

Скопље, ни Тирана немају ништа против „Берлинског процеса“, нити сматрају да се супротставља идеји „Отвореног Балкана“.¹³⁰

Суштина проблема, како смо констатовали од самог почетка, јесте што иницијативи Отворени Балкан недостаје јасна подршка од стране Европске уније. Тако је бивши словеначки председник Борут Пахор, шеф државе чланице Европске уније, изјавио да подржава све иницијативе које доприносе миру и стабилности у региону, те да Отворени Балкан има потенцијал да подигне економску сарадњу на потпуно нови ниво где би сви имали користи, и да помогне свакој од тих земаља да се боље припреме за Европску унију, уз констатацију да иницијатива Отворени Балкан није алтернатива чланству у Европској унији. Уз то, он је додао, да подржава Берлински процес и Процес сарадње у југоисточној Европи и Савет за регионалну сарадњу, али још једном је истакао да никаква регионална сарадња није алтернатива чланству у Европској унији.¹³¹ Заправо, стизале су и накнадне изјаве – подршке Европске уније о предметној иницијативи, али је европска дипломатска служба вешто избегавала да пружи јасну и отворену подршку Отвореном Балкану, те да на тај начин ову иницијативу постави на исту раван са другим регионалним иницијативама, укључујући и Берлински процес. Портпаролка Европске комисије једном приликом је рекла да Европска унија поздравља чињеницу да су учесници иницијативе Отворени Балкан посвећени промовисању веће регионалне сарадње, уз констатацију да би највеће регионалне користи произашле из учешћа свих шест држава Западног Балкана у тој иницијативи.¹³²

Многи посматрачи оцењују Отворени Балкан као компетитиван или супротстављен Берлинском процесу, јер су га три земље створиле у тренутку када је процес проширења Европске уније био у приличној мери заустављен, па се његово стварање може тумачити и као чин

¹³⁰ Ibid.

¹³¹ Katerina Blaževska, „Otvoreni Balkan pred otvorenim pitanjima“, *dw.com*, jun 8, 2022, <https://www.dw.com/sr/otvoreni-balkan-pred-otvorenim-pitanjima/a-62057329>.

¹³² SD/Tanjug, „‘Otvoreni Balkan’ dobio podršku iz Brisela: Evropska komisija ‘Promocija veće regionalne integracije’“, *Srbija Danas*, decembar 23, 2021, <https://www.sd.rs/vesti/info/otvoreni-balkan-evropa-brisel-podrška-politika-region-integracija-2021-12-23?amp>.

пркоса.¹³³ Истраживачица Немачког института за спољну политику и безбедност Маргит Вунш Гарман, објашњава да је постојање Отвореног Балкана непожељни подсетник на време кад Западни Балкан није био при врху приоритета Европске уније, а Берлински процес био успаван и додаје да је снага пројекта и у чињеници да су иницијативу основали Србија и Албанија, две земље, које према њеним речима, нису природни савезници.¹³⁴ Истраживачки директор Института за сарадњу и развој из Тиране Ардијан Хачкај каже да пројекат Отворени Балкан показује да можемо да привучемо пажњу иностраних партнера не само ратом него и сарадњом, а то је веома добро – овај пројекат врши притисак на Европску унију да, ако ствари не буду рађене брже, ми ћемо сами узети ствар у сопствене руке. Поред тога, Хачкај наглашава да је Отворени Балкан визија, те да не може још да се тумачи као иницијатива јер јој недостају документа о заједничким политикама, циљеви, механизми и буџет.¹³⁵ „Ако можемо да искористимо сирову балканску снагу, која долази кроз Отворени Балкан, у оквиру Берлинског процеса, који пружа Европска унија, то може бити веома добра ствар“, истиче Хачкај.¹³⁶

Хачкај заправо нуди одрживост обе иницијативе, те пружа објашњење о томе да су и једна и друга иницијатива, односно Берлински процес и Отворени Балкан комлементарне једна с другом, те да би добри познаваоци регионалних прилика и у политичком, и у економском, и у научном смислу, успели да установе заједнички именоватељ ова два пројекта – један под покровитељством Европске уније, а један под покровитељством регионалних политичких актера, а то је регионална економска интеграција као једна од детерминанти у процесу европских интеграција.

Овде заправо, у неку руку, може да се установи и недостатак стратешке визије званичног Брисела, па и кључних држава-чланица Европске уније у погледу западнобалканске шесторке, јер је превише времена изгубљено у тумачењу једне и друге иницијативе, те „вагању“ о користима и опасностима иницијативе Отворени Балкан, док су истовремено бројни нови међународни актери „заузели“ место на

¹³⁴ Ibid.

¹³⁵ Ibid.

¹³⁶ Ibid.

Западном Балкану, одузимајући тако Европској унији улогу „главне игре у граду“ на Западном Балкану, те позиционирајући Брисел као један у низу међународних актера заинтересованих за економске, политичке, па и безбедносне прилике у овом делу Европе.

Пропуштена је прилика да се Европска унија, као и у случају Берлинског процеса, позиционира у својству кључног спољног актера и у случају иницијативе Отворени Балкан, јер пројекат као такав није искључио било какву спољну подршку, већ је на самом почетку, како смо и навели, у првој декларацији навео да је утемељен на европским принципима и у економском, и у политичком контексту. То не би засигурно довело у питање постојања Берлинског процеса, јер постоје механизми који би могли да поставе Отворени Балкан комплементарним управо Берлинском процесу, што у суштини и јесте, а истовремено би се позиција Европске уније додатно учврстила у регионалним оквирима тиме што би недвосмислена подршка иницијативи Отворени Балкан значила и недвосмислену подршку регионалном помирењу, сарадњи и интеграцији. Заправо двострука би била добит на страни Европске уније: прво, то би био вероватно један од успешнијих покушаја да Европска унија поврати већ изгубљено поверења у државама и политичким ентитетима на Западном Балкану, поготово у оквирима привредног сектора и обичних грађана који предуго чекају на заокруживање процеса европских интеграција, потом, директно би утицало на инклузивности саме иницијативе, јер би уз јасну подршку Европске уније и носећих држава чланица аргументи о томе да је Отворени Балкан својеврсна алтернатива европским интеграцијама, саме по себи изгубиле сваки смисао, па и у политичкој реторици одређених овдашњих политичара и челника.

Конкретна добит, поред наведених, у геостратешком смислу а на страни Европске уније и њених држава чланица, било би реафирмисање „традиционалне“ улоге Уније на Западном Балкану, односно кључног спољног покретача регионалних економских, политичких и друштвених прилика. Тиме би, хипотетички, посредно допринела промени ставова овдашњих грађана и јавног мњења о томе да су процеси европских интеграција суштински „замрзнути“, а директно „сузила“ простор неким новим заинтересованим спољним актерима да рефлектују своју економску моћ и политичке интересе у овом делу Европе.

Улога и подршка од стране Европске уније у контексту иницијативе Отворени Балкан за регионалне актере, односно западнобалканску шесторку, умногоме је значајнија у односу на било коју другу спољну подршку, па чак и отворену подршку Сједињених Америчких Држава. Јер, подршка Европске уније, у неку руку, тумачи се и као елемент легитимитета који се пружа регионалним токовима у одређеним тренуцима. Осим тога, подршка Европске уније имала би знатно шири утицај, па и на безбедносне прилике у региону, јер би као таква утицала и на ставове Приштине о учешћу у овој иницијативи, што би непосредно утицало на релаксирање односа између Београда и Приштине, те би значило и у процесу дијалога ове две стране. Политичко неповерење, односно неповерење између политичких елита на Западном Балкану је кључни детерминатор прилика у региону, те управо зато аутентично регионалне иницијативе, попут Отвореног Балкана, треба да буду искоришћене у максималном смислу, јер оне управо сведоче о томе да се примећују „обриси“ успостављања регионалног политичког поверења, што је тешко било замисливо у недавној прошлости на Западном Балкану. Ту исту прилику за афирмацију политичког поверења, па и кроз такве иницијативе, треба да искористе и спољни актери који су заинтересовани за прилике на овом подручју, поготово актери попут Европске уније.

3.2. Политика Вашингтона – инсистирање на економској интеграцији

Сједињене Америчке Државе на регион Западног Балкана пре свега гледају из угла геостратешких интереса које имају утемељено на европском континенту, више у политичком и безбедносном контексту, а у ограниченој мери, бар када је реч о Западном Балкану, у економском контексту. Зато им је фокус, пре свега, на израженој сарадњи у доменама политике и безбедности, док истовремено сматрају да регион Западни Балкан у економском контексту треба да буде у потпуности упућен на своје европске партнере, односно на партнере из земаља-чланица Европске уније. Управо зато је битно разумети дистинкцију која постоји у ставовима и подршци коју

пружају Вашингтон, с једне, и Брисел, с друге стране, када је реч о Отвореном Балкану. Сједињене Америчке Државе ову иницијативу виде као један од детерминатора регионалне сарадње и интеграције, у одређеном контексту и детерминатор за превазилажење регионалних спорова, док Брисел, а пре свега Берлин, имају резервисанију позицију према овој иницијативи, имајући у виду чињеницу да је у многим доменима Отворени Балкан сличних карактеристика и капацитета као и Берлински процес који је 2014. године покренут под вођством СР Немачке. Заправо, Вашингтон је подржао иницијативу Отвореног Балкана, стављајући увек нагласак на њеној економској димензији, што значи да сама иницијатива као таква не би требала да угрожава америчке политичке и безбедносне интересе у региону, али такође је истицао потребу за потпуном инклузивности региона, што није случај имајући у виду чињеницу да Подгорица, Сарајево и Приштина и даље одбијају, односно немају дефинисан став о придруживању поменутој иницијативи. У том контексту су и амерички званичници јавно пружали подршку овој иницијативи, притом увек инсистирајући на њеној инклузивности, економском карактеру, али и уклађености са учлањењем у Европску унију, као носећи спољнополитички циљ Западног Балкана и свих актера у наведеном региону.

Тако је специјални изасланик САД Габријел Ескобар истакао да Сједињене Државе подржавају иницијативу Отвореног Балкана, те да подржавају напоре да се регион интегрише ближе својим суседима и Европској унији, да примећују многе позитивне ствари, али такође напомињу да још увек постоје ствари које се могу урадити, а које би помогле да се побољша инвестициона клима, посебно у погледу привредних судова и независности правосуђа.¹³⁷ Такође, он је истакао да „уколико у иницијативи Отворени Балкан није свих шест западнобалканских држава – она неће успети“.¹³⁸ Уз то је нагласио и то да су међу изазовима Отвореног Балкана контрола граница након

¹³⁷ Slađana Đukanović, „Eskobar: SAD podržavaju Otvoreni Balkan – CdM“, *CdM*, april 14, 2023, <https://www.cdm.me/svijet/region/eskobbar-sad-podrzavaju-otvoreni-balkan/>.

¹³⁸ Radio Slobodna Evropa, „Escobar: Otvoreni Balkan neće uspeti ako tu nije svih šest država“, *Radio Slobodna Evropa*, novembar 24, 2021, <https://www.slobodnaevropa.org/a/31577227.html>.

њиховог отварања, смањење корупције и смањење државне контроле у привреди.¹³⁹

На истој линији су и изјаве америчког амбасадора у Београду Кристофера Хила, који је по питању Отвореног Балкана истакао да се заиста ради о томе да земље Балкана траже начине да боље сарађују, те да је ова иницијатива ефикасно средство да земље користе границе у циљу зближавања а не поделе, те да влада САД подржава овај пројекат.¹⁴⁰ Уз то Хил је истакао да је важно што је Отворени Балкан као идеја потекла са самог Балкана, уместо да је наметнута од неких страних влада. Сличан став изнео је и шеф Канцеларије за Централну и Јужну Европу у Стејт департменту САД Малколм Мекдауел, који је поручио да Америка мисли на земље Западног Балкана и да подржава разне регионалне иницијативе као што је Отворени Балкан, додавши да је САД присутан у региону да помогне да се земље региона приближе једни другима, а самим тиме и Европској унији, те да је то њихов стратешких интерес.¹⁴¹

Сједињене Државе заправо веома прагматично и рационално приступају изазовима и споровима са којима се суочава регион, како на регионалном тако и на билатералном плану. О томе најбоље сведочи и иницијатива Сједињених Држава, односно претходне администрације у Вашингтону, да интегрише Приштину у иницијативу Отворени Балкан, као један од модела који ће дугорочно утицати и допринети превазилажењу спорова између Београда и Приштине. Тако су 4. септембра 2020. године у Белој кући, у присуству тадашњег америчког председника Доналда Трампа, потписани споразуми о нормализацији економских односа између Београда и Приштине, такозвани Вашингтонски споразуми којима је било

¹³⁹ Ibid.

¹⁴⁰ Tanjug, „Hil: Amerika podržava Otvoreni Balkan, granice koristiti u cilju zblizavanja, a ne podjela“, *Adria TV*, avgust 31, 2022, <https://adria.tv/vijesti/otvoreni-balkan/hil-amerika-podrzava-otvoreni-balkan-granice-koristiti-u-cilju-zblizavanja-a-ne-podjela/>.

¹⁴¹ VoA, „Mekdauel: Amerika misli na region, zato podržavamo inicijative poput 'Otvorenog Balkana'“, *Kosovo-Online*, jul 14, 2023, <https://www.kosovo-online.com/vesti/otvoreni-balkan/mekdauel-amerika-misli-na-region-zato-podrzavamo-inicijative-poput-otvorenog>.

предвиђено да се Приштина придружи иницијативи Отворени Балкан.¹⁴²

Заправо овим чином су, у неку руку, „одшкринута“ врата новокомпонованој америчкој политици према Западном Балкану, или је можда то само био моменат америчке спољне политике у региону предвођене тадашњом администрацијом. Ипак, имајући у виду подршку такозваним Вашингтонским споразумима и од стране актуелне америчке администрације, која је наследила Трампову администрацију, тешко је установити да је потписивање поменутих споразума био само један моменат у америчкој спољној политици према региону који је нестао заједно са бившом администрацијом. О томе најбоље сведоче изјаве актуелних званичника Стејт департмента, попут ставова актуелног изасланика САД за Западни Балкан Габријела Ескобара, који је такође недавно истакао да иницијативе попут Отвореног Балкана показују да је регионална економска интеграција и сарадња могућа, корисна и неопходна за одрживи раст.¹⁴³

Да иницијатива Отворени Балкан није уживала подршку Сједињених Америчких Држава, да је била искључиво подржана од стране претходне Трампове администрације, тешко је било за очекивати да би уопште била део било каквих споразума, па и Вашингтонских, имајући у виду координисаност у спољнополитичком деловању САД на унутрашњој институционалној равни, али и на међупартијском нивоу у тој земљи, са одређеним осцилацијама које не доводе до било каквих радикалних заокрета када је реч о савременом спољнополитичком деловању САД у међународним односима, на европском континенту, па и у региону Западног Балкана.

¹⁴² Bekim Bislimi и Ljudmila Cvetković, „Šta jeste i šta nije sprovedeno? Godinu dana od Vašingtonskog sporazuma“, *Radio Slobodna Evropa*, septembar 3, 2021, <https://www.slobodnaevropa.org/a/srbija-kosovo-vasingtonski-sporazum-godisnjica/31441885.html>.

¹⁴³ Milena Đurđić и Milan Nešić, „Eskobar u Kongresu: Bajdenova administracija udvostručila rešenost SAD da pomognu Zapadnom Balkanu“, *Glas Amerike*, oktobar 28, 2021, <https://www.glasamerike.net/a/gabrijel-escobar-pretres-kongres-balkan-americka-politika/6286702.html>.

Такав је случај и са иницијативом Отворени Балкан, односно подршком коју Сједињене Државе пружају овој иницијативи. У истој препознају могућност за релаксирање „затегнутих“ односа у региону, прожетих сукобима, свепрожимајућим неповерењем и ратним деведесетим у политичком контексту, док у економском контексту виде могућност да се регионални економски токови интегришу и усмере пре свега ка европском јединственом тржишту, „релативизујући“ тако економску улогу НР Кине и Руске Федерације, која је све израженија и у одређеним привредним доменима значајнија на Западном Балкану. Такође, Отворени Балкан виде као један од регионалних механизма и детерминатора на путу европских интеграција. Имајући у виду значај регионалне сарадње, добросуседских односа, али и превазилажење регионалних спорења и отворених билатералних питања у процесу европских интеграција и испуњавања критеријума за учлањење у ЕУ, не смемо занемарити чињеницу да Вашингтон у Отвореном Балкану препознаје још један у мноштву инструмената од којих се очекује да суштински допринесе европској агенди региона.

Посматрано из тог контекста вредно је истаћи да заправо Сједињене Државе пружају јаснију подршку иницијативи Отворени Балкан, уз увек прецизну напомену да је неопходна потпуна интеграција региона како би сама иницијатива достигла свој суштински циљ. С друге стране, постоје недовољно јасни тонови из Европске уније када је реч о пројекту Отворени Балкан. Иако је реч о пројекту који начелно ужива европску подршку, преклапање циљева ове иницијативе са Берлинским процесом, предвођеним од стране држава чланица Европске уније, чини ову аутентичну регионалну иницијативу својеврсним конкурентом Берлинском процесу, а истовремено и својеврсну контратежу имајући у виду чињеницу да су сви актери региона укључени у Берлински процес, док су учеснице Отвореног Балкана само Србија, Северна Македонија и Албанија, што га доводи, такође, по неком аутоматизму у подређену позицију у односу на Берлински процес.

Када је реч о инсистирању Сједињених Држава на економској интеграцији, битно је напоменути да то не искључује по аутоматизму и сарадњу и интеграцију у доменима политике, безбедности, па и у другим доменима од заједничког интереса актера на Западном

Балкану, већ то умногоме сведочи да економска интеграција може представљати предворје, темељ и основ и за интеграцију у другим доменима. У контексту економске интеграције, као иницијалне „каписле“ на Западном Балкану, можда је битно истаћи и да тај процес умногоме може допринети креирању поверења између западнобалканске шесторке, што, према мишљењу појединих истраживача, у великој мери детерминише регионалну сарадњу, односно недостатак поверења представља својеврстан инструмент ограниченој сарадњи, сведеној често на неопходности, а најчешће изнуђеној захваљујући спољним факторима и међународном притиску и инсистирањима.

Конкретније, Отворени Балкан као аутентично регионални пројекат може допринети не само поспешивању поверења на политичкој равни већ на основном друштвеном и грађанском нивоу, имајући у виду чињеницу да ће управо привредници и привредни сектор уопште користити највеће бенефите ове иницијативе, а тиме и грађани Западног Балкана. Један такав практичан тренд сарадње, који ужива огромну и јединствену подршку привредног сектора, укључујући и привредни сектор у Приштини, Сарајеву и Подгорици, иако ови актери још нису део иницијативе, у највећој мери доприносе креирању регионалног поверења, а тиме отварају могућности и за сарадњу у другим доменима од заједничког интереса.

Посматрано из тог угла, чини се да је став Сједињених Америчких Држава о иницијативи Отворени Балкан, односно подршка Вашингтона овом пројекту у потпуности оправдана, јер сама иницијатива пружа вишеструке бенефите уколико је њена делотворност у складу с њеним установљеним циљевима и тежњама. Имајући у виду стратешку визију Вашингтона у спољнополитичком деловању и позиционирању, подршка коју Сједињене Државе пружају Отвореном Балкану чини овај пројекат значајним у декларативном и суштинском контексту, јер је, с једне стране, пре свега препозната његова значајна улога у развоју региона и поспешивању регионалне сарадње, док је, с друге стране, декларативно ојачана позиционираност овог пројекта управо због подршке једне од кључних земаља у политичком, економском, војном и безбедносном контексту у актуелним међународним односима.

3.3. Улога Москве у Отвореном Балкану – безусловна подршка?

Када је реч о ставу званичне Москве по питању Отвореног Балкана, већ на самом почетку морамо истаћи да је као такав веома проблематичан, поготово за државе-учеснице попут Северне Македоније и Албаније. Заправо, званичан став Москве по питању Отвореног Балкана можда и не би изазвао огромну пажњу да се Европа није суочила са Украјинским ратом, али чином уласка руских војних трупа на украјинску територију чињенично стање на терену је промењено, а тиме и тумачење става Москве у погледу бројних међународних, европских и регионалних питања, па и у овом конкретном питању става по питању Отвореног Балкана. Осим тога, став Москве изазива не само бројне сумње, него у великој мери служи и као оправдање код одређеног броја политичких чинилаца на Западном Балкану у њиховој намери да овај регионални пројекат са економским предзнаком представе као идеју са сакривеним политичким циљевима у деструктивном смеру.

Конкретније, када је реч о ставу политичара у региону, а у контексту става Москве, битно је истаћи писмо актуелног косовског премијера који је одбио позив да присуствује и учествује у оквирима иницијативе Отворени Балкан, у коме се наводи да је „Косово посвећено Берлинском процесу, те да Косово и Северна Македонија треба да сарађују у домену заустављања Србије да промовише руске и кинеске интересе у региону“.¹⁴⁴ О томе да је проблематизован став-подршке Москве иницијативи Отворени Балкан сведочи и изјава министра спољних послова Руске Федерације, након што му је онемогућено да посети Србију тако што је руском владином ваздухоплову забрањен прелет кроз ваздушни простор земаља-чланица НАТО у региону. У тој изјави актуелни шеф руске дипломатије

¹⁴⁴ Катерина Блажевска, „Отворен Балкан пред отворени прашања“, *dw.com*, јун 7, 2022, <https://www.dw.com/mk/%D0%BE%D1%82%D0%B2%D0%BE%D1%80%D0%B5%D0%BD-%D0%B1%D0%B0%D0%BB%D0%BA%D0%B0%D0%BD-%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%B4-%D0%BE%D1%82%D0%B2%D0%BE%D1%80%D0%B5%D0%BD%D0%B8-%D0%BF%D1%80%D0%B0%D1%88%D0%B0%D1%9A%D0%B0/a-62048567>.

је рекао „да власници из Брисела не желе да пружају простор Русији да у Београду изнесе своје ставове о бројним регионалним питањима, те да се у главном граду Србије разговара и о стању на Косову и у Босни и Херцеговини. Веома је јасно да нису хтели да пружимо подршку Београду и његовој иницијативи „Отворени Балкан“ која би требала да унапреди односе у региону. Сада је јасно да НАТО и Брисел желе Балкан само за себе, односно желе затворени Балкан“.¹⁴⁵

О томе да је изјава актуелног шефа руске дипломатије изазвала бројне недоумице сведочи и изјава актуелног шефа македонске дипломатије, који је директно изразио мишљење да би евентуална посета руског министра спољних послова Београду била претња за одржавање самита Отворени Балкан у Охриду. Уз то, шеф македонске дипломатије је ишао корак даље те је рекао „да је Србија независна држава која само одређује своје спољнополитичке приоритете, међутим у оквирима одређених регионалних иницијатива у којима учествујемо, важно нам је да су све земље које учествују и сарађују истовремено на истој линији одређених вредносних система“.¹⁴⁶ Овом изјавом македонски министар није само осудио подршку званичне Москве иницијативи Отворени Балкан, оцењујући је као опасну и по одрживост саме иницијативе, већ је на и посредан начин упутио поруку властима у Србији да је предуслов за заједничко деловање у одређеним регионалним иницијативама поштовање истог вредносног система, у том тренутку алудирајући на став Србије по питању војних дејстава на територији Украјине, те руске агресије коју је Србија експлицитно осудила, али за разлику од других држава-кандидата за учлањење у Европску унију – одбија је да уведе санкције Руској Федерацији правдајући такву одлуку међународним санкцијама са којима је она била суочена током деведесетих, као и утицају тих санкција пре свега на обичне грађане, уместо на политичке челнике.

О томе да је став Москве по питању иницијативе Отворени Балкан у најмању руку проблематичан, а дугорочно и детерминирајући сведочи и анализа немачког медија „Дојче веле“ који у свом чланку поставља управо питање – „Да ли „препорука“ актуелног шефа руске

¹⁴⁵ Ibid.

¹⁴⁶ Ibid.

дипломатије може да буде протумачена као „руски потпис“ на ову иницијативу, те да на тај начин пресуди садашњем формату, или ће земље-учеснице направити јасну линију раздвајања између регионалних и страних интереса“. ¹⁴⁷ У истој анализи немачког медија наводи се „да уколико су неке од земаља до сада имале сумње да ли да се прикључе овој иницијативи, чини се да ће сада те сумње додатно порасти, након што је шеф руске дипломатије, критикујући одлуку забране прелета његовог ваздухоплова до Србије, дао подршку управо иницијативи Отворени Балкан.“ ¹⁴⁸

Изјава руског шефа дипломатије, али и став немачког медија који смо навели, нису дошли у случајном тренутку – актуелни су били у жеку Украјинског рата, али поред тога имали су и те како значајан геополитички утицај на будућност саме иницијативе, с обзиром на чињеницу да готово четири године од промоције ове иницијативе у формату „Мини Шенген“ ниједна друга чланица из групе такозване западнобалканске шесторке, осим првобитних држава-учесница Србије, Северне Македоније и Албаније, није променила став и усвојила одлуку о придруживању овој иницијативи.

О томе да је политички Запад веома „заинтересован“ за улогу Москве на Западном Балкану, сведочи и анализа швајцарског листа „Ноје цирхер цајтунг“ који наводи да је „Русија популарна пре свега између православних грађана, те да се представља као чувар конзервативних вредности и тиме је противтежа декадентном Западу“. ¹⁴⁹ Потом у истој анализи о геостратешким позицијама на Балкану истиче се да се „Москва бори против јачања западног утицаја у региону, посебно утицаја НАТО, те да одлично уме да инструментализује историјске црте раздвајања и латентну нестабилност региона.“ ¹⁵⁰

¹⁴⁷ Ibid.

¹⁴⁸ Ibid.

¹⁴⁹ Емил Златков, „Источен триаголник за Западен Балкан,“ *Радио Слободна Европа*, новембар 11, 2019, <https://www.slobodnaevropa.mk/a/%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%87%D0%B5%D0%BD-%D1%82%D1%80%D0%B8%D0%B0%D0%B3%D0%BE%D0%BB%D0%BD%D0%B8%D0%BA-%D0%B7%D0%B0-%D0%B7%D0%B0%D0%BF%D0%B0%D0%B4%D0%B5%D0%BD-%D0%B1%D0%B0%D0%BB%D0%BA%D0%B0%D0%BD/30263010.html>.

¹⁵⁰ Ibid.

У контексту ставова Руске Федерације када је реч о питањима на Западном Балкану, те иницијативи Отворени Балкан, Сефер Селими из Democasy Lab тврди да је руска агресија на Украјину показала да је Србија политички више оријентисана ка Истоку, те да ће то довести, уколико се украјински сукоб интензивира, до продубљења већ различитих приступа по том питању, што може да доведе до гашења ове иницијативе. Али, Селими на то додаје да ипак Отворени Балкан није иницијатива за политичку сарадњу, већ регионална иницијатива са економским предзнаком, те да и као таква треба да остане, док притисак на Србију, у контексту њене спољнополитичке оријентације, треба да буде „посао“ Европске уније.¹⁵¹

С друге стране, универзитетски професор и бивши амбасадор Северне Македоније у НАТО, Нано Ружин, сматра да без обзира на то да ли је и ко увео санкције Руској Федерацији, па чак и да нису увели санкције Москви, то не треба да буде референтна тачка за добросуседство у региону, посебно када је реч о иницијативи Отворени Балкан, те да се доводи у питање постојање овог концепта.¹⁵² Ипак у једној анализи се наводи да чињеница што Србија није увела санкције Руској Федерацији, због, како наводи, руске агресије на Украјину, представља проблем зато што на тај начин Руској Федерацији остаје отворена трговинска веза за Балкан.¹⁵³

Заправо, постоје бројна и различита мишљења када је реч о улози Москве, конкретније става Москве по питању иницијативе Отворени Балкан. Али, ако посматрамо чињенично стање, те однос трговинске размене између Европске уније и држава-учесница Отвореног Балкана, с једне стране, и однос трговинске размене Руске Федерације са државама-учесницама ове иницијативе, с друге стране, веома једноставно ћемо утврдити да су све земље поменуте иницијативе у тесним трговинским, економским и инвестиционим односима са државама чланицама Европске уније, те у највећој мери остварују економско-финансијску и трговинску сарадњу са Европском унијом,

¹⁵¹ Бојан Блажевски, „Порталб: Дали „Отворен Балкан“ треба да продолжи и по ставот на Србија кон Украина?“. Meta.mk, март 7, 2022, <https://meta.mk/portalb-dali-otvoren-balkan-treba-da-prodolzhi-i-po-stavot-na-srbija-kon-ukraina/>.

¹⁵² Ibid.

¹⁵³ Ibid.

што по неком аутоматизму и логици води нас до закључка да је став Москве по питању иницијативе Отворени Балкан умногоме релативизован, односно маргинализован, те је због тога тешко изводити и закључке о потенцијалном утицају Москве, кроз Београд, на дату иницијативу и на прилике на Западном Балкану у целости.

У политичком и спољнополитичком контексту тврдње добрих и партнерских односа Београда и Москве вероватно јесу чињенично стање, али такви односи у датим околностима, готово две године од почетка Украјинског сукоба, нису довели до промене спољнополитичких циљева Србије, када је реч о европским интеграцијама, нити до промене економске политике Србије, када је реч о нивоу и значају страних инвестиција из земаља такозваног политичког Запада, а ни промене у контексту иницијативе Отворени Балкан.

Вероватно је оправдано тврдити да Москва пружа подршку Отвореном Балкану у неком политичком контексту, користећи у највећој мери политичку реторику и дипломатске механизме који креирају слику њеног израженог утицаја на Западном Балкану, али чињенично стање је у највећој мери другачије имајући у виду ниво сарадње који политички Запад остварује са свим земљама и политичким актерима у региону. Заправо Руска Федерација, у контексту политике санкција која се води према Москви због сукоба у Украјини, није успела ни на који начин да искористи и/или злоупотреби капацитете иницијативе Отворени Балкан, јер су се Северна Македонија и Албанија, као државе учеснице, придружиле свим пакетима санкција Европске уније против Руске Федерације, што је по аутоматизму довело до тога да све што је санкционирано или забрањено на европском тржишту и европском тлу, буде санкционирано и забрањено и на тржиштима и територијама Северне Македоније и Албаније, од робе, преко људи, услуга и капитала.

Заправо, иницијатива Отворени Балкан не представља „капију“ Западног Балкана за Руску Федерацију, у трговинском смислу, тиме што Београд није увео санкције Москве, те политички и експертски ставови о томе да је Отворени Балкан економски пројекат са сакривеним политичким циљевима које намеће Москва, а истовремено се инструментализују кроз Београд, представљају наставак низа постојеће реторике одређених политичара и државних челника на Западном Балкану, без икаквог суштинског значаја и ваљаности.

Не улазећи у анализу мотива Москве да отворено, јасно и прецизно пружа подршку иницијативи Отворени Балкан у датим околностима, када је рат на тлу Украјине у јеку и када су одређене земље на Западном Балкану затвориле свој ваздушни простор ваздухоплову руског министра спољних послова који је требао да допутује у посету Београду, чињенично стање нам сведочи, поготово у контексту јасне подршке овој иницијативи од стране Сједињених Држава, да одређене политичке елите и даље политизују актуелне западнобалканске токове, па чак и оне које служе директно интересима овдашњих грађана и привредног сектора.

Када је реч о привредном сектору, статистички посматрано, највећи део њих у земљама-учесницама Отвореног Балкана је извозно-увозно оријентисан ка земљама Европске уније и политичког Запада, и то заправо представља још један доказ маргинализованости економске улоге Москве на Западном Балкану, па и у конкретном случају на предметну иницијативу.

3.4. Погледи из Анкаре на Отворени Балкан

Када је реч о улози Турске на Западном Балкану не смемо занемарити чињеницу да овај регион заправо представља један од носећих спољнополитичких интереса турске дипломатије, у контексту тога колико је званична Анкара заинтересована за активно присуство у земљама Западног Балкана и у политичком, али и у економском, безбедносном и културном смислу. С друге стране, постоје други аутори, попут Бибера и Цифакиса, који тврде да је у погледу спољнополитичких приоритета Западни Балкан за Анкару мање важан у односу на Блиски исток, а исто важи и за Европску унију, Сједињене Државе и Русију, који су такође приоритетнији актери у турској спољној политици у односу на Западни Балкан.¹⁵⁴ Међутим, наша намера у овом раду није да упоређујемо и утврђујемо актуелност и важност Западног Балкана у односу на друге субјекте међународног права у оквирима спољне политике Турске, већ да покушамо да

¹⁵⁴ Gezim Jusufi и Fatos Ukaj, "TURKEY'S TRADE WITH WESTERN BALKANS: LOOKING BEYOND THE TURKISH FOREIGN POLICY," *InterEU Law East* 8, br. 2 (decembar 1, 2021): 133-160, <https://doi.org/10.22598/iele.2021.8.2.7>, str. 137.

установимо актуелну улогу коју Анкара води у наведеном региону, те како та улога утиче на економске токове, укључујући и саму регионалну иницијативу Отворени Балкан.

Да бисмо имали јаснију перцепцију о реалној и потенцијалној улози Турске на Западном Балкану, битно је истаћи да према анализама ОЕСД-а 2060. године Турска ће бити дванаеста по величини економија у свету, са БДП-ом од око четири милијарде америчких долара, што је само 20 одсто испод прогнозираних вредности БДП-а Немачке.¹⁵⁵ С друге стране, анализе HSBC банке су још оптимистичније, те оне предвиђају да ће Турска 2050. године по величини своје привреде бити на дванаестом месту у свету, а на петом у Европи, што нам без сумње говори да је модерна турска привреда у успону, а да њено велико тржиште које броји 76 милиона становника, укључујући младу радну снагу, економску отвореност према Европи и свету, нарочито у погледу спољне трговине и инвестиција, обезбеђују Турској позицију (својеврсног) економског лидера на Балкану и та позиција има дугорочну перспективу.¹⁵⁶ Ипак, постоје аутори који сматрају да су главне препреке Турске у процесу да постане утицајни фактор у региону Западног Балкана заправо регионалне предрасуде и страхови, као и слаба подршка Запада где се на сарадњу са Турском гледа са бројним предрасудама. Стога би ови фактори могли негативно да утичу на званичну Анкару у реализацији њених циљева на Западном Балкану, односно снажењу њеног утицаја у овом региону.¹⁵⁷

Заправо, активна политика Турске на Западном Балкану је одраз њеног све већег економског и трговинског успеха у последњој деценији.¹⁵⁸ Смањење трговинских баријера које је Турска издејствовала са свим земљама Западног Балкана довело је до праве експанзије трговинске размене две стране.¹⁵⁹ Као пример те

¹⁵⁵ Ivana Božić Miljković, „Ekonomski odnosi Zapadnog Balkana i Turske u procesu evrointegracija“, *Balkanske Sinteze 1 (2015) – Časopis za društvena pitanja, kulturu i regionalni razvoj*, Godina 2, br. 1 (2015): 67–84, https://izdanja.filfak.ni.ac.rs/casopisi/2015/download/1934_133788ae96171b7d20eabcde9c3e9651_70.

¹⁵⁶ Ibid.

¹⁵⁷ Gezim Jusufi и Fatos Ukaj, “TURKEY’S TRADE WITH WESTERN BALKANS: LOOKING BEYOND THE TURKISH FOREIGN POLICY,” *InterEU Law East* 8, br. 2 (decembar 1, 2021): 133–160, <https://doi.org/10.22598/iele.2021.8.2.7>, str. 138.

либерализације тржишта укупан обим спољнотрговинске размене Турске и земаља Западног Балкана порастао је са 382 милиона долара на почетку 21. века, односно у 2002. години, на 2,3 милијарде у 2015. године.¹⁶⁰ Уз то, битно је навести и да је у званичним документима Турске, Западни Балкан битан регион у спољнополитичком деловању и активностима ове земље. Односно, Турска посматра овај регион као суседни. Само министарство спољних послова Турске у свом званичном документу о свом приступу Балкану каже да Турска: „развија односе до највишег могућег нивоа са Балканским земљама, са којима Турска има историјске, културне и хуманитарне везе; појачавајући постојећу атмосферу регионалног мира и стабилности; држећи транспортне везе Турске са Западном и Централном Европом отворене“.¹⁶¹ Значај Балкана за Турску такође је заснован у политичком и економском контексту и односу Турска–Европа. Балкан је за Турску „пролаз ка Европи“, јер преко Балкана воде саобраћајнице у европске земље. Мир и стабилност међу балканским земљама због тога је врло значајан за безбедност Турске, као балканске земље и за континуирани економски и политички развој односа са Европом.¹⁶²

На основу ове табеле може се утврдити улога Турске у региону Западног Балкана, имајући у виду чињеницу да је сврстана у ред осам највећих трговинских партнера са земљама у региону.¹⁶³ Иако је обим

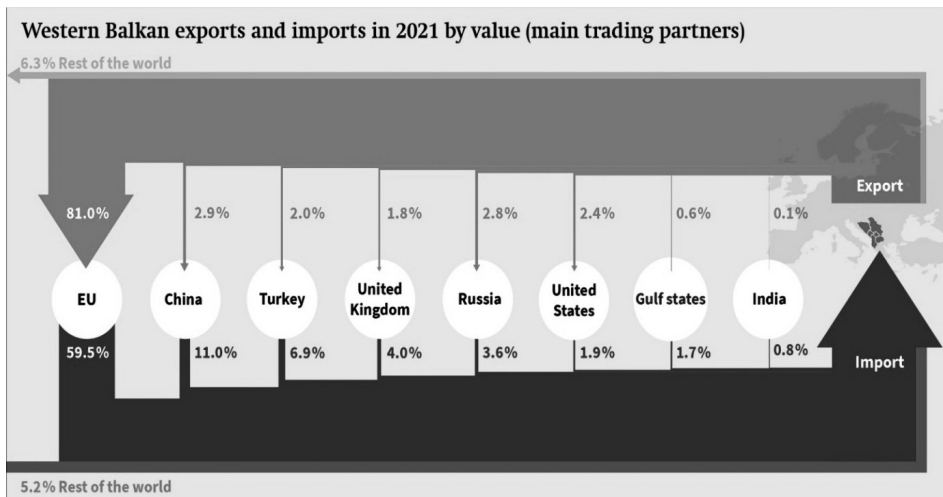
¹⁵⁸ Tahirovic, M.: Relations between Turkey and the Balkan Countries as in a Function of Improving the Regional Peace and Stability, *Adam Akademi*, 4 (2) 2014, str. 10, op. cit.

¹⁵⁹ Spoljnotrgovinska razmena Turske sa zemljama Zapadnog Balkana podrazumeva trgovinu sa BiH, Crnom Gorom, Albanijom, Makedonijom i Srbijom sa KiM. Podaci preuzeti od: Turkish Statistical Institute. Internet: http://www.turkstat.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1046, april 3, 2018.

¹⁶⁰ Спољнотрговинска размена Турске са земљама Западног Балкана подразумева трговину са БиХ, Црном Гором, Албанијом, Македонијом и Србијом са КиМ. Подаци преузети од: Turkish Statistical Institute. Интернет: http://www.turkstat.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1046 април 3, 2018, op. cit.

¹⁶¹ ISAC Fond – Centar za međunarodne i bezbednosne poslove, „Republika ili sila na Zapadnom Balkanu – Nova politika i stari odnosi Turske na Zapadnom Balkanu“, Predlog praktične politike, *isac-fund.org* (Beograd, Srbija, april 2011), https://www.isac-fund.org/wp-content/uploads/2017/01/Turski_papir.pdf, str. 5.

¹⁶² Nevenka Jefić-Šarčević, “Western Balkans in “Turkey’s Strategic Vision”, *Međunarodni problemi* 62, бр. 4 (januar 1, 2010): 691–714, <https://doi.org/10.2298/medj1004691j>, str. 694.



Извор: Stiftung Wissenschaft und Politik (SWP), *Western Balkans exports and imports in 2021 by value (main trading partners)*, 2023. Преузето са: <https://www.swp-berlin.org/10.18449/2023C36/>

трговине са земљама Западног Балкана незнатан у поређењу са другим тржиштима са којима послује, трговински суфицит који Турска остварује на просторима Западног Балкана чини је посебно заинтересованом за економско присуство у овом региону, посебно узевши у обзир трендове раста.¹⁶⁴ Заправо, „Турска је тежила да развије своје економско присуство у суседству на билатералној основи. У том контексту, турска предузећа имају конкуренцију из Европске уније, те они морају да понуде или цене које би биле конкурентне, или да поспеше сарадњу путем давања јефтених кредита и директних инвестиција у економије земаља региона.¹⁶⁵ Приметна су велика улагања Турске у Србију, Босну и Херцеговину, Црну Гору, Северну

¹⁶³ Marina Vulović, “Economic Relations between the Western Balkans and Non-EU Countries: How the EU Can Respond to Challenges Concerning Direct Investment, Trade and Energy Security”, Publikacija, *swp-berlin.org* (Berlin, Nemačka, jul 7, 2023), https://www.swp-berlin.org/publications/products/comments/2023C36_WesternBalkans.pdf.

¹⁶⁴ Stefan Jojić, „Snaženje pozicije Turske na Zapadnom Balkanu: uzroci i posledice“, *Međunarodna politika* година 69, br. 1170 (april 19, 2018): 59–77, <https://medjunarodna-politika.rs/wp-content/uploads/MO/2018/1170/MO-2018-1170-article-4.pdf>, str. 66.

Македонију и Косово, али није занемариво присуство Турске и на подручју Хрватске. Управо због изградње поприлично добрих односа са земљама Западног Балкана, Турској је један од главних приоритета и интереса да се на овом подручју очува мир.¹⁶⁶

Турска је укључена у развој инфраструктуре на Западном Балкану, али истовремено инвестира у банкарски сектор, док Анкара заједно са Сједињеним Државама игра улогу у инвестицијама у домену изградње путева и инфраструктуре у региону.¹⁶⁷ О улози турских компанија на Западном Балкану сведочи и изградња ауто-пута који повезује Косово и Албанију, а за који су везане бројне контроверзе, имајући у виду, како се наводи у чланку немачке Фондације за науку и политику и немачког Института за међународне и безбедносне послове, чињеницу да је коштао албанске и косовске пореске обвезнике две милијарде евра за изградњу 137 километара ауто-пута.¹⁶⁸ Потом, битно је истаћи да се Турска у Северној Македонији истакла као трећи највећи инвеститор у 2022. години, са повећањем својих инвестиција за више од 100 одсто у односу на 2021. годину.¹⁶⁹ Када је реч о конкретним бројкама, ипак је битно истаћи да је од 2017. до 2021. године само 2,6 одсто извоза са Западног Балкана одлазило у Турску, док је у истом временском интервалу турски извоз на простору Западног Балкана износио између 5,3 и 6,9 одсто.¹⁷⁰ Међутим, насупротив овим веома ниским статистичким подацима на страни односа Западног Балкана и Турске у контексту увоза и извоза, неки аутори сматрају да је „интеграција инвестиција

¹⁶⁵ ISAC Fond – Centar za međunarodne i bezbednosne poslove, „Republika ili sila na Zapadnom Balkanu – Nova politika i stari odnosi Turske na Zapadnom Balkanu“, Predlog praktične politike, *isac-fund.org* (Beograd, Srbija, april 2011), https://www.isac-fund.org/wp-content/uploads/2017/01/Turski_papir.pdf, str. 7.

¹⁶⁶ Admir Lisica, „Turska Vanjska Politika Na Zapadnom Balkanu“, PISjournal, avgust 23, 2023, <https://pisjournal.net/turska-vanjska-politika-na-zapadnom-balkanu/>.

¹⁶⁷ Marina Vulović, “Economic Relations between the Western Balkans and Non-EU Countries: How the EU Can Respond to Challenges Concerning Direct Investment, Trade and Energy Security”, Publikacija, *swp-berlin.org* (Berlin, Nemačka, jul 7, 2023), https://www.swp-berlin.org/publications/products/comments/2023C36_Western_Balkans.pdf.

¹⁶⁸ Ibid.

¹⁶⁹ Ibid.

између земаља Западног Балкана и Турске јача од интеграције трговине између ових земаља“.¹⁷¹

Табела 1: Удео Турске у извозу и увозу земаља Западног Балкана у процентима

Извор: International Trade Centre, *Bilateral trade between Turkey and Albania, Bosnia and Herzegovina, Kosovo, North Macedonia, Montenegro and Serbia in 2019*, avgust 22, 2020. Преузето са: <https://hrcak.srce.hr/file/392855>, стр. 141.

Земља	Удео Турске у извозу земаља на Западном Балкану (проценти)	Удео Турске у увозу земаља на Западном Балкану (проценти)
Албанија	1	9
Босна и Херцеговина	3	5
Косово*	10	1
Северна Македонија	1	5
Црна Гора	3	4
Србија	2	4

Учешће у укупној трговини између земаља Западног Балкана и Турске највеће је на Косову 8,8%, а најмање у Србији 2,9%. Док увоз турске робе доминира трговином, посебно извоз српске робе у Турску је недавно нагло порастао и достигао трећину укупне трговине са Турском.¹⁷² Ипак, резултати трговинских односа Западног Балкана и Турске су незадовољавајући. Неки аутори сматрају да земље на Западном Балкану треба да редизајнирају своје трговинске политике

¹⁷⁰ Ibid.

¹⁷¹ Gezim Jusufi и Fatos Ukaj, "TURKEY'S TRADE WITH WESTERN BALKANS: LOOKING BEYOND THE TURKISH FOREIGN POLICY," *InterEU Law East* 8, br. 2 (decembar 1, 2021): 133–160, <https://doi.org/10.22598/iele.2021.8.2.7>, стр. 139.

¹⁷² Hake, M., Radzyner, A.: *Western Balkans: Growing economic ties with Turkey, Russia and China*, Bank of Finalnd & BOFIT Institute for Economies in Transition, 2019, стр. 4–17, op. cit.

у односу на Турску, те ове земље посебно би требало да се фокусирају на маркетиншке активности на турском тржишту.¹⁷³

Када је реч конкретније о Србији, према наводима извештаја ВВС-ја, „тренутно је активно 705 предузећа чији су оснивачи физичка и правна лица из Турске, као и 209 предузетника, турских држављана“, подаци су Агенције за привредне регистре. Када је реч о делокругу активности, највећи број турских предузећа послује у области изградње стамбених и нестамбених зграда, неспецијализованих трговина на велико, трговина на велико са текстилом, угоститељство и консултантске активности. Актуелни српски председник је изјавио да инвеститори из Турске запошљавају више од 10.000 људи у Србији, а да су истовремено радници из Турске међу најбројнијим страним држављанима ангажованим у Србији. Заправо од почетка 2022. до септембра исте године Национална служба за запошљавање Србије издала је 3.535 дозвола за рад држављанима Турске, од којих су 72 дозволе издате женама. Највећи број турских држављана са радним дозволама у Србији ангажовано је на инфраструктурним пројектима. Истовремено Турска је доспела на 21. место листе земаља са највећим улагањима у Србију. Са уложених 220,9 милиона евра, према евиденцији Народне банке Србије, у периоду од 2010. до 2021. године, Турска се налази на 21. месту највећих страних инвеститора, док је истовремено према евиденцији Развојне агенције Србије, од маја 2022. године, Турска на седмом месту по броју реализованих инвестиционих пројеката са уделом од 3,8 одсто.¹⁷⁴

Конкретније, када је реч о иницијативи Отворени Балкан, званична Анкара је већ на прошлогодишњем самиту у Београду пружила подршку овој регионалној иницијативи. Осим лидера држава-учесница, на самиту Отвореног Балкана одржаног у Београду 2. септембра 2022. године окупили су се и званичници држава Црне Горе, Босне и Херцеговине, Мађарске и Турске. Као представник Турске, присуствовао је тадашњи министар спољних послова Мевлут

¹⁷³ Gezim Jusufi и Fatos Ukaj, "Turkey's Trade with Western Balkans: Looking Beyond the Turkish Foreign Policy", *InterEU Law East* 8, br. 2 (decembar 1, 2021): 133–160, <https://doi.org/10.22598/iele.2021.8.2.7>, str. 144.

¹⁷⁴ „Турска | Министарство спољних послова“, Министарство Спољних Послова, n.d., <https://www.mfa.gov.rs/spoljna-politika/bilateralna-saradnja/turska>.

Чавушоглу. Том приликом Чавушоглу је оценио да иницијатива Отворени Балкан обезбеђује сигурну будућност свим земаљама, и поручио да постоји још много тога што треба да се уради на Западном Балкану, али да постоје два изазова: „То су политичка криза у Бих и дијалог Београда и Приштине, где морамо да се концентришемо на заједничке интересе, а не на оно што нас раздваја“.¹⁷⁵ О томе да је улога Турске значајна за земље на Западном Балкану сведочи и изјава актуелног албанског премијера на самиту Отвореног Балкана у Београду када је поручио да је „Турска незаменљив стратешки партнер за Албанију“.¹⁷⁶ За Владимира Ајзенхамера став Турске у контексту Отвореног Балкана уско је повезан и са дијалогом Београда и Приштине, односно он сматра да „ће Турска заговарати наставак иницијативе Отворени Балкан и да ће инсистирати да се Приштина укључи у то како би се релаксирани односи“.¹⁷⁷ Чавушоглу је поручио да ће његова земља дати све од себе да помогне, како је казао, својим балканским суседима да обезбеде потребе за гасом и да је Отворени Балкан мост између Балкана и Европске уније. Додао је, у контексту европских интеграција, да је ЕУ у међувремену окренута себи, да су уски политички интереси отели политику проширења, али да је рат у Украјини све подсетио на важност проширења и да се нада да ће Отворени Балкан убрзати евроинтеграције региона.¹⁷⁸

Посматрано из уског, трговинског угла, чини се да улога Турске на Западном Балкану није тако изражена као што је у случају земаља чланица Европске уније. Али ако се посматра из угла трговинске

¹⁷⁵ Radio Slobodna Evropa, „Na samitu ‘Otvoreni Balkan’ lideri pozvali EU da pomogne oko kupovine energenata“, *Radio Slobodna Evropa*, septembar 2, 2022, <https://www.slobodnaevropa.org/a/otvoreni-balkan-sastanak-beograd/32015402.html>.

¹⁷⁶ Al Jazeera Balkans, „Szijarto i Cavusoglu na samitu Otvorenog Balkana u Beogradu“, *Balkan Vijesti | Al Jazeera*, septembar 2, 2022, <https://balkans.aljazeera.net/news/balkan/2022/9/2/szijarto-i-cavusoglu-na-samitu-lidera-otvorenog-balkana-u-beogradu>.

¹⁷⁷ Euronews Srbija/Kosovo Online, „Ajzenhamer: Erdogan dolazi da podrži Otvoreni Balkan, ali i u trenutku burnih dešavanja u region“, *Kosovo Online*, septembar 7, 2022, <https://www.kosovo-online.com/vesti/politika/ajzenhamer-erdogan-dolazi-da-podrzi-otvoreni-balkan-ali-i-u-trenutku-burnih>.

¹⁷⁸ Beta/FoNet, „Vučić: Od uspeha Otvorenog Balkana zavisi čvrstina mira i stabilnosti u region“, N1, septembar 2, 2022, <https://n1info.rs/biznis/vucic-od-uspeha-otvorenog-balkana-zavisi-cvrstina-mira-i-stabilnosti-u-regionu/>.

размене Западног Балкана са Сједињеним Државама, Русијом, НР Кином и другим великим играчима у међународним односима, с једне стране, и размене Западног Балкана са Турском, с друге стране, установићемо да Анкара и те како игра значајну улогу у економским токовима на Западном Балкану, и у домену трговинске размене, али и у домену инвестиционих токова. Осим тога, Анкара препознаје политичку тежину Отвореног Балкана у контексту дијалога Београда и Приштине, што представља важан генератор регионалних политичких, економских и безбедносних прилика. Управо зато је подршка Анкаре Отвореном Балкану из перспективе двоструког развоја односа, како на равни Западни Балкан-Турска тако и у оквирима само Западног Балкана, пре свега у контексту регионалних спорова и отворених питања.

4. Регионални изазови на путу Отвореног Балкана

Географска целина на којој се данас налазе државе настале дисолуцијом Социјалистичке Федеративне Републике Југославије (СФРЈ), а које су у процесу приступања Европској унији, те уживају статус државе-кандидата, у политичком контексту најчешће се назива као Западни Балкан. Иако можда у географском смислу, посматрано из угла региона Балкана, тај појам није сасвим прилагођен географској реалности, термин је постао веома популаран када је реч о такозваној западнобалканској шесторки, односно шест економија на Западном Балкану. Зато се и заједнички самити Европске уније и политичких челника из овог региона називају самитима „Европска унија – Западни Балкан“, док се истовремено та западнобалканска шесторка или шест економија на Западном Балкану користе као термин који политички вешто заобилази фактичко стање на терену о томе да постоје пет међународно признатих држава-чланица Уједињених нација и Косово, које је почетком 2008. године једнострано прогласило независност, у супротности са резолуцијом 1244 Савета безбедности Уједињених нација, а које данас претендује да стекне међународноправни субјективитет.

У овом тренутку је управо отворено питање Косова, односно српске јужне покрајине Косова и Метохије, носећи регионални изазов и у политичком, и у безбедносном и у економском контексту. Реч је заправо о отвореном питању које се формално решава у оквирима такозваног дијалога Београда и Приштине, али од чијег коначног решења преговарачки процес, у фактичком смислу, знатно је удаљен. Заправо, позиције преговарачких страна су у суштинском смислу супротстављене, што нас по неком логичком следу води до закључка да је тешко достижно одрживо решење, односно обострано прихватљиво решење које ће бити у интересу преговарачких страна. Јер, с једне стране, званични Београд процес нормализације односа са Приштином не тумачи као признавање једностране косовске независности, гледајући на Косово и Метохију као јужну српску покрајину која је део уставног уређења Републике Србије, док, с друге стране, званичници у Приштини тумаче процес нормализације са

Београдом као крајњи циљ у коме би Србија требало да прихвати једнострано проглашење независности Приштине и тиме омогући Приштини подношење захтева за стицање међународноправног субјективитета у својству независне и суверене државе испред Уједињених нација.

О томе колико ово питање детерминише регионалне прилике и неприлике, па и политичка, безбедносна и економска кретања сведоче последњих неколико година када је процес дијалога Београда и Приштине у највећој мери „замрзнут“, док су политичке, безбедносне и економске тензије на терену све извесније и присутније. У политичком смислу, готово је немогуће ваљано радити на нормализацији односа Београда и Приштине када политички челници користе сваку прилику да оптуже другу страну и тако стекну нове политичке поене. У економском смислу, што је од посебног значаја у овој анализи иницијативе Отворени Балкан, чији су циљеви управо означени економским предзнаком, бројне мере царина и такси између Београда и Приштине сведоче колико дијалог детерминише регионална економска кретања. Док, у безбедносном смислу, управо недавна дешавања на северу Косова и Метохије, укључујући спровођење локалних избора у четири општине на северу Косова, сведоче колико је безбедносна ситуација на терену крхка и колико у том контексту дијалог и посредно и директно утиче на регионална кретања у целини.

У економском контексту то није само актуелни пример, већ су представници приштинских власти чинили то и раније, односно уводили рестриктивне мере на трговину са Србијом, угрожавајући тако не само развој економије целог Западног Балкана, већ и интересе домаћих привредника. Тако је влада у Приштини још крајем 2018. године увећала порез на робу из Србије и Босне и Херцеговине на 100 одсто. Косовске власти су тог 21. новембра 2018. године тврдили да је таква одлука донета у циљу јачања домаће производње, економске и косовске државности.¹⁷⁹ Тадашњи заменик премијера приштинских институција Енвер Хоџај написао је да „Србија наставља агресивну

¹⁷⁹ Radio Slobodna Evropa, „Kosovo uvelo carine od 100 odsto Srbiji i BiH, Mogerini pozvala na ukidanje odluke“, *Radio Slobodna Evropa*, novembar 21, 2018, <https://www.slobodna-evropa.org/a/kosovo-uvelo-carine-od-100-odsto-srbiji-i-bih/29613265.html>.

кампању против Косова на међународном плану, те да Београд минира и процес нормализације, а Влада Косова, у том смислу, како би заштитила њихов интерес, одлучила је да повећа царину на 100 одсто.¹⁸⁰ На такав потез приштинских власти реаговао је тадашњи министар трговине Србије Расим Љајић, који је истакао да је таква одлука Косова довела до тога да Споразум о слободној трговини Западног Балкана више не постоји.¹⁸¹

Таквој одлуци приштинских власти супротставила се и сама Европска уније, те је тадашња висока представница ЕУ за спољну и безбедносну политику Федерика Могерини позвала косовску Владу да одмах укине одлуку о повећању царине на производе из Србије и Босне и Херцеговине, истакавши да је то јасно кршење споразума ЦЕФТА и духа Споразума о стабилизацији и придруживању између Европске уније и Косова.¹⁸² Немачки медиј „Дојче веле“ подсећа да су такве мере власти у Приштини уследиле само дан након неуспеха Косова да добије чланство у Интерполу и сматрају се неком врстом одмазде за тај дипломатски пораз.¹⁸³ Америчка амбасада у Београду је, како наводи „Дојче веле“, изразила забринутост због те мере приштинских власти и навела да то угрожава изгледе за дугорочну стабилности региона, уз подсећање „да је ЕУ сада на великом испиту јер претходно нису успели ни њени апели након увођења царине од 100 одсто.“¹⁸⁴

О томе да је реч о економским мерама детерминисаним тадашњим политичким околностима сведочи и став економског консултанта са Косова Кујтима Добруна, који је у изјави за ВВС навео да „Косово није имало другог избора, него да реагује и брани своје интересе, јер напори да се донесе конструктивно решење изнова и изнова наилазе на опструкцију Србије, те да Србија не може да говори о нормализацији односа са Косовом, а да чини све што је у њеној моћи

¹⁸⁰ Ibid.

¹⁸¹ Ibid.

¹⁸² Ibid.

¹⁸³ Ivica Petrović, „Trgovinski rat' Kosova sa Srbijom i BiH“, *dw.com*, novembar 22, 2018, <https://www.dw.com/bs/trgovinski-rat-kosova-sa-srbijom-i-bih/a-46404470>.

¹⁸⁴ Ibid.

да поткопа Косово“. Уз то, он наглашава, „да је мотивација за увођење тарифа пре свега политичка, те да Србија треба да почне да поштује Бриселски споразум и да прихвати стварност – чињеницу да је Косово независна и суверена земља“.¹⁸⁵ Таксе су укинуте готово годину и по дана касније, односно 31. марта 2020. године, али то није био крај за бројне трговинске контрамере и баријере на Западном Балкану, детерминисане политичким токовима, а најчешће детерминисане дијалогом Београда и Приштине.

Заправо, коришћење економских механизма и мера као инструмент у управљању политичким токовима на Западном Балкану и није нека новина. Ако се вратимо у деведесете, сличне мере је користила и Република Грчка према тадашњој Републици Македонији, данас Северној Македонији, како би принудила тадашње македонски власти да прихвате захтеве званичне Атине за промену уставног имена земље. Након што је Северна Македонија постала чланица Уједињених нација у пролеће 1993. године, већ крајем те исте године, због спора око имена са Грчком, Атина је блокирала снабдевање Македоније нафтом из солунске луке, те је блокирала танкер са нафтом који би Македонији био довољан за три месеца.¹⁸⁶ То је у том тренутку креирало нове политичке тензије у Македонији која је била приморана да се снабдева нафтом из Бугарске и Турске.¹⁸⁷ Такође је, у истом маниру, током 1992. и 1993. године Грчка често затварала своју границу за транспорт робе из Македоније у Грчку и обрнуто, стално претећи тоталном блокадом.¹⁸⁸ Касније су, 16.

¹⁸⁵ Katarina Stevanović, „Kosovske takse za robu iz Srbije i BiH: „Nismo imali izbora“, *BBC News na srpskom*, novembar 23, 2018, <https://www.bbc.com/serbian/lat/balkan-46318515>.

¹⁸⁶ Светомир Шкариќ, Димитар Апасиев, Владимир Патчев, „Спорот за името меѓу Грција и Македонија – студентски проект“, стр. 182, *op. cit.*

¹⁸⁷ Mitko K. Arnaudov, „Стратегија спољне политике Републике Македоније од 2006. до 2015. године“ (Докторска дисертација, Универзитет у Београду, октобар 30, 2021), стр. 125. <https://nardus.mpn.gov.rs/bitstream/handle/123456789/18739/disertacija.pdf?sequence=4&isAllowed=y>.

¹⁸⁸ МИС, Скопје; фебруар 16, 1994. у: Светомир Шкариќ, Димитар Апасиев, Владимир Патчев, „Спорот за името меѓу Грција и Македонија – студентски проект“, стр. 182, *op. cit.*

фебруара 1994. године, изражене политичке тензије на линији Скопље–Атина довели до тога да Грчка на специјално сазваној седници донесе одлуку о прекиду свих трговинских односа са Македонијом, те да затвара и грчки конзулат о Скопљу.¹⁸⁹ О томе да је реч о економским мерама као последици тадашњих политичких околности, сведочи и изјава тадашњег шефа грчке дипломатије Каролоса Папуљаса, који је након само две недеље од прекида свих трговинских односа са северним суседом у Стразбуру изјавио да је „грчки ембарго против суседне земље резултат њене агресивне политике и непопустљивог става“.¹⁹⁰ Свеобухватни грчки ембарго против Македоније укинут је тек 13. септембра 1995. године, а исти је у великој мери утицао на економску и политичку дестабилизацију Републике Македоније у том тренутку.¹⁹¹

Посматрано из угла дијалога Београда и Приштине готово је немогуће на било који начин поредити спорења између Атине и Скопља са спором којим постоји између Београда и Приштине, јер у случају Грчке и сада већ Северне Македоније нити је био угрожен територијални интегритет и политички суверенитет било које стране у спору, нити су доношене једностране одлуке супротстављене принципима и начелима Повеље Уједињених нација и резолуцији Савета безбедности Уједињених нација. Али јесте ваљан пример у контексту злоупотребе економских механизма, односно злоупотребе економских мера у контексту доношења политичких одлука. Управо зато је и важно разумети регионална спорења и њихове *de facto* капацитете, како би се креирала јасна слика о њиховом утицају на актуелне политичке, економске и безбедносне токове, па у овом случају и на иницијативу Отворени Балкан.

¹⁸⁹ Светомир Шкарик, Димитар Апасиев, Владимир Патчев, „Спорот за името меѓу Грција и Македонија – студентски проект“, стр 187, *op. cit.*

¹⁹⁰ Светомир Шкарик, Димитар Апасиев, Владимир Патчев, „Спорот за името меѓу Грција и Македонија – студентски проект“, 189, *op. cit.*

¹⁹¹ Mitko K. Arnaudov, „Стратегија спољне политике Републике Македоније од 2006. до 2015. године“ (Докторска дисертација, Универзитет у Београду, октобар 30, 2021), стр. 126. <https://nardus.mpn.gov.rs/bitstream/handle/123456789/18739/disertacija.pdf?sequence=4&isAllowed=y>.

И то није био једини случај да Приштина угрози регионалне економске иницијативе, поред иницијативе Отворени Балкан, како би стекла политичке користи и на унутрашњем нивоу, али и на плану дијалога Београда и Приштине. Тако је, у истом маниру, приштинска Влада у јуну 2023. године донела одлуку о забрани уласка робе из централне Србије на Косово и Метохију, као одговор на хапшење припадника специјалне полиције Косова од стране безбедносних снага Србије. Актуелни премијер косовских институција тврдио је да су тројица припадника косовске полиције ухапшена на месту које се налази око 300 метара унутар територије Косова,¹⁹² док је актуелни председник Србије изјавио да су ухапшени на територији централне Србије, на 1,8 километара од административне линије, на потезу Орахово-Гњилица.¹⁹³ Међутим, наш циљ у овој анализи није да утврдимо да ли јесу или нису припадници такозване косовске полиције били на територији централне Србије, већ да предочимо још један у низу примера на Западном Балкану у контексту злоупотребе економских инструмената у политичке сврхе, а на рачун развоја, сарадње и интеграције региона у домену економије. Власти у Србији убрзо су ослободили косовске полицајце, али мера забране увоза робе из централне Србије на територију Косова, четири месеци од овог догађаја, и даље на снази. Иако актуелни министар трговине Србије у континуитету тражи хитно укидање ове мере, истичући да су трговина, бизнис и економија нешто што мора да спаја Приштину и Београд, те да те теме не треба да буду део политичке агенде, одлука о забрани косовске Владе је и даље на снази, што у великој мери сведочи колико политичка дешавања на Западном Балкану детерминишу и економске токове.

Поред забране увоза робе из централне Србије на територију Косова, приштинска Влада донела је одлуку да и возилима са српским регистарским ознакама забрани улазак на Косово, уз тврдњу да је

¹⁹² „Приштина забранила улазак робе из Србије на КиМ, Курти тражи пуштање специјалаца“, *Politika Online*, јун 14, 2023, <https://www.politika.rs/scc/clanak/557637/pristina-roba-hapsenje-zabrana>.

¹⁹³ „Акција полиције у централној Србији, ухапшени косовски специјалци“, *РТС*, јун 14, 2023, <https://www.rts.rs/vesti/hronika/5212669/akcija-policije-u-centralnoj-srbiji-uhapseni-kosovski-specijalci.html>.

таква одлука донета „из безбедносних разлога, те да су институције одлучиле да повећају ниво граничних контрола као хитан корак“.¹⁹⁴ Десет дана касније, косовске институције су промениле одлуку о забрани уласка камиона са српским таблицама на КиМ, па је мера измењена тако да је сада дозвољен улазак на КиМ камионима са српским регистарским ознакама који превозе робу из иностранства, али не и камионима са српским таблицама без робе, као и камионима са српским таблицама који превозе робу произведену у Србији.¹⁹⁵

Осим тога, убрзо су приштинске власти донеле одлуку и о привременом затварању административних прелаза Јариње и Брњак, након оружаног сукоба у Бањској.¹⁹⁶ Административни прелаз Брњак је отворен после десет дана у смеру централне Србије ка Косову и Метохији,¹⁹⁷ док је Јариње отворено тек 19. октобра. Како се наводи у извештају Еуроактив-а, „блокада од 24 дана, колико се преко Јариња није могло након сукоба у Бањској, отежала је живот људима на више нивоа, те у српским срединама на читавом Косову 24 дана нису достављани динари, исплата пензија већ је била обустављена, проблеми са доставом лекова су постали још израженији, док су истовремено чланови породица били одсечени“. Уз то, становници села уз административну линију нису могли слободно да се крећу због блокираних локалних путева па запослени нису могли на посао, док студенти и ђаци нису могли да похађају наставу.¹⁹⁸

¹⁹⁴ Kurir/Kosovo Online, „Nova drska odluka iz Prištine: Vozilima sa srpskim tablicama zabranjen ulazak na administrativnu teritoriju Kosova“, *kurir.rs*, jun 14, 2023, <https://www.kurir.rs/vesti/politika/4179680/vozilima-sa-srpskim-tablicama-zabranjen-ulazak>.

¹⁹⁵ Kurir/Kosovo Online, „Samo roba poreklom iz Srbije ne može na KiM: Promenjena odluka o zabrani ulaska kamiona“, *kurir.rs*, jun 21, 2023, <https://www.kurir.rs/vesti/srbi-na-kim/4183934/promenjena-odluka-o-zabrani-ulaska-kamiona-na-kim>.

¹⁹⁶ „Јариње и Брњак и даље затворени“, *Politika Online*, септембар 24, 2023, <https://www.politika.rs/scc/clanak/573421/Jarinje-i-Brnjak-i-dalje-zatvoreni>.

¹⁹⁷ Snežana Čongradin, „Otvoren administrativni prelaz Brnjak, Jarinje i dalje zatvoreno – Dnevni list Danas“, *Dnevni list Danas*, октобар 4, 2023, <https://www.danas.rs/vesti/politika/otvoren-administrativni-prelaz-brnjak-jarinje-i-dalje-zatvoreno/>.

¹⁹⁸ „Jarinja i Brnjak otvoreni, problemi ostali: Lokalni putevi i dalje blokirani, meštani ne mogu slobodno da se kreću“, *Euractiv*, октобар 19, 2023, <https://euractiv.mondo.rs/politika/a4251/Jarinje-i-Brnjak-otvoreni-problemi-ostali-lokalni-putevi-blokirani.html>.

Једностране мере које се уводе у оквирима дијалога Београда и Приштине, у којима у највећој мери предњачи косовска страна, су само део политичких одлука са економским предзнаком који на простору Западног Балкана угрожавају развој регионалне економије, а тиме и привредну сарадњу и интеграцију. У том контексту битно је истаћи да се економске мере у највећој мери на Западном Балкану злоупотребљавају у политичке сврхе одређених политичких челника, што не угрожава само капацитете регионалног економског развоја, већ умногоме наноси штету привредном сектору, али и обичним грађанима у њиховим свакодневним активностима.

Из угла иницијативе Отворени Балкан, наведени примери пружају ваљану аргументацију да је и интеграција и сарадња и инклузивност у оквирима ове иницијативе, а самим тиме и њен развој, у великој мери непредвидљива, а тиме под сталном и свакодневном угроженошћу што видимо и на примеру других иницијатива, попут ЦЕФТА, чији су споразуми у многим случајевима злоупотребљени, управо у политичке сврхе у оквирима регионалних спорења и отворених питања. Отворени Балкан, имајући у виду да је реч о пројекту који још није достигао потпуну инклузивност у оквирима такозване западнобалканске шесторке, додатно је подложен утицају политичких одлука и мера са економским предзнаком, попут наведених одлука приштинских институција, а самим тиме и *de facto* рањив, па у одређеној мери и неодржив, имајући у виду већ наведени пример актуелног албанског премијера који је злоупотребио управо ову иницијативу у политичке сврхе, односно у контексту дијалога Београда и Приштине, те хапшења припадника такозване косовске полиције од стране српских безбедносних снага. Управо зато, приликом анализе домета и капацитета регионалних иницијатива са економским предзнаком, без обзира да ли је реч о аутентично регионалним или иницијативама под такозваним „менторством“ спољних фактора, битно је имати у виду актуелне и текуће политичке и безбедносне токове на Западном Балкану као носеће, а у одређеним тренуцима као и кључне детерминанте која одређује актуелне и будуће околности и прилике на терену.

4.1. Економска интеграција vs. супротстављена спољна и безбедносна политика

Наслов као такав сугерише да државе-учеснице иницијативе Отворени Балкан воде у потпуности супротстављену безбедносноу и спољну политику, али у суштини то и није баш тако, бар у декларативном смислу. Посматрано из угла спољнополитичких циљева Србије, Северне Македоније и Албаније, у том контексту битно је истаћи да све три државе-учеснице деле заједнички спољнополитички циљ, односно учлањење у Европску унију, те су све три земље у процесу приступања, али је Србија, у односу на Северну Македонију и Албанију, у том процесу напредовала јер је започела преговарачки процес по поглављима, док је „пакет“ Северна Македонија и Албанија и даље „замрзнут“ у такозваним скрининг оквирима због билатералних спорења на линији Скопље–Софија.

Међутим, у контексту размимоилажења када је реч о безбедносној политици тачна је теза да их има и да постоје, првенствено имајући у виду чињеницу да је Србија војно неутрална земља, док су истовремено Северна Македонија и Албанија државе-сталне чланице НАТО. Али то можда и не треба посматрати као вођење супротстављене политике, јер иако Србија није држава која тежи учлањењу у НАТО, ипак је реч о земљи-партнеру НАТО алијанси која је део НАТО програма Партнерство за мир.¹⁹⁹ Србија је првобитно у 2007. години у Народној скупштини усвојила Декларацију о војној неутралности у којој је закључено да нико не може, нити има право да донесе одлуку о приступању Србије било ком војном савезу, без сагласности грађана, који о томе одлуку могу донети искључиво на референдуму, те да војна неутралност у односу на постојеће војне

¹⁹⁹ Република Србија позвана је да приступи Партнерству за мир на самиту НАТО-а у Риги 29. новембра 2006. године, заједно са Босном и Херцеговином и Црном Гором. У складу са овим позивом и одлуком Владе Републике Србије, председник Републике Србије Борис Тадић потписао је Оквирни документ 14. децембра 2006. године у Бриселу, чиме је Србија и формално постала учесница Партнерства за мир. Такође, у Презентационом документу о циљевима Републике Србије у Партнерству за мир јасно је истакнуто да ће учешће Србије у ПЗМ бити у складу са економским, финансијским, људским, материјалним и осталим могућностима.

савезе представља најбољи и најпоузданији начин да Србија очува државни суверенитет, интегритет и независност као темељ свог слободног и свеукупног напретка и да обезбеди достојанствен живот својих грађана.²⁰⁰ Потом, када је реч поново о Србији, и у Закону о одбрани, у члану 4.9 у коме се наводе одбрамбени интереси, истиче се војна неутралност као једна од њих.²⁰¹ Затим се војна неутралност Србије стриктно наводи и у Стратегији националне безбедности Републике Србије у којој се наглашава „да су њена полазишта: очување суверености и територијалне целовитости, војна неутралност, брига о српском народу ван граница Републике Србије, европске интеграције и ефикасна правна држава. И напослетку се војна неутралност Србије наводи и у Стратегији одбране ове земље.²⁰²

Војна неутралност Републике Србије као таква, у контексту иницијативе Отворени Балкан, па и у контексту свеобухватне сарадње са партнерима из оквира такозване западнобалканске шесторке, не представља никакву баријеру, нити се може тумачити као спорна тачка у развоју регионалне сарадње, поготову у области економије и трговине. Али она се појавила на површини када је започет рат на територији Украјине, те када су се Северна Македонија и Албанија у целости придружиле ставовима Заједничке спољне и безбедносне политике Европске уније, док је Србија усвојила Закључак у оквирима Савета за националну безбедност Републике Србије у којој се осуђују агресија Руске Федерације на територијални интегритет Украјине, али се не прихватају мере и пакет санкција које су државе-чланице Европске уније увеле против Москве, а истовремено су се тим мерама прикључиле и Северна Македонија и Албанија. У тачки 5 Закључка Савета за националну безбедност наводи се да „у складу са својом досадашњом политиком, залагања за доследно и принципијелно

²⁰⁰ Tanjug, „Усвојена декларација о војној неутралности“, *Politika Online*, октобар 29, 2007, <https://www.politika.rs/scc/clanak/6426/Usvojena-deklaracija-o-vojnoj-neutralnosti>.

²⁰¹ „Zakon o odbrani Republike Srbije“, *Paragraf*, pristupljeno oktobar 20, 2023, https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_odbrani.html.

²⁰² „Стратегија одбране Републике Србије“, *Званични веб-сајт Војске Србије* (vs.rs, децембар 27, 2019), стр. 1, <https://www.vs.rs/document/document/files/0A8885B9428111EABDBF0050568F5424/1/STRATEGIJA-ODBRANE-REPUBLIKE-SRBIJE-2019-SAJT-VOJSKE-SRBIJE.pdf%20%D1%81%D1%82%D1%80.%201>.

поштовање начела међународног права, те неповредивости граница, Република Србија пружа пуну и принципијелну подршку поштовању начела територијалног интегритета Украјине“, док се у тачки 9 истог документа наводи „да ће се Република Србија приликом разматрања потребе да се евентуално донесу рестриктивне мере или санкције против било које државе, укључујући Руску Федерацију, руководити искључиво заштитом својих виталних економских и политичких интереса, те да као држава која је у блиској прошлости искусила санкције Запада и чији сународници у Републици Српској данас трпе санкције, Република Србија сматра да није њен витални политички и економски интерес да у овом тренутку уводи санкције било којој држави, па ни њеним представницима или привредним субјектима“.²⁰³

С друге стране, Северна Македонија и Албанија су прихватиле све пакете санкција против Руске Федерације претходно усвојене од стране Европске уније. Осим тога, Северна Македонија и Албанија, у контексту рата у Украјини, ишле су чак и корак даље па су заједно са Косовом и Црном Гором покренули најновију регионалну иницијативу, односно неформални форум „EU QUAD“, без Србије и Босне и Херцеговине, који промовише 100 одсто усклађености ове западнобалканске четворке за Заједничком спољном и безбедносном политиком Европске уније. Навели су „да се свака од четири земље појединачно показала као поуздан партнер НАТО и ЕУ, поштујући режим санкција Европске уније и САД, али и кроз конкретну хуманитарну и другу помоћ Украјини.“²⁰⁴ У том контексту је актуелни шеф македонске дипломатије истакао да се „после агресије Руске Федерације на Украјину, усклађивање са заједничком спољном политиком ЕУ, али још шире са позицијама и вредностима демократског света, претворило у један од најважнијих приоритета земаља које теже чланству у Европску унију, али и као јасна порука где ове земље припадају“.²⁰⁵

²⁰³ „Zaključak Saveta za nacionalnu bezbednost povodom situacije u Ukrajini u 15 tačaka“, RTS, februar 25, 2022, <https://www.rts.rs/lat/vesti/politika/4718276/zakljucak-saveta-za-nacionalnu-bezbednost-povodom-situacije-u-ukrajini-u-15-tacaka.html>.

²⁰⁴ Marija Tumanovska, „Zapadni Balkan QUAD“, inicijativa kojoj nedostaju dve države Zapadnog Balkana“, *Radio Slobodna Evropa*, april 3, 2023, <https://www.slobodnaevropa.org/a/sankcije-rusija-balkan-rat/32347295.html>.

²⁰⁵ Ibid.

Када је реч о политици усклађености са Заједничком спољном и безбедносном политиком Европске уније, према најновијој анализи из августа 2023. године, Северна Македонија, Албанија и Црна Гора у апсолутном смислу предњаче тако што бележе 100 одсто усклађености, усклађеност Босне и Херцеговине је на 97 одсто, док је усклађеност спољне политике Србије са Европском унијом на нивоу од 52 одсто.²⁰⁶ Према резултатима „Анализе усаглашавања Србије са спољнополитичким декларацијама и мерама Европске уније: Преглед за прву половину 2023. године“, од 1. јануара 2023. до 30. јуна 2023. године Европска унија је објавила 65 декларација за које је позвала кандидате, потенцијалне кандидате и партнерске земље да се усагласе, а Србија се истовремено усагласила са 34 декларације.²⁰⁷ Када је реч о Украјинском рату, Србија се у контексту Заједничке спољне и безбедносне политике ЕУ није усагласила ни са 13 декларација, као и 11 пакета санкција усвојених од 23. фебруара 2022. до 30. јуна 2023. године.²⁰⁸

С друге стране, Северна Македонија и Албанија су у потпуности пратиле Заједничку спољну и безбедносну политику Европске уније.

Анализирано из овог угла с разлогом се поставља питање – колико је економска сарадња и интеграција региона у оквирима иницијативе Отворени Балкан релаксирана уколико су политичке околности такве да у највећој мери детерминишу бројна питања, укључујући и економску сарадњу? Заправо појављује се трострука дилема:

Прво – овим се доводи у питање потенцијална политичка моћ Отвореног Балкана која се може рефлектовати на регионалној и европској позорници. Претходно смо навели пример заједничког наступа лидера Србије, Северне Македоније и Албаније на једном од Самита ЕУ у контексту европских интеграција региона, што се у

²⁰⁶ Ljudmila Cvetković, „Srbija zaostaje u usklađivanju spoljne politike sa EU“, *Radio Slobodna Evropa*, avgust 11, 2023, <https://www.slobodnaevropa.org/a/srbija-eu-spoljna-politika/32544201.html>.

²⁰⁷ Igor Novaković и Tanja Plavšić, *Analiza usaglašavanja Srbije sa spoljnopolitičkim deklaracijama i merama Evropske unije: Pregled za prvu polovinu 2023. godine* (Beograd, Srbija: Centar za međunarodne i bezbednosne poslove (ISAC), jul 2023), <https://www.isac-fund.org/wp-content/uploads/2023/07/ISAC-Analiza-ZSBP-2023.pdf>.

²⁰⁸ Ibid.

пракси показало као успешан пример „тестирања“ политичке моћи ове иницијативе са економским предзнаком. Али, уколико се политичка и безбедносна размимоилажења између ова три партнера продубљују, у контексту актуелних политичких околности на европском континенту, у контексту рата у Украјини, али и у контексту регионалних отворених питања попут дијалога Београда и Приштине, да ли ће сама иницијатива, утемељена искључиво на економским механизмима и политичком поверењу актуелних лидера Србије, Северне Македоније и Албаније, моћи да се суочи са потенцијалним предстојећим изазовима, а да истовремено не буде у потпуности маргинализована.

Друго – да ли ће легитимитет иницијативе Отворени Балкан бити додатно под знаком питања имајући у виду политичке аргументе дела политичке елите на Западном Балкану која се противи Отвореном Балкану, која одбија да у овом пројекту укључи Приштину, Подгорицу и Сарајево, а истовремено тврди да је реч о антиевропском пројекту? Односно, да ли ће постојећа размимоилажења у погледу Заједничке спољне и безбедносне политике ЕУ између држава-учесница иницијативе бити инструментализована од стране одређених регионалних и спољних актера чији је циљ проблематизовање легитимитета Отвореног Балкана, а тако и његову суштинску релативизацију, односно „гашење“ у пракси.

И треће – да ли ће евентуално погоршавање политичких и безбедносних прилика на европском континенту, а у контексту рата у Украјини, допринети да политички интереси превагну изнад економских интереса, доводећи тако саму иницијативу Отворени Балкан у позицију немогућности да реализује дефинисане економске мере и циљеве услед политичких неслагања.

Из угла неокласичног реализма, вредно је проблематизовати и питање политичког поверења евентуално нових политичких челника у Србији, Северној Македонији и Албанији. И тај угао одрживости иницијативе Отворени Балкан вредан је анализе, јер смо сведоци не само у регионалним оквирима Западног Балкана већ и у ширем контексту међународних односа, да бројна међудржавна партнерства у савременим и актуелним међународним односима умногome зависе и детерминисане су управо од односа политичких елита и политичких челника. До овог тренутка Отворени Балкан није

био у прилици да „полаже“ такав тест, јер су челници-оснивачи иницијативе из Србије и Албаније од њеног покретања остали непромењени, док је челник-оснивач из Северне Македоније промењен, али истовремено наслеђен од партијског и политичког колеге који је већ био део кабинета свог претходника.

Тешко је установити да се иницијатива Отворени Балкан није суочила са бројним изазовима од тренутка њеног покретања. Непосредно након Декларације из Новог Сада свет је, укључујући државе учеснице иницијативе, био суочен са глобалном пандемијом Ковид-19, потом са почетком Украјинског рата, а затим са огромним финансијским, економским и ресурсним тешкоћама проузрокованим управо последицама рата на територији Украјине. Истовремено са регионалним изазовима, регионалним потенцијалима за дестабилизацију, па и са „замрзнутом“ политиком проширења Европске уније, чини се да је иницијатива успела да се позиционира као одржива, али су њени капацитети инклузивности и политичке моћи додатно проблематизовани, што посредно доводи у питање њене будуће економске капацитете и пројекат у домену привредног развоја и регионалне интеграције. А такође и у контексту *vis-a-vis* Берлинског процеса. Када је реч о Берлинском процесу, у датом тренутку се не назире компаративна предност Отвореног Балкана, што га као таквог чини додатно „рањивим“, заједно са свим претходно наведеним аномалијама.

Заправо, извесно је и да ће „судбину“ иницијативе Отворени Балкан одредити политичка и безбедносна кретања на европском континенту, у оквирима Европске уније и на Западном Балкану. Ако су политичка и безбедносна кретања успела да детерминишу модерна економска кретања, што видимо на примеру Украјинског рата, када су све стране, непосредно и посредно укључене у овај рат, одлучиле да политички и безбедносни интереси добију примат у односу на економске, не постоје сумње да би се исти „тренд“ поновио и на Западном Балкану, поготово имајући у виду чињеницу да одређени политички актери и ентитети у региону у потпуности прате спољнополитичке одлуке такозваних спољних и међународних актера, притом не анализирајући колико су такве одлуке у њиховом националном интересу и интересу њихових грађана.

4.2. Дијалог Београда и Приштине у контексту Отвореног Балкана

Дијалог Београда и Приштине је заправо питање које добија огроман медијски простор у оквирима Западног Балкана, али и шире у оквирима Европске уније, али је и на једном и на другом нивоу реч о питању које се најчешће злоупотребљава у политичке сврхе, политичку кампању или у циљу остваривања политичко-партијских интереса и циљева. Дијалог Београда и Приштине постао је кључна тачка безбедности, стабилности и одрживости региона Западног Балкана у том безбедносном смислу, али нико се суштински не бави анализом и тумачењем овог питање из тог, безбедносног, неопходног угла. Већ, и када се о томе говори у безбедносном контексту, опет је реч о политичкој реторици, на националној, регионалној или европској равни, која се и на томе најчешће завршава. Дијалог Београда и Приштине постао је тачка на агендама свих скупова, конференција и округлих столова који се одржавају у оквирима Западног Балкана и који се односе на Западни Балкан и на такозвану западнобалканску шесторку. Дијалог Београда и Приштине заправо умногоме је инструментализован у актуелне политичке, регионалне и европске сврхе.

Слично се дешава када је у питању и иницијатива Отворени Балкан, јер је и она постала тачка спотицања, бар за приштинске челнике, те је учешће Косова у поменутој иницијативи проблематизовано управо у контексту дијалога Београда и Приштине. Првобитно је актуелни косовски премијер стално истицао да је реч о скривеној агенди Србије да оживи „четврту“ Југославију и на тај начин успостави нову доминацију на Западном Балкану,²⁰⁹ да би потом „релаксирао“ своје ставове те је тако почео да инсистира на томе да Берлински процес преузме пуну контролу над овим процесом.²¹⁰

²⁰⁹ Kosovo online, „Kurti: Namera Srbije sa 'mini Šengenom' je četvrta Jugoslavija“, Radio-televizija Srbije, februar 13, 2020, www.rts.rs/page/stories/ci/story/1/politika/3849832/kurti-mini-sengencetvrta-jugoslavija-opasnost.html, februar 22, 2022, op. cit.

²¹⁰ Gazeta Express, „Procurelo sa okruglog stola u Minhenu: Kurti napao Ramu, Tačija i Vučića zbog mini-Šengena i promene granica“, KoSsev, februar 15, 2020, <https://kossev.info/procurelo-saokruglog-stola-minhenu-kurti-napao-ramu-tacija-i-vucica-zbog-minisengena-i-promene-granica/>, mart 22, /2020, op. cit.

Актуелни косовски премијер ишао је и корак даље, те је као аргумент одбијања Приштине да се придружи „Отвореном Балкану“ навео: „Што се тиче Мини Шенгена, Србија не прихвата наше дипломе, документа, печате. Не постоји „Отворени Балкан“ за Србију која је затворена за Косово. Нека се Србија једном отвори“.²¹¹ Потом је шеф косовске Владе одбио и позив македонског премијера да учествује на једном од самита иницијативе Отворени Балкан, рекавши да „Косово не подржава иницијативу „Отворени Балкан“ јер сматра да земље региона треба да остану посвећене агенди Европске уније и неговању трансатлантских односа, те да је за Владу Косова „Отворени Балкан“ штетна регионална иницијатива без визије“, уз констатацију да противљење долази и због тога што „Србија Косово не третира као равноправну страну, односно као независну земљу“.²¹²

С друге стране, позив Приштини за придруживање иницијативи Отворени Балкан остао је отворен од стране држава-учесница ове иницијативе које су, и свака појединачно и заједно у целини, у више наврата, позвале остале чланове такозване западнобалканске шесторке да буду део ове иницијативе, укључујући и Приштину.

Актуелни албански премијер у више наврата истакао је да је учешће Приштине у Отвореном Балкану добра ствар за Косово, те да односи између Београда и Приштине не би требали да утичу на развој саме иницијативе. Као аргумент таквој тврдњи албански премијер је навео такозване Вашингтонске споразуме, те је навео да је питање учешћа Косова у Отвореном Балкану превазиђено прихватањем Приштине да то уради у Вашингтону 4. септембра 2020. године.²¹³ Потом је исти албански премијер пред Генералном скупштином Уједињених нација изјавио да је управо Отворени Балкан прави начин

²¹¹ *Ekonomiaonline.com*, „Kurti: Nema ‘Otvorenog Balkana’ sa zatvorenom Srbijom; Neučestvovanje na samitu u SAD nije smak sveta – KoSSev,“ *KoSSev*, novembar 11, 2021, <https://kossev.info/kurti-nema-otvorenog-balkana-sa-zatvorenom-srbijom-neucestvovanje-na-samitu-u-sad-nije-smak-sveta/>.

²¹² *Radio Slobodna Evropa*, „Kurti odbio poziv za ‘Otvoreni Balkan’“, *Radio Slobodna Evropa*, jun 3, 2022, <https://www.slobodnaevropa.org/a/kurti-odbio-poziv-otvoreni-balkan/31881462.html>.

²¹³ „Šta piše u sporazumu Kosova i Srbije?“, *Slobodna Evropa*, septembar 4, 2020, <https://www.slobodnaevropa.org/a/30821548.html>, 07/09/2020, op. cit.

да се реши ћорсокак у односима Београда и Приштине уз констатацију „да је убеђен да ће „Отворени Балкан“ само помоћи у олакшавању процеса за добробит свих, Албанаца и Срба, Косова и Србије и целог региона и Европе шире“.²¹⁴ Затим је албански пример критиковао косовске лидере због одбијања да приступе иницијативи Отворени Балкан, наводећи и да Приштина понашањем у дијалогу са Београдом иритира своје савезнике: „Може ли Косово да постигне мир и може ли држава да процвета, али и Албанци у целини, претварањем дијалога са Србијом у монолог који не квари посао Србији, већ напротив, иритира живце савезника већ годинама?“²¹⁵

Али то није било довољно да се убеди приштинска страна, те да заузме учешће у иницијативи Отворени Балкан. Заправо, „за косовску владу гаранција за учешће у пројекту није ни присуство најближег партнера – Албаније“.²¹⁶ Међутим, остаје нејасно како је могуће да је овај пројекат, односно иницијатива, неповољна за Приштину уколико је Албанија, као држава и најближи партнер Косова, део исте и уколико истовремено ова иницијатива добија јасну подршку од стране најистакнутијег спољнополитичког партнера Косова – Сједињених Америчких Држава. Када су потписани такозвани Вашингтонски споразуми постојала је бојазан да је администрација бившег америчког председника Доналда Трампа то урадила, те подржала и саму иницијативу као популистички корак који је требао да послужи приказивању делотворности спољне политике бивше америчке администрације. Али су се те бојазни убрзо показале нерелевантним, имајући у виду чињеницу да промена власти у Сједињеним Државама није довела до промене позиције Вашингтона када су у питању Вашингтонски споразуми, али и када је у питању подршка Отвореном

²¹⁴ „Рама: Отворени Балкан решење, УН и Србија да признају независност Косова“, *Politika Online*, септембар 24, 2022, <https://www.politika.rs/scc/clanak/518329/edirama-un-kosovo-otvoreni-balkan>.

²¹⁵ Radimir Jovanović, „Рама: „Отворени Балкан“ је пут да Србија призна Косово“, *Нова Стандард*, август 11, 2021, <https://standard.rs/2021/08/11/rama-otvoreni-balkan-je-put-da-srbija-prizna-kosovo/>.

²¹⁶ Aleksandar Miladinović, „Отворени Балкан: Кого нема у пројекту повезивања суседа“, *BBC News на српском*, јул 30, 2021, <https://www.bbc.com/serbian/lat/balkan-58019630>.

Балкану, као иницијативи у целости, али и као важном кораку за Приштину, на шта су се претходне приштинске власти обавезале и у самим претходним поменутиим споразумима.

Тако је у више наврата Амбасада Сједињених Америчких Држава у Приштини у својим коментарима на став Владе Косова да се не придружи иницијативи Отворени Балкан, истицала да подржава напоре Западног Балкана у ојачавању економских, регионалних интеграција, те је позвала Владу Косова да „отвореног ума“ приступи тим напорима.²¹⁷ У истом контексту је говорио и актуелни специјални изасланик САД за Западни Балкан Габријел Ескобар који је наводио да Сједињене Државе подржавају Отворени Балкан, те да на ту иницијативу гледају као на покушај интеграције у Европску унију.²¹⁸ О значају Отвореног Балкана у више наврата говорио је и актуелни амбасадор САД у Београду Кристофер Хил који каже „да није сигуран да су у праву они који тврде да је пројекат Отворени Балкан само покушај Србије да доминира осталим земљама, подсећајући да је исто тако, као у овом случају за Србију, пре неколико деценија речено за Немачку која је сматрана превеликом у том тренутку, уз констатацију САД да се ради о отвореном пројекту коме може да приступи било ко, па и Косово, те да је у сагласности са начелима Европске уније, нарочито с њеним законодавством, да је иницијатива пре свега фокусирана на решавање конкретних проблема, уместо њиховог проучавања у периоду од десет година, али такође и због тога што је управо ова иницијатива допринела томе да односи Србије и Албаније буду вероватно најбољи у историји.“²¹⁹

²¹⁷ Radio Slobodna Evropa, „SAD: Kosovo da pristupi regionalnim inicijativama otvorenog uma“, *Radio Slobodna Evropa*, avgust 5, 2021, <https://www.slobodnaevropa.org/a/ambasada-sad-kritika-kosovo-otvoreni-balkan/31395503.html>.

²¹⁸ „Eskobar: SAD podržavaju ‘Otvoreni Balkan’“, *Kosovo Online/Reporteri*, april 13, 2023, <https://www.kosovo-online.com/otvoreni-balkan/eskobarsad-podrzavaju-otvoreni-balkan-14-4-2023>.

²¹⁹ Nedeljnik, „Hil: ‘Otvoreni Balkan nije pokušaj Srbije da dominira drugima, svi su dobrodošli, pa i Kosovo’ – Nedeljnik“, *nedeljnik.rs*, septembar 8, 2022, <https://www.nedeljnik.rs/hil-otvoreni-balkan-nije-pokusaj-srbije-da-dominira-drugima-svi-su-dobrodosli-pa-i-kosovo/>.

Готово да не постоје сумње, када је реч о такозваним косовским међународним и спољним партнерима, о томе да пружају подршку иницијативи Отворени Балкан, а тиме и да подржавају учешће Приштине у оквирима ове иницијативе. Међутим, то није довољан *raison d'etat* за приштинске институције да би прихватили позив и укључили косовску економију у ову иницијативу чији је основни циљ четири економске слободе по принципима Европске уније.

С друге стране, ипак се у пракси показало да дијалог Београда и Приштине има утицај на иницијативу Отворени Балкан, а самим тиме посредно и на односе Србије и Албаније. Актуелни албански премијер је 23. јуна 2023. године упозорио на крај Отвореног Балкана, када је на конференцији за медије најавио „замрзавање“ односа са Србијом због хапшења тројице косовских полицајаца.²²⁰ Уз то, нагласио је да се неће састајати и да неће разговарати са председником Србије ни о чему другом осим о овом питању, што је додатно заострило односе Косова и Србије.²²¹ Албански премијер је отворено показао своју супротстављену позицију, када је реч о дијалогу Београда и Приштине, у односу на Србију и поводом догађаја у Бањској. Тако је на недавном одржаном самиту Европске политичке заједнице у Гранади изјавио да је веома забринут због ситуације на северу Косова и Метохије, те је оценио да би Европска унија требало да предузме мере против Србије због догађаја у Бањској. Додатно је странка актуелног албанског премијера у Скупштини Албаније поднела резолуцију којом се „најоштрије осуђује оружани и организовани терористички напад на Косовску полицију“.²²² Скупштина Албаније је усвојила резолуцију о нападу на северу Косова којом се осуђује напад на Бањску и захтева међународна истрага о том догађају, док је истовремено актуелни албански премијер и један од оснивача иницијативе „Отворени Балкан“

²²⁰ Jetmira Delia-Kaci, „Rama proglasio kraj Otvorenog Balkana, Vučić ‘ne vjeruje’, Skoplje bez reakcija“, *Radio Slobodna Evropa*, jul 5, 2023, <https://www.slobodnaevropa.org/a/otvoreni-balkan-zasto-zavrshio-edi-rama/32490131.html>.

²²¹ Ibid.

²²² Kosovo Online, „Događaje u Banjskoj smatraju terorizmom – stranka Edija Rame spremila rezoluciju, osuđuje dešavanja na severu Kosova“, *blic.rs*, oktobar 4, 2023, <https://www.blic.rs/vesti/politika/stranka-edija-rame-ima-rezoluciju-dogadaje-u-banjskoj-smatra-teroristickim-napadom/0g0ysbn>.

рекао да званични Београд сноси велику одговорност за напад у Бањској, пошто не само да није осудио агресију, већ ју је прекрио државном заставом жалости све док није објавио позив за истрагу, заједно са свим снагама укљученим у процес нормализације.²²³

О томе да је иницијатива Отворени Балкан под директним утицајем процеса дијалога Београда и Приштине сведочи и изјава актуелног шефа македонске дипломатије, који је поводом недавних догађаја у Бањској поручио да би Скопље требало да преиспита учешће у регионалној иницијативи Отворени Балкан ако се докаже да је Београд учествовао у дешавањима у Бањској: „Идеја „Отвореног Балкана“, пре свега, била је помирење. Надам се да ће бити доказано да држава није умешана у дешавања на северу. Али ако се докаже супротно, заиста мислим да би требало да преиспитамо своје учешће у тој иницијативи“.²²⁴

Тешко је пронаћи разумевање одбијања Приштине да се прикључи иницијативи Отворени Балкан у контексту подршке коју ова иницијатива ужива у Тирани и Вашингтону, као кључним спољнополитичким партнерима Косова. Из домена унутрашње политике у Приштини једноставно је установити зашто актуелно руководство одбија да се придружи овом регионалном и аутентичном пројекту – реч је о доброј популистичкој одлуци, иако науштрб косовске привреде, али свакако у политичком интересу владајуће структуре, у односу на опозицију која подржава ову иницијативу не због сарадње са Београдом већ због подршке коју ужива у Вашингтону.

У контексту дијалога Београда и Приштине, Отворени Балкан и његова будућност регионалног пројекта у великој мери детерминисана је околностима поменутог дијалога због дијаметрално супротстављених ставова Србије, с једне стране, и Албаније и Северне Македоније, с друге стране, али и због усаглашеног става албанске

²²³ Beta, „Skupština Albanije usvojila rezoluciju o napadu na Banjsku, osuđuje napad i traži međunarodnu istragu“, *danas.rs*, oktobar 12, 2023, <https://www.danas.rs/vesti/politika/skupstina-albanije-usvojila-rezoluciju-o-napadu-na-bansku-osudjuje-napad-i-trazi-medjunarodnu-istragu/>.

²²⁴ „‘Отворени Балкан’ под знаком питања: Османи прети изласком Северне Македоније“, *RT Balkan*, октобар 5, 2023, <https://rt.rs/srbija-i-balkan/53325-osmani-otvoreni-balkan-makedonija/>.

заједнице у Албанији, у Северној Македонији и на Косову по питању статуса Косова, без обзира на унутаралбанска размимоилажења по бројним домаћим, регионалним и међународним питањима. Пример тога су и размимоилажења актуелних руководства Албаније и Косова по питању модела наставка дијалога између Београда и Приштине, али суштина је да постоје размимоилажења у такозваном техничком смислу, а не и у ставу о статусу Косова у будућности у односу на Србију. Управо зато је теза о условљености иницијативе Отворени Балкан дијалогом Београда и Приштине умногоме тачна, јер су политичке околности у највећој мери утицале на све остале, па и економске регионалне околности, слично као и у међународним односима данас, па и у контексту Украјинског рата, где такође политичке и безбедносне околности и интереси детерминишу економска кретања, најчешће управо насупротив економских интереса.

4.3. Отворени Балкан из перспективе Љубљане, Загреба и Будимпеште

4.3.1. Став Љубљане

Бивши председник Словеније Борут Пахор једном приликом, док је био на челу словеначке државе, истакао је да подржава све иницијативе које доприносе миру и стабилности у региону, уз констатацију да иницијатива Отворени Балкан има потенцијал да подигне економску сарадњу на потпуно нови ниво, где би сви имали користи, те да би иницијатива допринела да се свака земља „појединачно боље припреми за Европску унију“.²²⁵ Међутим, истовремено је нагласио да иницијатива Отворени Балкан није алтернатива чланству у Европској унији, те да ниједна регионална сарадња није алтернатива чланству у ЕУ.²²⁶ Пахор је заправо у више

²²⁵ Tanjug, „Пахор: „Otvoreni Balkan” ima potencijal da podigne ekonomsku saradnju na novi nivo“, *euronews.rs*, jun 5, 2022, <https://www.euronews.rs/evropa/region/50855/pahor-otvoreni-balkan-ima-potencijal-da-podigne-ekonomsku-saradnju-na-novi-nivo/vest>.

²²⁶ Ibid.

наврата истакао да је заговорник пројекта Отворени Балкан од самог почетка, нагласивши да „не разуме зашто му се не придруже и друге државе, а нарочито Косово. То је сјајна платформа за побољшање односа“.²²⁷ О томе да званичници Словеније подржавају иницијативу Отворени Балкан сведочи и изјава некадашњег председника словеначког парламента Игора Зорчича, који је на једном од састанака са званичницима Србије поздравио иницијативу Отворени Балкан, као начин за ближу регионалну сарадњу.²²⁸

О значају иницијативе Отворени Балкан у својој анализи пише и словеначки Међународни институт за блискоисточне и балканске студије (ИФИМЕС) који, у контексту значаја Отвореног Балкана наводи да је „економски просперитет незамислив без изграђених добросуседских односа, регионалне сарадње и елиминације унутрашњих тензија. Већина робне размене одвија се у региону што је снажан подстицај унапређењу билатералних и регионалних односа. Нема лидерства и просперитета у несигурном суседству без поверења. Иницијатива је компатибилна са принципима ЕУ. Ту је од изузетне важности међусобна помоћ и размена искустава између држава у приступним преговорима са ЕУ. „Отворени Балкан“ је пројекат мира као што је то била Заједница за угаљ и челик, претеча данашње ЕУ“.²²⁹

Заправо фокус спољне политике Словеније на Западни Балкан није новина. О томе сведоче и постојеће регионалне иницијативе као што је Брдо-Бриони,²³⁰ али и Бледски стратешки форум који се једном

²²⁷ Radio Slobodna Evropa, „Predsednik Slovenije o evrointegracijama Srbije i Zapadnog Balkana“, *Radio Slobodna Evropa*, jul 4, 2022, <https://www.slobodnaevropa.org/a/predsednik-slovenija-borut-pahor-srbija-zapadni-balkan-evrointegracije/31928167.html>.

²²⁸ Objektiv, „Predsednik Vučić sa Zorčićem: Slovenija podržava Otvoreni Balkan, sve više ulaganja sa obe strane“, *Objektiv – Portal u fokusu* (blog), avgust 27, 2021, <https://objektiv.rs/vest/783155/predsednik-vucic-sa-zorcicem-slovenija-podrzava-otvoreni-balkan-sve-vise-ulaganja-sa-obe-strane-foto/>.

²²⁹ IFIMES – Međunarodni institut za bliskoistočne i balkanske studije, „Otvoreni Balkan 2022: Instrument za suočavanje sa krizama – zima 2022/23“, *ifimes.org*, oktobar 5, 2022, <https://www.ifimes.org/ba/istrazivanje/otvoreni-balkan-2022-instrument-za-suočavanje-sa-krizama-zima-202223/5081?#>.

²³⁰ Процес Брдо-Бриони је годишњи мултилатерални догађај на Западном Балкану. Покренули су га 2013. словеначки председник Борут Пахор и хрватски председник Иво Јосиповић. Први званични састанак одржан је на Брду при Крању,

годишње одржава у Словенији, а на коме се расправљају, дебатују и анализирају управо теме, отворена питања и регионални изазови на Западном Балкану, укључујући и процес европске интеграције целог региона. О значају региона Западни Балкан за словеначку спољну политику сведочи и заједничка изјава бившег и актуелног словеначког председника који су се већ на првом састанку сложили да би „фокус словеначке спољне политике требало да буде Западни Балкан“, јер, како су навели, „мир и стабилност на Западном Балкану изузетно су важни за целу Европу“.²³¹

4.3.2. Став Загребa

Када је реч о иницијативи Отворени Балкан, Дејан Јовић са Свеучилишта у Загребу каже да „имамо три земље у „Отвореном Балкану“, ранијем Мини Шенгену (Србија, Албанија и Северна Македонија), а остале две земље (или три, како гледате на питање Косова) су према томе врло скептичне“. С друге стране, објашњава он, „ЕУ гради тај регион, а остаје верна идеји да свака земља треба да уђе индивидуално“, те да ништа не чини да их повеже. Уз то, Јовићу се „чини да у Србији треба да се разреши једна контрадикција – Отворени Балкан или српски свет“.²³²

Када је реч о ставу државних званичника Хрватске, битно је навести изјаву актуелног хрватског председника према чијим речима „регионална иницијатива „Отворени Балкан“ би требала да укључује све земље Западног Балкана како би била успешна а да се у супротном

Словенија. Главни фокус Процеса је проширење Европске уније са земљама Западног Балкана. Сличне састанке на премијерском нивоу одржали су 2010. и 2011. тадашњи премијери Словеније и Хрватске Борут Пахор и Јадранка Косор. Процес Брдо-Бриони укључује Словенију и Хрватску (државе чланице ЕУ) и кандидате и потенцијалне кандидате за чланство у ЕУ са Западног Балкана (Србију, Црну Гору, Албанију, Северну Македонију, Босну и Херцеговину и Косово).

²³¹ Pirc Musar: „Fokus slovenačke spoljne politike – Zapadni Balkan“, *Kosovo Online*, novembar 15, 2022, <https://www.kosovo-online.com/vesti/region/pirc-musar-fokus-slovenačke-spoljne-politike-zapadni-balkan-15-11-2022>.

²³² N1, „Dejan Jović: Srbiji treba da razreši jednu kontradikciju – Otvoreni Balkan ili srpski svet – Autonomija“, *Autonomija*, septembar 30, 2021, <https://autonomija.info/dejan-jovic-srbiji-treba-da-razresi-jednu-kontradikciju-otvoreni-balkan-ili-srpski-svet/>.

поставља питање који је циљ једне такве иницијативе“.²³³ Такође је, током посете Приштине, поручио „да би Косово могло да буде део иницијативе „Отворени Балкан“ само као равноправан партнер уз друге државе које су се прикључиле тој иницијативи“.²³⁴

Заправо, званични Загреб је пружио својеврсну условну подршку иницијативи Отворени Балкан, односно инсистирају на потпуној интеграцији региона, ако посматрамо из угла ставова актуелног председника Хрватске, али истовремено не пружају јасан став, попут Словеније, о евентуалним бенефитима и користима ове иницијативе како на регионалном, економском нивоу тако и у процесу европских интеграција. Иако се нису чула отворена противљења овој иницијативи од стране званичног Загреба, али су се у међувремену појављивали медијски извештаји и анализе²³⁵ које су *de facto* проблематизовали став Загреба када је реч о Отвореном Балкану, односно тумачени су као посредне поруке хрватских власти упућене поменутој иницијативи. Заправо, реч је о порукама које су у локалним медијима протумачене као напад званичне Хрватске на Србију,²³⁶ кроз иницијативу Отворени Балкан.

Ипак, суштина је да су хрватски званичници остали веома „ограничени“ у пружању одговора на питање о иницијативи Отворени Балкан, односно о томе како званични Загреб гледа на ову аутентичну регионалну иницијативу.

4.3.3. Став Будимпеште

Актуелни шеф мађарске дипломатије на самиту држава учесница иницијативе Отворени Балкан, у Београду 2022. године, поручио је да

²³⁴ Kosovo Online/Ekonomia Online, „Milanović: Kosovo bi moglo da bude deo 'Otvorenog Balkana' ali kao ravnopravan partner“, *Kosovo Online*, decembar 23, 2021, <https://www.kosovo-online.com/vesti/politika/milanovic-kosovo-bi-moglo-da-bude-deo-otvorenog-balkana-ali-kao-ravnopravan-partner>.

²³⁵ Željko Trkanjec, „Zapad sumnjičavo gleda na regionalnu inicijativu: Neodgovorno je autokratskoj Srbiji dati još više moći“, *Jutarnji list*, septembar 3, 2022, <https://www.jutarnji.hr/vijesti/svijet/zapad-sumnjicavo-gleda-na-regionalnu-inicijativu-neodgovorno-je-autokratskoj-srbiji-dati-jos-vise-moci-15243002>.

²³⁶ ALO, „Plenković ponovo udara na Srbiju“, *Novi Centar*, septembar 4, 2022, <https://novicentar.rs/politika/plenkovic-ponovo-udara-na-srbiju/>.

Мађарска чврсто подржава иницијативу Отворени Балкан и да су те земље (мислећи на земље-учеснице) направиле неопходне кораке за интеграцију у ЕУ, као и да је сада коначно тренутак да Брисел делује. Поред тога, министар спољних послова Мађарске је рекао да је „његова земља спремна да се придружи овој уској и блиској сарадњи земаља Отвореног Балкана, када је реч о интегрисаним енергетским тржиштима, било да је реч о гасу, струји и размени енергије“, те је додао да је „Мађарска спремна да се придружи и блиској сарадњи када је реч о обезбеђивању снабдевања хране, као и када је реч о привлачењу инвестиција у овом региону“.²³⁷ Он је посебно истакао да Мађарска препознаје значај регионалне иницијативе Отворени Балкан, као додатног заједничког напора да се у региону одрже стабилност и мир и убрза просперитет Западног Балкана, као и пут ка чланству у Унији.²³⁸

Спољнополитички аналитичар Зоран Миливојевић сматра да је присуство Мађарске на једном од самита Отвореног Балкана важно јер, како објашњава он, стратегија српског северног суседа је да преко односа са Србијом и Отвореним Балканом себи обезбеди додатне политичке и економске предности у односу на остале европске државе које су, према његовим речима, у потпуној дефанзиви, додајући да „Мађарска сада хоће да капитализује своју подршку и да пренесе искуства из Вишеградске групе како је изванредно функционисала, све до ових раскола везаних за украјинску кризу“.²³⁹

Заправо, можемо у неку руку тумачити подршку Мађарске иницијативи Отворени Балкан у двоструком смислу: првобитно, то је ефекат актуелне сарадње између Београда и Будимпеште, поготово у

²³⁷ Tanjug, „Sijarto: Mađarska spremna da se pridruži saradnji zemalja Otvoreni Balkan“, Radio-televizija Vojvodine, septembar 2, 2022, https://rtv.rs/sr_lat/politika/sijarto-madjarska-spremna-da-se-pridruzi-saradnji-zemalja-otvoreni-balkan_1370647.html.

²³⁸ Danas Online, „Sijarto: Mađarska prepoznaje značaj regionalne inicijative Otvoreni Balkan – Politika – Dnevni list Danas“, *Danas Online*, septembar 16, 2022, <https://www.danas.rs/vesti/politika/sijarto-madjarska-prepoznaje-znacaj-regionalne-inicijative-otvoreni-balkan/>.

²³⁹ Nikola Joksimović, „Otvoreni Balkan se otvara i za Mađarsku i Tursku“, *Sputnik Srbija*, maj 2, 2023, <https://lat.sputnikportal.rs/20220901/otvoreni-balkan-se-otvara-i-zamadjarsku-i-tursku-1141991385.html>.

протеклих десет година; друго, реч је о ширењу политичког утицаја Мађарске на Западном Балкану, позиционирајући себе као „капију“ европских интеграција, али и као „омиљену“ државу-чланицу Европске уније која, како тврде актуелни мађарски челници, безусловно подржава убрзани пријем Западног Балкана у целисти у Европску унију.

Заправо, посматрано из угла Љубљане, Загреба и Будимпеште, чини се да иницијатива Отворени Балкан ужива релативну подршку код својих непосредних суседа које су већ државе-чланице Европске уније. Та подршка није идентичног интензитета, ако упоредимо инсистирање политичара из Словеније, Хрватске и Мађарске на томе колико је значајна ова иницијатива и колико је неопходна њена инклузивност, али евидентно је да постоји најмањи заједнички именитељ о томе да је реч о својеврсној прогресивној подршци која фактички може допринети регионалној стабилизацији и помирењу, а тиме и убрзати европске интеграције региона.

Стога можемо ваљано установити, на основу изјава и ставова политичких челника у Љубљани, Загребу и Будимпешти, да иницијатива Отворени Балкан ужива условну подршку свог непосредног европског суседства. То у великој мери има значај за саму иницијативу, односно перспективу њеног развоја, али не одређујући значај када је реч о широкој подршци Европске уније, имајући у виду чињеницу да је реч, у актуелним околностима, о државама-чланицама Европске уније које имају ограничене капацитете моћи у процесу утврђивања ставова Брисела као целине.

Чини се да постоји одређено размимоилажење у ставовима званичног Брисела и одређених држава-чланица Европске уније по питању иницијативе Отворени Балкан. Док званичан Брисел тврди да подржава све регионалне иницијативе које доприносе регионалном помирењу и сарадњи, а тиме и процесу европских интеграција, без пружања јасне и недвосмислене подршке конкретно поменутој иницијативи, с друге стране званичници Љубљане и Будимпеште, а у одређеној мери и Загреба, истичу да је Отворени Балкан сврсисходан пројекат прилагођен потребама западнобалканске шесторке и када је реч о регионалној сарадњи, и када је реч о европским интеграцијама, уз констатацију да је неопходна потпуна инклузивност како би сама иницијатива достигла своје пуне капацитете.

Зато је за ову анализу било од важности размотрити и установити степен подршке коју иницијатива Отворени Балкан ужива у непосредном европском окружењу, јер то заправо умногоме говори колико је иницијатива просперитетног карактера за сам регион и његово непосредно окружење, а колико је, у супротном, „проблематична“ и под великим знаком питања уколико изостаје подршка управо држава-чланица Европске уније из непосредног суседства, односно држава који се директно суочавају са последицама дешавања на Западном Балкану, без обзира да ли је реч о позитивним или негативним трендовима.

5.

Теоријски осврт на Отворени Балкан – шта кажу реалисти, а шта либерали о регионалним економским интеграцијама

Процес регионалних интеграција на Балкану, у историјском смислу, био је обележен утицајем великих сила, чак и када су иницијативе за сарадњу потицале од балканских актера. Тај утицај је могао да буде благонаклон и подржавајући у односу на конкретну иницијативу, или је пак идеја о регионалној сарадњи била дочекивана са негодовањем и активним противљењем.²⁴⁰ Милошевић и Хрњаз тврде да су савремене економске интеграције на Западном Балкану, такође снажно условљене упливом спољних актера, пре свега деловањем Европске уније.²⁴¹

Посматрано из угла реалиста битно је истаћи да они наглашавају да је у међународним економским односима увек важио закон јачег, стога је према њиховим тврдњама задатак државе да се активно бори за свој део колача на светском тржишту зарад очувања националне моћи, односно безбедности чији је ова гарант.²⁴² Тако је за реалисте међународни систем састављен од националних држава које су стално на ивици сукоба јер су национални интереси држава различити, а често и супротстављени, пошто се међусобно боре за ограничене ресурсе.²⁴³

С друге стране, у центру либералног учења међународне политичке економије је појединац, односно индивидуа, те се либерали противе активном мешању државе у привреду и заговарају ослобађање појединца и тржишта од утицаја и могућих злоупотреба

²⁴⁰ Aleksandar Milošević и Miloš Hrnjaz, „Regionalne ekonomske integracije Zapadnog Balkana: Međunarodnopravni i ekonomski aspekti inicijative Otvoreni Balkan“, *bmk.org.rs* (Beograd, Srbija: Beogradski međunarodnopravni krug, jun 2023), <https://static1.squarespace.com/static/61b2443d5b1a2e2050e767c9/t/649d8513f5e3c4520359cc0e/1688044821173/Otvoreni+Balkan+-+medjunarodnopravni+i+ekonomski+aspekti%2C+Beogradski+medjunarodnopravni+krug.pdf>, str. 5.

²⁴¹ Ibid.

²⁴² Dragana Mitrović, *Međunarodna Politička Ekonomija*, 2. izdanje (Beograd: Fakultet političkih nauka: Čigoja štampa, 2008), str. 39.

²⁴³ Ibid.

државе, објашњава Митровић.²⁴⁴ У средишту либералне перспективе међународне политичке економије је схватање људске природе као себичне, али рационалне, која тежи сарадњи и такмичењу из кога свако добија по нешто. Либерали заправо заговарају слободно тржиште, насупрот државним интервенцијама и демократску владу као представника слободних индивида.²⁴⁵ Заправо једна од суштинских разлика између ове две значајне теорије међународних односа – реализма и либерализма – је управо у томе да прва ставља нагласак на сарадњу субјеката у оквиру међународног система, а друга на сукобе.²⁴⁶ Припадници реалистичке школе, као да инсистирају на вечним и непроменљивим обрасцима у односима међу државама у којима нема врховног суверена, а представници либерализма на промени у природи тих односа која подразумева и одређену улогу актера које нису државе.²⁴⁷

Тезу да повећана економска међузависност држава, оличена и кроз унапређење међународне трговине, повећава шансе за мир пропагира, пре свега, либерална теорија међународних односа, односно представници комерцијалног либерализма.²⁴⁸ Како објашњавају

²⁴⁴ Dragana Mitrović, *Međunarodna Politička Ekonomija*, 2. izdanje (Beograd: Fakultet političkih nauka: Čigoja štampa, 2008), str. 43.

²⁴⁵ Dragana Mitrović, *Međunarodna Politička Ekonomija*, 2. izdanje (Beograd: Fakultet političkih nauka: Čigoja štampa, 2008), str. 44.

²⁴⁶ Aleksandar Milošević и Miloš Hrnjaz, „Regionalne ekonomske integracije Zapadnog Balkana: Međunarodnopravni i ekonomski aspekti inicijative Otvoreni Balkan“, *bmk.org.rs* (Beograd, Srbija: Beogradski međunarodnopravni krug, jun 2023), <https://static1.squarespace.com/static/61b2443d5b1a2e2050e767c9/t/649d8513f5e3c4520359cc0e/1688044821173/Otvoreni+Balkan+-+medjunarodnopravni+i+ekonomski+aspekti%2C+Beogradski+medjunarodnopravni+krug.pdf>, str. 10.

²⁴⁷ Aleksandar Milošević и Miloš Hrnjaz, „Regionalne ekonomske integracije Zapadnog Balkana: Međunarodnopravni i ekonomski aspekti inicijative Otvoreni Balkan“, *bmk.org.rs* (Beograd, Srbija: Beogradski međunarodnopravni krug, jun 2023), <https://static1.squarespace.com/static/61b2443d5b1a2e2050e767c9/t/649d8513f5e3c4520359cc0e/1688044821173/Otvoreni+Balkan+-+medjunarodnopravni+i+ekonomski+aspekti%2C+Beogradski+medjunarodnopravni+krug.pdf>, стр. 11.

²⁴⁸ Håvard Hegre, John R. Oneal, и Bruce Russett, “Trade Does Promote Peace: New Simultaneous Estimates of the Reciprocal Effects of Trade and Conflict”, *Journal of Peace Research*, vol. 47, no. 6 (novembar 1, 2010): 763–774, <https://doi.org/10.1177/0022343310385995>, op. cit.

Милошевић и Хрњаз, једно од могућих објашњења за ову тврдњу је и то да су државе рационални актери усмерени на максимизирање својих укупних интереса, да се цена могућих сукоба драстично увећава повећаном економском међузависношћу актера, те да ће државе због тога имати много снажнији мотив избегавања сукоба.²⁴⁹ Данас је економски либерализам, као доктрина и политика, везан за светску доминацију, без обзира на то да ли је то национални интерес или не.²⁵⁰

Заправо, реалисти сматрају да моћ држава произлази из контроле над ресурсима. Схватање моћи као контроле над ресурсима представља сигурно најпознатији и најчешће коришћени приступ појму моћи, бар када је реч о проучавању односа између држава.²⁵¹ Савремени међународно-политички тренутак све чешће узрокује увезивање економских и политичко-безбедносних питања. У новим међународним околностима, али и некада неконвенционалним областима, попут међународне економије, постоји простор за реалистичку теорију међународних односа, која је морала да прође кроз бројне и значајне трансформације, одбацујући, за почетак, некадашњи ригидни детерминизам војне моћи, и може се тврдити да управо у овој способности да се мења и прилагођава, како у погледу сопствених техника и инструмената тако и у погледу постављених истраживачких програма, лежи један од кључних квалитета реалистичке теорије.²⁵²

Посматрано из угла регионалне сарадње чини се да ипак, нити класични реализам нити класични либерализам могу да пруже одговор на потребе економске сарадње и интеграције у одређеном региону који постоји као географска целина, или у региону који

²⁴⁹ Ibid., op. cit.

²⁵⁰ Darko Gavrilović, Srđan Milašinović, и Želimir Kešetović, „Uticaj ekonomskog liberalizma na države u tranziciji“, vol. 16, no. 1 (2011): str. 44, *NBP – Nauka, Bezbednost, Policija*, <https://rhinosec.fb.bg.ac.rs/bitstream/id/327/97.pdf>.

²⁵¹ Milan Lipovac, “Different Understanding of State Power as a Key Notion within the Realist Theoretical Approach”, *Međunarodni problemi*, vol. 70, no. 1 (januar 1, 2018): str. 76, <https://doi.org/10.2298/medjp1801071l>.

²⁵² Mladen Lišanin, „Ekonomija i politika u međunarodnoj teoriji: realistička perspektiva“, *Srpska politička misao*, vol. 54, no. 4 (januar 1, 2016): str. 1, <https://doi.org/10.22182/spm.5442016.7>.

постоји као политичка целина, попут Западног Балкана, у коме управо европске интеграције детерминишу такву целину, изван реалних географских оквира на терену. У контексту реалистичког разумевања међународних односа, а тиме и односа у одређеном региону, тешко би било успоставити било какву економску сарадњу, а о економској интеграцији и да не говоримо. Ако је свакој држави основни циљ и интерес стицање моћи по моделу стицања највећег обима ресурса, онда је економска сарадња готово немогућа, поготово у географски ограниченим регионима где постоји у великој мери и ограничена расположивост ресурса.

С друге стране, савремене актуелне облике регионалне економске сарадње и интеграције тешко је упоредити са схватањем економске сарадње класичних либерала који се залажу за сарадњу, јер се у неку руку верује да ће неопходност сарадње по аутоматизму довести и до неопходног мира. Међутим, сведоци смо да актуелне и модерне економске иницијативе и платформе за сарадњу и интеграцију у регионалним оквирима не препознају моделе такве сарадње, истовремено препуштене „невидљивој руци“ тржишта, односно сарадњи искључиво у интересу привреде и привредног сектора, без икаквог уплитања државе и државних челника.

О томе да нити реализам нити либерализам, у њиховом класичном смислу разумевања, могу да пружају одговор на питање о савременим регионалним облицима сарадње сведочи и чињеница да су економски модели сарадње на европском континенту, у оквирима европских региона па и подрегиона, у највећој мери детерминисани политичком вољом због двоструког, пре свега националног интереса – осигурањем мира и креирањем одрживих економских темеља. Управо зато, када је реч о европском континенту и моделима регионалне економске сарадње, можемо говорити о својеврсном хибридном моделу који не препознаје нити реалистичку нити либералистичку искључивост економске сарадње држава у међународним односима, јер су у пракси примењене премисе из обе наведене теорије, што се показало као успешан модел у процесу и економске сарадње и економске интеграције.

Вероватно је управо тржиште Европске уније најбољи пример економских интеграција у савременим међународним односима. Али битно је истаћи да је реч о економској структури коју је тешко

анализирати као такву, јер у пракси не постоји сличан модел економске интеграције на том нивоу који би могао да се искористи у једној компаративној анализи, како би се обезбедило ваљано објашњење о моделу економске интеграције у оквирима данашње Европске уније. Ако се вратимо у године пре формирања Заједнице за угљ и челик, из угла класичних реалиста чинило би се да на европском континенту никада неће бити успостављени оквири економске интеграције достигнуте у оквирима Европске уније, имајући у виду чињеницу да је само неколико година пре успостављања Заједнице за угљ и челик основни интерес европских држава био потпуни и свеобухватни слом Немачке.

С друге стране, поново на примеру Европске уније, тешко је установити да је успостављени модел економске интеграције утемељен на разумевању класичних либерала, јер не смемо изоставити чињеницу да је реч о политичкој вољи шефова дипломатије Француске и Немачке као основ за трговинску и економску сарадњу. Хибридни модел са премисама либерализма и реализма заправо представља најбољи одговор за разумевање економских интеграција какве постоје у данашњим оквирима Европске уније. Заправо, економски модел интеграције у оквирима данашње Европске уније задовољава „жеље“ и једних и других, односно и реалистима и либералима. Јер, у реалистичком контексту државе реализују своје спољнополитичке и економске циљеве, радећи тако на очувању и одрживости националних интереса. С друге стране, у контексту либерала, тржишна утакмица и темељи на којима је успостављено европско јединствено тржиште, испуњавају уџбенички дефинисане предуслове за либералну економску сарадњу у међународним односима, која је детерминисана на захтевима, интересима привреде и појединца.

Ако све ово што смо навели у теоријском контексту, али и у контексту јединственог тржишта Европске уније, применимо у пракси на регионалну интеграцију у економском контексту, као што је економска сарадња у оквирима иницијативе Отворени Балкан, установићемо да се ни регионалне економске иницијативе и пројекти не могу анализирати искључиво из угла разумевања међународних економских токова класичних либерала и класичних реалиста.

Ако посматрамо иницијативу Отворени Балкан из угла политичких ставова одређених политичких елита из Сарајева,

Подгорице и Приштине, без суштинског разумевања истих, једноставно би се могло утврдити да класични реализам у највећој мери пружа одговор када је реч о разумевању циљева постојања ове иницијативе јер, како смо навели у претходним поглављима, многи од тих политичара тврдили су да је скривени циљ ове иницијативе апсолутна политичка и економска хегемонија Србије на Западном Балкану. Али, имајући у виду чињеницу да је реч о нерелевантним тврдњама, које ни на који начин нису ваљано аргументоване готово четири године од покретања иницијативе Отворени Балкан, слично као и у случају јединственог тржишта Европске уније, тешко је из угла реализма пронаћи одговор на питање о значају самог пројекта у оквирима Западног Балкана.

Али, ако се вратимо на поглавље у коме смо говорили о хипотетичким капацитетима политичке моћи иницијативе Отворени Балкан, вероватно ћемо препознати одређене обресе применљивости реализма у контексту наведене иницијативе, али искључиво у случају њене потпуне регионалне инклузивности што претпоставља придруживање Сарајева, Приштине и Подгорице, али и дубље интеграције до нивоа могућности заједничког наступа изван оквира Западног Балкана, попут Србије, Северне Македоније и Албаније, у случају не тако давне блокаде Скопља и Тиране у процесу приступања Европској унији.

Заправо, пројектовану политичку моћ иницијативе Отворени Балкан можемо разумети у реалистичком схватању међународних односа, пре свега у контексту моћи, из угла класичних реалиста који сматрају да је основни циљ актера у међународним односима стицање моћи.

С друге стране, када је реч о класичном либералном схватању међународних економских односа, морамо истаћи да се одређени обриси ове теорије проналазе у регионалној иницијативи Отворени Балкан. Чињеница је да је реч о иницијативи насталој на политичким темељима, односно на политичкој вољи лидера Србије, Северне Македоније и Албаније, али успостављања регионалног заједничког тржишта, по принципима тржишта Европске уније, сведочи нам задовољавању потреба и интереса привредног сектора у целисти, иако је реч, пре свега, о економској иницијативи утемељеној на политичким основама.

Заправо, тешко је у савременим међународним односима, а тиме и у актуелној међународној политичкој економији, пружити одговоре на питања о савременим економским кретањима и околностима искључиво из угла схватања класичних реалиста и класичних либерала. Савремени међународни односи, а тиме и међународна политичка економија, све више је подвргнута фактору изненађења у пракси, али и у академским и научним анализама, и онемогућава ригидно, односно унапред дато и непроменљиво разумевање међународних политичких и економских токова. Зато је надградња класичних теорија неопходна да би се у академским и научним дебатама пружио ваљани одговор, анализа и објашњење о кретањима у међународним политичким и економским токовима. Иницијатива Отворени Балкан представља само један у низу савремених модела међународне економске сарадње, на коме представници класичног реализма и либерализма не могу да пруже одговор о узроцима настанка, значају постојања и циљевима учесника, што у неку руку чини ове теоријске правце неприменљивим у актуелним међународним токовима.

5.1. Регионални односи као детерминанта развоја у савременим међународним односима

Регионална сарадња представља битан детерминатор токова у међународним односима. Иако смо сведоци да је релативно ограничен број истраживача који се баве регионалном политиком, односно, регионалним односима, чињеница је да регионални односи умногоме детерминишу шири контекст међународних односа, те на тај начин детерминишу и кретања у међународним односима у политичким, дипломатским, економским и војним односима између субјеката међународног права. Заправо, регионални односи представљају слику једног конкретног региона или подрегиона, односно показују параметре вишеструког развоја одређеног региона у политичком, економском, војном и безбедносном контексту. Регионални односи, ако их посматрамо из тог угла, не детерминишу само кретања у једном заокруженом географском подручју, већ као такви детерминишу кретања у ширем географском подручју, што их доводи у узрочно-последичан однос на линији: подрегионална кретања, регионална

кретања, шира регионална кретања, континентална кретања, глобална, односно међународна кретања. Суштина је да регионални односи проузрокују својеврстан домино ефекат, те делују као узрочници у квантитативном и квалитативном смислу на међународна кретања, а и у целини и на међународне односе. Њихов директан утицај или последице на један одређен подрегион или регион најчешће имају посредан, али често и директан утицај и на шира међународна кретања и токове.

У том контексту, суштина је да направимо јасну дистинкцију између класичног схватања представника реалистичке теорије о томе да међународни односи у највећој мери детерминишу физичка сила, односно војна моћ и политичка снага једне државе или групе држава, те да померимо такво разумевање међународних односа и понудимо објашњење умногоме ближе схватању теоретичара неокласичног реализма који нуде вишеструки приступ у разумевању међународних односа, а ми ћемо тај приступ анализирати из угла утицаја регионалних односа и регионалних кретања.

Заправо, у теоријском контексту, циљ нам је да овом студијом случаја обзнанимо на примеру иницијативе Отворени Балкан колико су регионални односи, из угла неокласичног реализма, генератори, односно колико они детерминишу шира кретања на међународној лествици или је реч о обрнутој пропорцији. Циљ нам је, у теоријском смислу, да одговоримо на питање да ли шири контекст међународних односа детерминише и регионалне односе или је реч о обрнутој логици, а тиме и да на посредан начин анализирамо пре свега улогу малих земаља које се групишу, сарађују и интегришу у одређеним подрегионима или регионима, у географском, економском и политичком контексту.

Суштина је да регионални односи умногоме утичу на шире међународне токове, као што су, само у супротном смеру, првобитно тврдили класични реалисти – да „велики играчи“ у међународним односима детерминишу сва кретања у тим односима, укључујући регионалне прилике и неприлике, па и дешавања у малим земљама које немају довољно моћи, капацитета и ресурса да делују и воде суверену политику у класичном смислу разумевања овог појма. Али није на нама сада да тумачимо и анализирамо суверенитет као државни појам, већ да установимо значај регионализма не само у

поспешивању регионалне сарадње, економске интеграције и развоја, креирања регионалног безбедносног комплекса, већ и у процесима превазилажења политичких спорења, билатералних отворених питања, а тиме и у дефинисању националних интереса и реализацији спољнополитичких циљева. Заправо, мултилатерална регионална сарадња представља општи тренд у развоју међудржавних односа у другој половини 20. века, који је обухватио све континенте и који прати процес глобализације.²⁵³ С друге стране, регионализација је стари феномен који на различите начине, у различитим периодима одражава природу међународних односа, при чему је у последњим деценијама посебно наглашена појава „новог регионализма“.²⁵⁴

Ђорђевић и Ђукановић истичу да је регионализам као феномен почео интензивно да се развија после окончања Другог светског рата, а услед потребе за вишеструким повезивањем земаља у појединим (суб)регионима.²⁵⁵ Нови регионализам је процват доживео крајем 20. века, по окончању Хладног рата, и он представља вишедимензионалну форму интеграције која укључује економију, политику, социјалне и културне аспекте (...), а с циљем формирања регионалног слободног тржишта.²⁵⁶ Динамика стварања све већег броја аутохтоних механизма и институција регионалне сарадње, који нису искључиви резултат

²⁵³ Duško Lopandić, Jasminka Kronja, *Regionalne inicijative i multilateralna saradnja na Balkanu*, academia.edu. Drugo dopunjeno izdanje (academia.edu, 2015), str. 17, https://www.academia.edu/14157383/REGIONALNE_INICIJATIVE_I_MULTILATERALNA_SARADNJA_NA_BALKANU?auto=download.

²⁵⁴ О „новом регионализму“ видети између осталог: Ј. Минић, „A Decade of Regional Cooperation in SEE – Sharing Guidance, Leadership and Ownership“, in: *Dialogues, Ownership for Regional Cooperation in the Western Balkan Countries*, Fredrich Ebert Stiftung, 2009, str. 13 i dalje. Веома занимљива анализа „новог регионализма“ код В. Хеттне, „The New regionalisme and the Balkans“, in: Ј. Минић, *EU Enlargment and the Balkans*, EMINS, Beograd, 1997 str. 25–36. Такође, В. Хеттне, „The new regionalism revisited“, in: *heories of New Regionalism* (F. Sodebaum, ed), Palgrave, 2003, op. cit.

²⁵⁵ Dragan Đukanović и Branislav Đorđević, „‘Mini Schengen’ – Concept, Implementation and Controversies“, *Međunarodni problemi* Vol. 72, no. 3 (januar 1, 2020): 596, <https://doi.org/10.2298/medjp2003595d>.

²⁵⁶ Björn Hettne, „The New Regionalism: A Prologue“, in: Björn Hettne, András Inotai and Osvaldo Sunkel (eds), *Comparing Regionalisms: Implication for Global Development*, Palgrave Macmillan, New York, 2001, p. xiii, op. cit.

притиска и/или финансијског подстицаја који стиже изван региона, добија на убрзању последњих година ове декаде.²⁵⁷ На Балкану, односно у југоисточну Европу, овај тренд је стигао са извесним закашњењем, јер је, нажалост, у току деведесетих година био праћен снажним центрифугалним кретањима, која су знатно успорила перспективе бржег укључења читавог региона у шире европске интеграције.²⁵⁸ Али, суштина је таква да се Балкан ипак прикључио/ придружио бројним регионалним иницијативама, и оним које су обухватале шире географско подручје југоисточне Европе, али и оне које су се односиле искључиво на Балкан, а касније и на регион који је у европском политичком речнику препознат као Западни Балкан.

Конкретнија сарадња на регионалном нивоу у оквирима Балкана, а потом и Западном Балкану, пре свега је била утемељена на изградњи поверења, на успостављање и очување мира и стабилности, те је можда то кључна разлика у односу на новонастале иницијативе и оквире за регионалну сарадњу који су актуелни у нашем региону у последњих десетак година. Према прокламованим циљевима, иницијативе у југоисточној Европи су једнозначно усмерене ка постизању мира, стабилности, безбедности и економског развоја региона.²⁵⁹ С друге стране, за разлику од новонасталих иницијатива, па и оних аутентичних попут иницијативе Отворени Балкан, заједничко већини иницијатива насталих током прве деценије 21. века је и „инсистирање на сарадњи земаља региона, којом прокламовани циљеви, уз подршку ванрегионалних субјеката (ЕУ, САД, НАТО) једино могу и бити остварени“.²⁶⁰ Наведена тврдња можда

²⁵⁷ Duško Lopandić, Jasminka Kronja, *Regionalne inicijative i multilateralna saradnja na Balkanu*, academia.edu. Drugo dopunjeno izdanje. (academia.edu, 2015), str. 12, https://www.academia.edu/14157383/REGIONALNE_INICIJATIVE_I_MULTILATERALNA_SARADNJA_NA_BALKANU?auto=download.

²⁵⁸ „Велика игра на Балкану на крају XIX века још увек је у току, на начин који југоисточну Европу, у процесу прогресивне балканизације, оставља далеко иза покрета европске интеграције“, у: М. Fuše, *Evropska republika, Stubovi kulture*, Beograd 2000, str. 92, op. cit.

²⁵⁹ Jelena Radoman и др, „Regionalne Inicijative u Jugoistočnoj Evropi“, *Western Balkans Security* jul–septembar 2007, no. 6 (septembar 2007): 21, https://www.files.ethz.ch/isn/128629/6_2007_Serbian.pdf.

²⁶⁰ Ibid.

није тако далеко од чињеница какве су постојале на терену у првој деценији 21. века, али то не треба да значи да није постојала заинтересованост за регионалну сарадњу, али је иста била у највећој мери, у том тренутку, детерминисана не тако давном ратном прошлoшћу на тлу бивше Југославије, што је вишеструко отежавало могућности за сарадњу услед недавних непријатељстава и негативног мира који је *de facto* био на снази у том тренутку на Балкану. Политичка елита „стидљиво“ се укључивала о тадашње формате регионалне сарадње, у највећој мери уз спољна менторства, јер је то било превазходно непопуларна спољнополитичка активност у друштвима, пре свега онима који су највише били погођени такозваним ратним деведесетим. Потом, привредна елита тек је улазила у процес превазилажења последица деведесетих, затворених граница, затворених тржишта и међународних санкција, те привредном сектору су у том тренутку у фокусу биле активности ревитализације уз снажну међународну подршку и пре свега бизнис партнерства у западној Европи, који су у формату директних и индиректних страних инвеститора могли да пруже суштинску подршку обнављања привредне динамике регионе. А када је реч о друштвима на Западном Балкану, она су већ била у највећој мери незаинтересована, јер су морала без објективних разлога да буду активни учесници, али и „неми“ посматрачи у ратовима током деведесетих.

Зато је регионализам на Балкану, конкретније на Западном Балкану, умногоме детерминисан факторима који нису били уобичајени за остатак Европе када се развијала регионална сарадња, са посебном динамиком након окончања Другог светског рата, али и након пада Берлинског зида и дисолуције СССР. Можда су управо зато циљеви већине регионалних иницијатива у југоисточној Европи били постизање и очување мира и стабилности у региону како би биле створене претпоставке за економски и општи развој у склопу евроатлантских региона,²⁶¹ пре свега мислећи на регион Балкана.

Али тешко је установити да су регионалне иницијативе, првенствено у оквирима Балкана, постигле задати циљ, односно

²⁶¹ Jelena Radoman et al., „Regionalne Inicijative u Jugoistočnoj Evropi“, *Western Balkans Security* jul–septembar 2007, no. 6 (septembar 2007): 23, https://www.files.ethz.ch/isn/128629/6_2007_Serbian.pdf.

креирање одрживог мира и стабилности у региону. Иако је ангажман такозваних међународних партнера уложио велике људске, финансијске и материјалне капацитете у поменуте процесе, ипак су постојећи анимозитети, неслагања и наслеђена непријатељства умногоме детерминисали токове односа у овом региону. Заправо, утицај токова на међународној сцени није имао одлучујући утицај на регионалне токове, поготово у оквирима Западног Балкана, јер док су, бар на европском континенту, владали стабилност, одрживост и развој током прве деценије 21. века, тај процес се није пресликао на регион. Непријатељства и међусобне оптужбе, пре свега на равни политичке реторике, остали су и даље „главна игра у граду“, док су се суштински процеси сарадње, помирења и интеграције одвијали по моделу „онолико колико се мора“, у неким обрисима и на инсистирању такозваних међународних партнера.

Међутим регион и дешавања у региону имали су и те како значајан утицај на шире регионалне токове, пре свега у европским оквирима. О томе најбоље сведоке представљају управо процеси европских интеграција актера на Западном Балкану. Управо су регионална дешавања, прво ратови, па политичка непријатељства, негативни мир и оптужбе довели до тога да и сама Европска унија не успе у целости да реализује своја стратешка опредељења, односно потпуне интеграције Балкана и учлањење у Европску унију држава у региону, уколико је званичан Брисел заиста имао искрене намере о томе, прокламоване на самитима у Загребу и Солуну 2000, односно 2003. године. Заправо Западни Балкан је често умео да буде не само регион који се суочава са бројним изазовима у „утроби“ Европске уније, већ да буде и тачка размимоилажења између држава-сталних чланица Уније, поготову када је у питању европска интеграција Србије и проглашење једностране независности Косова.

Управо зато, у ширем контексту, у савременим међународним односима не треба да се занемарују утицаји одређених подрегиона и региона у креирању међународне и/или континенталне политике, али и њиховом утицају на међународне односе у целини. Кроз историју смо сведоци да веома мали региони у географском контексту, па чак и подрегионална подручја, са значајно ограниченим политичким, економским и војним капацитетима, имају значајан утицај на међународне токове не тако ретко због капацитета своје

деструктивне моћи, али и због непосредног утицаја који могу да имају у ширем међународном контексту, поготово у савременим глобалним односима прожетим свепрожимајућим и вишестраним економским, политичким и безбедносним токова.

5.2. Перспективе економских интеграција, без политичких и безбедносних „уплитања“

Величина у међународним односима је важна. Због своје јединствене рањивости, мале државе имају различите потребе, те стога усвајају различите спољне политике и теже остварују повољне спољнополитичке исходе у односу на велике државе. Мале државе заправо преферирају мултилатералне организације, јер смањују асиметрију моћи између држава, смањују трансакционе трошкове дипломатије и намећу ограничења великим државама. Безбедносне политике малих држава се веома разликују у зависности од унутрашњих и међународних услова.²⁶² Тако Baldur Thorhallsson и Sverrir Steinsson разумеју спољнополитичко деловање малих држава и дефинишу који су то кључни услови који утичу на креирање спољне политике ових субјеката међународног права. Али, пре него што анализирамо креирање спољне и безбедносне политике малих држава, те сагледамо то из угла иницијативе Отворени Балкан, битно је прво разјаснити које су то државе које у савременим међународним односима можемо да сврстамо у категорију малих држава.

Roderick Rase у категорију малих држава сврстава оне које имају испод десет милиона становника, али, с друге стране, Paul Sutton истиче да мали број становништва или мала географска величина одређеног субјекта међународног права не мора да представља и

²⁶² Baldur Thorhallsson and Sverrir Steinsson, "Small State Foreign Policy," *Oxford Research Encyclopedia of Politics*, мај 24, 2017, стр. 1, <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190228637.013.484>.

²⁶³ Jeanne A.K. Hey, ed., *Small States in World Politics: Explaining Foreign Policy Behavior* (London, United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland: Lynne Rienner Publishers, 2003), стр. 2, https://books.google.rs/books?hl=sr&lr=&id=WP1_k2RGoMC&oi=fnd&pg=PP11&dq=foreign+policy+small+states&ots=QEml3ilNvo&sig=MP_uO6ms_JNfydh6MeGfxIFEHY&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false.

„политички систем малих оквира“.²⁶³ У зборнику „Small States in World Politics: Explaining Foreign Policy Behavior“ као пример Sutton-ове тврдње наводи се Луксембург – као мала земља посматрана из угла било које дефиниције, али која има напредну и компетитивну парламентарну демократију, развијену бирократску инфраструктуру и стабилне уставне институције. Потом, тврдња да су државе малих величина по аутоматизму рањиве у међународној арени, подвргнута је преиспитивању на примеру Израела, као веома мале државе у географском контексту, која се истовремено посматра као велика сила која намерава да задржи оно што има, него да се шири у империјалном контексту.

Заправо, истраживачи који проучавају спољну политику малих држава идентификовали су мноштво понашања својствених за њих, односно понашања која већ примењују. Ако сумирамо уобичајено деловање малих држава у спољнополитичким активностима установићемо да су:

- изложене ниском нивоу учешћа у светским пословима;
- баве се малим бројем спољнополитичких изазова;
- њихово деловање је уско повезано са географским подручјем у коме припадају;
- користе дипломатске и економске спољнополитичке механизме, за разлику од војних инструмената;
- залажу се за принципе међународног права и моралних идеала;
- придружују се међународним споразумима и међународним институцијама кад год им се за то пружи прилика;
- бирају неутралну позицију;
- ослањају се на супер силе због заштите, партнерства и ресурса;
- настоје да сарађују и избегну конфликте са другима;
- троше непропорционалну количину спољнополитичких ресурса како би обезбедили физичку и политичку безбедност и одрживост.²⁶⁴

²⁶⁴ Ibid., стр. 5.

У том контексту, иако смо покушали да сумирамо „уобичајено“ спољнополитичко деловање малих држава, битно је истаћи да „за разлику од јасно утврђених критеријума који се узимају у обзир током дефинисања великих држава, односно сила, у теорији о међународним односима на постоји општеприхваћена дефиниција којом се одређује мале или средње државе“.²⁶⁵ Куречић сматра да се концепт малих држава често напада у науци због неприхватања могућности класификације карактеристика динамичног света, па и државе, у категоријама. „Различитост примењених квантитативних и квалитативних критеријума за дефинисање малих држава омогућава комбиновање два или више критеријума, притом пружајући различите дефиниције о малим државама“,²⁶⁶ објашњава он.²⁶⁷

Стога можемо установити да не постоји јединствена прецизна дефиниција о томе које су државе мале, односно како субјекте међународног права сврставамо у категорију малих држава у односу на оне које су дефинисане као велике, односно као силе, али у спољнополитичком деловању препознају се механизми и приступи које мале државе користе на међународној позорници, а које су, према одређеном делу истраживача спољне политике малих држава, управо карактеристични за ову групу земаља.

Ако сагледамо листу „манира“ спољнополитичког деловања малих држава коју смо претходно навели, онда ћемо једноставно закључити и да, по различитим критеријума, такозвана западнобалканска шесторка сврстава себе у ову категорију субјеката међународног права. Јер, чињеница је да су политички ентитети на Западном Балкану веома ограничено укључени директно у значајним светским

²⁶⁵ Данчо Марковски, *„Современи дипломатски методи и нивната примена во Македонската дипломатија“*, (Фондација „Friedrich Ebert Stiftung“, Канцеларија у Македонији, 2017), <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/skopje/14052.pdf>, стр. 72, op. cit.

²⁶⁶ Petar Kurečić, „Problematika definiranja malih država“, *Hrvatski geografski glasnik* 74/2, 2012, str. 90, u: Данчо Марковски, *„Современи дипломатски методи и нивната примена во македонската дипломатија“*, стр. 73, op. cit.

²⁶⁷ Mitko K. Arnaudov, „Стратегија спољне политике Републике Македоније од 2006. до 2015. године“ (Докторска дисертација, Универзитет у Београду, октобар 30, 2021), стр. 39.

пословима, да се баве ограниченим обимом спољнополитичких изазова, пре свега оних који директно погађају регион, те стога да је њихово деловање повезано са географским регионом коме припадају, да им је дипломатија главни инструмент у спољнополитичком деловању, да се залажу за принципе међународног права јер су управо оне највећи губитник у кршењу истих, да се стриктно придржавају међународно обавезујућих споразума те често бирају неутралну позицију (војна неутралност Србије је најбољи пример за то). С друге стране, да се ослањају на супер силе због заштите и партнерства, попут Северне Македоније, Албаније, Косова, Црне Горе и да је њихова физичка и политичка безбедност, а тиме и одрживост, у највећој мери детерминисана њиховим спољнополитичким врлинама.

Управо због тога, ограниченост ресурса и капацитета код малих држава у савременим међународним односима могуће је компензовати синхронизованим политичким, спољнополитичким, економским и безбедносним деловањем ових субјеката. Кроз историју међународних односа показало се да су мале државе у великој мери ограничене, па чак и војно снажне мале државе, као што смо у примеру навели Израел, јер у одређеној мери и војна снага управо Израела је детерминисана стратешком сарадњом ове земље са Сједињеним Државама. У неповољном окружењу у каквом држава Израел функционише, те покушава да успостави одрживост, са регионалним силама које не гледају благонаклоно на политику коју воде израелски званичници, било би веома изазовно, а великој мери и опасно осигурати одрживост овог субјекта међународног права без јасне подршке и потпоре коју уживају од стране званичног Вашингтона кроз модерну историју ове земље.

Улога малих држава у међународним односима кроз историју је била тема теоретичара науке о међународним односима, а и данас се води жива расправа о томе да ли, на који начин и у којој мери мале државе доприносе у текућим процесима у међународним односима.²⁶⁸ С друге стране, „удруживање“ малих држава кроз креирања такозване

²⁶⁸ Mitko Arnaudov, "The Role of Small States in International Relations After the Beginning of Ukrainian War in 2022 – Case Study of North Macedonia and Serbia", *Ninth International Scientific Conference – Social Changes in the Global World (Proceedings) Vol. 2* (oktobar 1, 2022): 409, <https://doi.org/10.46763/scgw222409a>.

економске композиције или композиције утемељене на заједничким спољнополитичким и безбедносним циљевима, у великој мери може допринети малим државама да буду „видљивије“ у међународним односима, а тиме и да остваривање њихових спољнополитичких циљева буде реалистичније. Али у том контексту поставља се прагматично питање – зашто би се мале државе „активирале“ у формирању регионалних, локалних, субрегионалних „савеза“ како би радили ефективније и ефикасније у спровођењу својих спољнополитичких циљева, уколико је умногоме једноставније да буду такозвани „скачачи у вагоне“ великих сила, те да своје спољнополитичке циљеве прилагоде циљевима и интересима великих сила како би уопште дошло до остваривања истих.

Међутим, када говоримо о удруживању малих држава, не смемо занемарити и чињеницу да је и у том процесу неопходна својеврсна међународна подршка, односно подршка великих или регионалних сила које играју истуренију улогу у међународним односима. И то управо видимо на примеру иницијативе Отворени Балкан која ужива подршку Сједињених Америчких Држава, уз инсистирање на економској димензији иницијативе и потпуној регионалној инклузивности, али не и недвосмисленој подршци од стране Европске уније, која је заправо заједнички именуатељ за све политичке ентитете на Западном Балкану, у смислу пуноправног учлањења. И овде наилазимо на одговор на питање колико је економска интеграција „дохватљива“ без одређене политичке димензије у процесу те интеграције. Јер чињеница је, из досадашњег искуства односа држава и политичких ентитета на Западном Балкану са Европском унијом, да би јасна и недвосмислена подршка Брисела овој иницијативи, али и подршка кључних држава чланица попут Немачке и Француске, допринела апсолутној инклузивности Отвореног Балкана, јер би по аутоматизму биле демантоване и нестале реторичке квалификације одређених локалних политичара о томе да је Отворени Балкан алтернатива европским интеграцијама, да је проруски пројекат, да се коси са иницијативом Берлинског процеса и да постоје сакривени политички мотиви у основама покретања ове аутентичне иницијативе.

Савремени међународни односи представљају комплексан амалгам у којем је веома тешко утврдити узрочно-последичне односе између конститутивних елемената, па је озбиљан изазов постићи

недвосмислене одговоре на питања попут овог – да ли економија има снажнији утицај на политичке токове, а самим тиме и на међудржавне односе?²⁶⁹ У том смислу, економска интеграција се поставља у позицији последица, односно продукта директних политичких уплитања, јер у случају иницијативе Отворени Балкан то можемо да препознамо из два различита угла: прво, политичка воља лидера Србије и Албаније била је неопходна, поред лидера Северне Македоније, да се постигне консензус о покретању пројекта оваквог формата, стављамо нагласак на албанску и српску политичку елиту имајући у виду савремену историју односа ова два суседа; потом, такође политичка воља детерминише одбијање Сарајева, Подгорице и Приштине да не буду део овог регионалног пројекта, јер до сада политички челници Црне Горе, Босне и Херцеговине, а ни Косова, нису представили ваљане и стручне анализе које ће пружити одговор на питање зашто „НЕ“ иницијативи Отворени Балкан. Осим анализе ресорног министарства за европске послове Црне Горе о Отвореном Балкану, из које се такође може утврдити да је реч о политички детерминисаном извештају, без јасних квантитативних параметара о потенцијалним негативним ефектима са којима би се суочила Подгорица у случају придруживања поменутој иницијативи.

С друге стране, када је реч о безбедносној димензији, на примеру Отвореног Балкана можемо установити да она нема кључни значај у покретању таквог формата регионалних пројеката, али касније, умногоме детерминише њихово постојање, односно суштинску ефикасност и ефективност. И то смо могли да приметимо на примеру Украјинског рата, али и на примеру дијалога Београда и Приштине. Када је реч о рату на територији Украјине, те одлучи Србије да осуди агресију на ову земљу, али и да не уведе санкције против Руске Федерације и, с друге стране, став Северне Македоније и Албаније да се одмах придруже пакетима санкција Европске уније против Руске Федерације, поред осуде војне агресије на територијални интегритет Украјине, прво што се у регионалним медијима наметнуло као питање

²⁶⁹ Митко Арнаудов и Милица Ђурчић, „Иницијатива Отворени Балкан: могућност економске и политичке интеграције без безбедносне компоненте“, *Međunarodna politika Vol. 74, no. 1187* (март 14, 2023): стр. 137, https://doi.org/10.18485/iipe_mp.2023.74.1187.6.

јесте – да ли ће иницијатива Отворени Балкан „преживети“ Украјински сукоб? У том контексту појавили су се бројни аналитичари на Западном Балкану који су, с једне стране, говорили да ће такозвани политички Запад условљавати Србију да се придружи европским санкцијама против Москве управо постојањем Отвореног Балкана; док су други говорили, поготово они из Северне Македоније и Албаније, да и Скопље и Тирана треба да преиспитају своје учешће у Отвореном Балкану због тога што су одбијање Србије да се придружи политици санкција, иако је јасно осудила агресију на државу Украјину, тумачили као сврставање уз Руску Федерацију.

Поред тога, када је реч о дијалогу Београда и Приштине, који је у овом контексту вероватно актуелнији управо због дијаметрално супротстављеног становништва Србије и Албаније, али и Северне Македоније по питању статуса Косова, такође смо сведоци „уплитања“ политичке димензије у економску интеграцију у оквирима Отвореног Балкана. О томе смо такође већ писали у овом раду, подсећајући на позицију актуелног албанског премијера, поводом хапшења припадника косовских специјалних снага, када је директно и недвосмислено условио постојање иницијативе Отворени Балкан ослобађањем косовских полицајаца од стране власти у Србији, притом без захтева за утврђивање чињеничног стање, што би био неки минимум за поштовање основних принципа и стандарда владавине права у државама које претендују учлањењу у Европску унију.

Стога је веома јасно да без политичких и безбедносних „уплитања“ готово да је немогуће успоставити снажну економску интеграцију и сарадњу у пракси. Као модел такве интеграције, у теоријском смислу је могуће претпоставити, у смислу не мешања у политичке и безбедносне политике укључених страна, али посматрано из реалистичког угла, али и функционисања савремених међународних односа, то је у пракси неспроводљиво. Јер сведоци смо свепрожимајућих преплитања политичких, безбедносних и економских токова вишеструко, што по аутоматизму указује на немогућност изоловања економских токова у односу на политичке и безбедносне, али и обрнуто. На основу савремене историје међународних односа, реалистичније је и све присутније видети како политички и безбедносни интереси умногоме детерминишу економска кретања која су, не тако ретко, управо науштрб економских интереса. Стога, готово је незамисливо, па и када

су у питању регионалне економске иницијативе малих оквира и ограничених капацитета, прогнозирати њихову успешност и одрживост, уколико нису претходно прилагођени политичким и безбедносним интересима, па и широј међународној подршци у формату великих сила.

5.3. Неокласични реализам у контексту економске интеграције, без политичке и безбедносне димензије

„Националне државе су „лоше опремљене“ да управљају глобализацијом. Процеси повезани са глобализацијом су, по дефиницији, глобални. Они су изван капацитета националних држава да управљају. Власт у глобалној политичкој економији је стога распршена на широку лепену приватних актера, актера цивилног друштва и међународних организација које су способније да управљају транснационално“, наглашава Nicola Phillips у деветом издању Оксфорд Универзитета „The globalization of world politics: an introduction to international relations“.²⁷⁰ Из овог става произилази да савремени субјекти међународног права, без обзира да ли је реч о великим и регионалним силама, или малим и микро државама, немају готово никакав значајан утицај на савремене економске токове у актуелном поглављу међународних односа. Међутим, у пракси смо сведоци да је глобализација умногоме детерминисала светске економске токове, те тако имала непосредан утицај на савремену политичку економију у контексту утицаја представника привреде на политичке челнике, али је тешко установити да је држава, у класичном смислу разумевања, као национална у потпуности маргинализована, односно изузета од економских токова у актуелном поглављу „глобализованих“ међународних односа.

Чак смо и у 21. веку сведоци да је реалистичан приступ у разумевању међународних односа умногоме значајан у поступку

²⁷⁰ John Baylis, Steve Smith, and Patricia Owens, eds., “The Globalization of World Politics,” у *Oxford University Press eBooks*, 9. издање, 2022, стр. 252, <https://doi.org/10.1093/hepl/9780192898142.001.0001>.

разумевања функционисања истих, па и у политичком, економском и безбедносном контексту. Представник структуралних реалиста Џон Миршајмер тврди да „државе морају да максимизирају своју акумулацију моћи због своје неизвесности у погледу понашања других држава“.²⁷¹ Ако ову његову тврдњу применимо на актуелно поглавље у међународним односима, чини се да нећемо бити тако далеко од истине, односно да се субјекти међународних односа и даље понашају на начин разумевања међународних односа са позиције структуралних реалиста, који сматрају да државе морају да максимизирају своју моћ како би задржали своју равноправну позицију у постојећој структури међународних односа, што нас по аутоматизму води до закључка да су и савремени међународни односи у једном „зачараном“ кругу „прогањане“ моћи од стране субјеката међународног права. То нас води до претпоставке да су међународни односи у највећој мери и данас неизвесни, као што су били и у другим историјским тренуцима мултиполарности, када је тешко било претпоставити потенцијално чињење било које државе.

Стога, тешко је речи да је теза Nicola Phillipс-а у потпуности тачна, односно примењива у савременим међународним односима, јер не смемо занемарити чињеницу да је један од начина стицања моћи у међународним односима управо стицање економске снаге – кроз поседовања природних ресурса, кроз успостављања снажне улоге у међународним трговинским, финансијским и валутним токовима, кроз поседовање квалификованог тржишта рада чији капацитети задовољавају захтеве савременог привредног сектора. Зато је најваљаније тумачити савремене међународне односе у којима економија игра значајну улогу, управо због свепрожимајућег процеса глобализације, а тиме и растућег утицаја великих и глобалних компанија, али истовремено не смемо бити наивни, те маргинализовати значај политичких и безбедносних токова, те политичке и безбедносне моћи као такве у савременим међународним односима.

Управо зато је наш задатак у овом поглављу да покушамо да одговоримо на питање колико је реална и ефективна економска

²⁷¹ John Baylis, Steve Smith, and Patricia Owens, eds., “The Globalization of World Politics,” у *Oxford University Press eBooks*, 9. izdanje, 2022, str. 142, <https://doi.org/10.1093/hepl/9780192898142.001.0001>.

интеграција у савременим међународним односима, без политичке и безбедносне димензије, те колико је она у пракси одржива. Класични реалисти вероватно би одмах одбили уопште да дискутују на ову тему, из тако наведене перспективе. Структурални реалисти би се вероватно укључили у једну такву расправу, имајући у виду чињеницу да су управо истраживања једног од најистакнутијих реалиста Кенета Волца била подстакнута методолошким правцима истраживача економских и друштвених наука.²⁷²

Зато ћемо користити аргументацију неокласичног реализма који настоји да споји нагласак класичне реализације на домаће институције, лидерство и политичке перцепције са системским погледом неореализма на међународне послове, како бисмо објаснили ограничену функционалност савремене економске интеграције,²⁷³ без економске и политичке компоненте. Односно, неокласични реалисти постављају више предуслова који утичу и детерминишу спољнополитичко деловање савремених држава. Реч је о својеврсном вишеструком приступу који у контексту спољнополитичког деловања држава препознаје унутрашњи институционални оквир и политичко окружење, који уважава актуелну инфраструктуру међународних односа, те однос снага, али и личне карактеристике, односно вредносни систем, природу, али и убеђења политичких челника у савременим политичким ентитетима. Заправо, неокласични реалисти признају да доносиоци одлука, спољнополитичке институције и државне бирократске структуре морају да управљају материјалним ресурсима и да их каналишу за постизање националних интереса.²⁷⁴ Управо зато они истичу улогу лоших одлука и неефикасне бирократије у слабљењу државе, без обзира на њену материјалну моћ.²⁷⁵

²⁷² Ibid., str. 141.

²⁷³ Steven E. Lobell, Norrin M. Ripsman, и Jeffrey W. Taliaferro, "Neoclassical Realism, the State, and Foreign Policy", Cambridge University Press eBooks, 2009, <https://doi.org/10.1017/cbo9780511811869> у "The Globalization of World Politics", у *Oxford University Press eBooks*, 9. изданје, 2022. str. 142, op. cit.

²⁷⁴ William C. Wohlforth, "The Elusive Balance", 1993, <https://doi.org/10.7591/9781501738081>. у John Baylis, Steve Smith, и Patricia Owens, ur., "The Globalization of World Politics", у *Oxford University Press eBooks*, 9. изданје, 2022, str. 142. op. cit.

²⁷⁵ John Baylis, Steve Smith, и Patricia Owens, ur., "The Globalization of World Politics", у *Oxford University Press eBooks*, 9. изданје, 2022, str. 142, <https://doi.org/10.1093/hepl/9780192898142.001.0001>.

Овакав приступ неокласичних реалиста може умногоме допринети и у процесу објашњавања савремених економских токова, те установити улогу савремене државе у међународним односима у контексту колико субјекти међународног права детерминишу економска кретања, а колико су маргинализовани у том процесу, што би нас посредно водило до закључка да је економска интеграција „ослобођена“ било каквих политичких и безбедносних уплитања, што у пракси још није примећено у смислу њене одрживости. Стога, а у контексту економских интеграција, морамо навести и то да „неокласични реалисти тврде да унутрашња кохезија државе и друштва може директно и узрочно утицати на то како се она понаша у свету и на начине које неореалисти не би могли да предвиде гледајући структуру међународног система самостално“.²⁷⁶

Конкретније, када је реч о економској интеграцији савремених држава, прво ћемо подвргнути тезу Phillips-а на додатно преиспитивање, јер уколико савремене државе нису укључене у савремене процесе глобалне политичке економије, у том случају како је могуће успоставити било какву економску интеграцију на међудржавној равни уколико су управо државне институције директно укључене у тај процес, првобитно са нивоа достизања политичке воље и спремности за један такав корак, па до законодавних и извршних институционалних оквира који би потенцијалну економску интеграцију спровели у делу. У том контексту можемо установити и да савремени економски токови такође чине један део спољнополитичког механизма савремених држава, јер економска интеграција као таква, без обзира на степен интеграције, изискује управо спољнополитичку одлуку, за чије усвајање јесте неопходна унутрашња координација за институционалним оквирима задуженим за економску и финансијску, па и монетарну политику, али у суштини представља спољнополитички чин једне земље.

Посматрајући сада економску моћ као једну врсту моћи за које се државе у континуитету боре, у савременој и глобализованој политичкој економији можемо установити и да економска интеграција није супротстављена „вечитим“ циљем субјеката међународног права за стицање моћи. Актуелни међународни економски модел изискује сарадњу на више нивоа, услед ограничених ресурса и све веће

²⁷⁶ Ibid., str. 142.

потражње, што директно захтева да државни челници препознају своје потенцијалне партнере на међународној сцени и тако наставе процес акумулирања државне моћи, али кроз нове моделе сарадње и интеграције у економском домену.

И овде се заправо суочавамо са суштинском дилемом. Уколико смо сведоци да се политички челници све чешће опредељују за економску интеграцију, пре свега у оквирима једног региона или субрегиона, имајући у виду логистички значај географске близине у економским токовима, намеће се питање како зауставити интеграције политичких ентитета искључиво у домену економије, када су савремене државе део глобализоване политичке економије у којој управо политичке и безбедносне одлуке имају непосредан утицај на економска кретања. Ако посматрамо из угла неокласичног реалисте можемо пружити делимичан одговор. Тако можемо установити да је овај хибридни модел економске интеграције детерминисан dobrим односима политичких челника, повољној ситуацији у актуелним међународним односима, синхронизованом ставу политичке, економске и бирократске елите држава које су ушле у процес хипотетичког економског интегрисања. Али немамо одговор на питање колико је то дугорочно одрживо.

У пракси, јединствено тржиште Европске уније такође је подвргнуто такозваној Заједничкој спољној и безбедносној политици ЕУ – ЗСБП (Common Foreign and Security Policy – CFSP). Економска интеграција је у случају Европске уније предњачила у односу на спољнополитичку и безбедносну интеграцију држава-чланица, али спољнополитичка и безбедносна интеграција није умногоме изостала. Поготово када је реч у контексту НАТО, те да је већина држава чланица Уније истовремено у оквирима НАТО што нас и *de iure* и *de facto* води до закључка да државе-чланице Европске уније у највећој мери имају интегрисану безбедносну политику, поред економске, али у великој мери и синхронизоване спољнополитичке одлуке.

С друге стране, савремени безбедносни и одбрамбени изазови, који најчешће превазилазе државне односно националне границе, изискују колективну сарадњу у том домену, пре свега између политичких актера и ентитета у оквирима ужег географског подручја. Стога се намеће питање колико је одржива дубља економска интеграција, као што је и укидање физичких граница између држава укључених у процес економске сарадње, па и успостављање јединственог тржишта рада,

уколико ти субјекти воде различиту спољну политику у односу на мигрантско питање или, ако се вратимо пар корака уназад, у период глобалне пандемије Ковид-19, уколико воде различиту граничну политику – хипотетички једна страна допушта долазак страних држављана без тестирања, друга страна захтева доказ у форми негативног теста, а трећа страна доноси одлуку о херметичком затварању граница.

Стога је у теорији примењива економска интеграција као таква, без политичке и безбедносне димензије. То је објашњиво и из угла неокласичних реалиста који препознају вишеструку детерминисаност спољнополитичких одлука савремених држава, уколико посматрамо економску интеграцију такође као спољнополитичку одлуку, што у суштини јесте. Неокласични реалисти вероватно би оправдали једну такву одлуку – кроз вишеструки приступ који смо навели претходно, а који је могуће прилагодити у једном датом тренутку.

Али, како смо и претходно навели, намеће се питање на које је тешко пронаћи одговор, а то је установити колико је овај модел економске интеграције, изолован од осталих облика међудржавне интеграције, одржив у пракси, односно у савременим међународним односима, али и у актуелној глобалној политичкој економији.

Постојећа структура међународних политички и економских односа у највећој мери је прожета вишеструким политичким, безбедносним и економским токовима. Савремени међународни односи често наликују на модеран ауто-пут са три траке, у којима је свака трака бржа, односно спорија у односу на остале две. Али суштина је да све три траке иду у истом смеру. Можда је управо то и актуелна реалност у међународним односима, у којима је евидентна и економска и политичка и безбедносна интеграција, не увек детерминисана политичком вољом, већ у не тако ретким случајевима и као изнуђена спољнополитичка одлука, прожета различитом динамиком тог троструког процеса чије саставне елементе је готово немогуће изоловати.

7. Закључак

Економски модел интеграције представља феномен све више привлачан за савремене субјекте међународног права. Реч је о моделу који омогућава заштиту националних интереса, а истовремено не доводи у питање мотиве међудржавне сарадње. Класични реалисти вероватно се не би се сложили са овом тезом, јер би већ на самом почетку установили да међудржавна сарадња, па и економска, у одређеној мери ограничава државни суверенитет, а тиме онемогућава њене потпуне капацитете за стицање моћи, што би у суштини водило до закључка да је борба за моћ у међународним односима, какву класични реалисти замишљају, у великој мери ограничена, јер би сарадња по аутоматизму значила и ограничену компетитивност.

Међутим, у актуелној глобализованој политичкој економији тешко је претпоставити, па и хипотетички, државе које стичу моћ у међународним односима, а истовремено су изоловане у контексту сарадње са другим субјектима међународног права. Заправо њихова изолованост, у савременом смислу разумевања међународних односа, по логици би значила и ограничену могућност, односно немогућност стицања моћи. Тиме се у суштини доводи и сама одрживост државности и суверености под знак питања. Јер у савременим међународним односима, чак и када је реч о државама богатим природним ресурсима, несарадња са другим државним субјектима у домену трговине, пре свега, аутоматски значи изостанак могућности за креирање добити. Ако све то спустимо на основни, међуљудски ниво, то би значило да произвођач парадајза, чак и случају да је најбољи у томе, тешко да би обезбедио себи и својој породици одрживост уколико не сарађује са другим произвођачима хране. Јер, чак и када би прехрањивао своју породицу само парадајзом ризиковао би свој и животе чланова своје породице ставио под знак питања у периодима године када је парадајз готово немогуће произвести.

Ово је вероватно најједноставнији начин разумевања савремених економских односа, прожет поглављем глобализације у коме се чини да је привредни сектор предводник целог тог процеса, али је суштина

структуре таква да без државног „интервенционизма“, у смислу одобравања учешћа у међународним економским токовима од стране других субјеката међународног права, готово је немогуће да било који привредник наступи на том светском и глобалном тржишту. И најбољи пример за то представљају управо санкције Европске уније против Руске Федерације уведене због рата на територији Украјине. Односно, великом броју руских компанија, укључујући и приватне, оне које нису у државном власништву, онемогућено је пословање и пословне активности на тржишту Европске уније. То нам представља емпиријски показатељ да су државе и даље предводници међународних економских токова, па и у етапи глобализације, те да је без укључености у светске привредне токове, кроз основни модел сарадње, немогуће креирати основну државну одрживост, пре било каквог обезбеђивања могућности за стицање додатне моћи, политичке, економске, војне, дипломатске, изнад основног нивоа одрживости политичког суверенитета и територијалног интегритета.

Када је реч о безбедносним токовима у савременим међународним односима, ситуација је слична попут оне у домену економије. Поред традиционалних безбедносних изазова, који се пре свега односе на заштиту политичког суверенитета и физичког осигурања територијалног интегритета, субјекти међународног права су суочени са савременим безбедносним претњама које не препознају националне и државне границе, те их често треба зауставити у физичком смислу, односно суочити се са њима користећи војну моћ у класичном смислу разумевања тог појма.

Управо зато су савремени субјекти међународног права на својеврстан начин принуђени, како у контексту економских токова тако и у безбедносном домену, да сарађују са другим државним ентитетима како би радили ка максимизацији ресурса у превенирању и заустављању савремених безбедносних претњи и изазова. Без обзира на величину војних и одбрамбених буџета појединих држава, који су у финансијском обиму чак и хиљаду пута већи у односу на мање државе, савремени безбедносни изазови и претње имају изразито свепрожимајући утицај који „принуђује“ државне ентитете да у одређеним тренуцима сарађују и у овом домену како би покушали да минимизирају последице, у случају да нису директно погођене.

Пример тога су два актуелна безбедносна феномена који за одређену групу земаља представљају безбедносну претњу, док за другу представљају безбедносни изазов, а управо због таквог односа и утицаја „приморавају“ државе на међусобну сарадњу, чак и у политички неповољним тренуцима.

Савремени миграцијски токови на европском континенту представљају емпиријски показатељ како један актуелан безбедносни феномен, тумачен као претња или изазов, изискује вишеструку међудржавну сарадњу. Првобитно је актуелна мигрантска криза, која је 2014. и 2015. године била на врху безбедносне агенде Европске уније, показала да је у пракси међудржавна сарадња, када је реч о савременим безбедносним изазовима, најмањи заједнички именитељ као предуслов у процесу управљања таквом врстом безбедносног проблема. Потом је управо мигрантска криза показала и да је у пракси могуће координисати безбедносну политику држава чланица Европске уније са државама које то нису, попут оних које се налазе на такозваној Балканској рути, јер је реч о безбедносној претњи и изазову који „замагљује“ државне границе, те проузрокује директне и посредне последице на различите државне системе, без обзира на њихову политичку, економску или војну моћ, те и без обзира на то да ли су неке од њих чланице војно-одбрамбеног савеза НАТО или државе-сталне чланице Европске уније.

Слично искуство, када је реч о савременим и актуелним безбедносним изазовима, примећено је у борби против глобалне пандемије Ковид-19. Ова здравствена криза није препознавала физичке и државне границе, те је попут куге и колере у 19. веку и маларије у 20. веку проузроковала несагледиве последице када је реч о односу броја заражених и преминулих, али истовремено и несагледиве последице у контексту угрожавања националних здравствених система, што је имало вишеструке последице на функционалност савремених субјеката међународног права. Истовремено су географски велике, економски снажне и политички и војно моћне државе биле суочене са мањкавостима свог здравственог система, слично попут сиромашне, економски слабе, војно и политички инфериорне државе. Државе са хиљадоструко већим одбрамбеним и војним буџетима суочиле су се са последицама са којима су биле суочене и оне државе са најнижим војним и

одбрамбеним буџетима на глобалном нивоу, што је допринело неопходности вишеструке сарадње, те проналажењу алтернативних модела и метода сарадње усмерених ка јединственом циљу – заустављања ширења размера пандемије и заједничког наступа у суочавању и елиминисању последица. Стога се враћамо на сличан одговор, као и у контексту економске сарадње, да је сарадња као таква у савременим међународним односима од иницијалног и суштинског значаја за задовољавање потреба савремених држава, те очувању националних интереса, што је контрадикторно у односу на разумевање међународних односа класичних реалиста, али емпиријски потврђено, а тиме и доказано.

С друге стране, када је реч о политичкој сарадњи, пре свега у домену спољне политике, вишеструки су одговори о томе колико она доприноси остваривању спољнополитичких циљева држава, тиме и задовољавању националних интереса, те стицању моћи у контексту разумевања класичних реалиста. Ако посматрамо из угла одлучивања у оквирима међународних институција и сарадњи, она је попут економске и безбедносне сарадње готово неопходна, поготово у оним органима и телима у којима се захтева већинско одлучивања, а посебно у онима који захтевају одлуке усвојене консензусом. На пример, државе чланице Европске уније у случају изостанка политичке сарадње са другим државама-чланицама веома тешко ће успети да спроведу одлуку која је у њиховом интересу на нивоу Европске уније, јер у томе неће добити подршку осталих држава-чланица.

Међутим овде није неопходна само политичка сарадња. У пракси, економски снажне државе, са израженим инвестицијским капацитетима, лакше промовишу и своје спољнополитичке циљеве, што их доводи у привилегованији положај у односу на економски слабије земље. То је раније био случај са војно снажнијим државама, које су користиле управо механизме војне претње у процесу остваривања својих спољнополитичких циљева. У актуелним међународним односима економски инструменти су постали моћно оружје у рукама економски јаких држава у позиционирању својих интереса и спољнополитичких циљева у односу на друге субјекте међународног права.

Али се политичка сарадња, више у теорији а неретко и у пракси, показала као веома сврсисходан механизам у спољнополитичком деловању малих држава са економски, политички, војно и дипломатски ограниченим капацитетима. Реч је о државама чије спољнополитичко деловање је умногоме било детерминисано регионалним околностима, али и спољнополитичким позицијама великих држава, или, посматрано из угла класичних реалиста, великих сила. Удруживање ове категорије земаља у политичком смислу, у заједничком промовисању њихових спољнополитичких интереса и циљева, показало се као успешан модел спољнополитичког деловања ових субјеката међународног права. Јер, појединачно су превише слаби да би извршили утицај, док су удружени, пре свега у регионалном контексту, „видљив“ фактор који у одређеној мери може да детерминише међународне токове, а тиме и да директно постигне резултате у остваривању спољнополитичких циљева. У овом истраживању смо навели више различитих примера у којима се политичка сарадња показала као вишеструко продуктивна. И када је у питању политичка сарадња великих и снажних држава, поготово у контексту остваривања њихових економских и безбедносних интереса, и када је у питању политичка сарадња малих и микро држава, пре свега у реализацији њихових спољнополитичких циљева, али и економских и безбедносних интереса, такође.

Управо зато смо установили да су политичка, безбедносна и економска интеграција заправо паралелни токови, најчешће усаглашени, те међузависни једни од других. Резултати интеграције зависе једни од других. Ниво политичке интеграције детерминише економску и безбедносну, као и у обрнутом смеру. Али раздвојити их је тешко спроводљиво у пракси, осим у одређеним теоријским моделима или неком утопијском поретку међународних односа какав је немогуће структурирати у реалности.

Зато је у актуелним међународним, па и регионалним односима, тешко говорити изоловано о економским, политичким или безбедносним иницијативама. Оне, као такве, у формално-правном смислу могу имати политички, економски или безбедносни предзнак, али се свакако политички, економски и безбедносни токови и околности прожимају у њиховом функционисању.

Управо зато је носећа теза ове студије о томе да је иницијатива Отворени Балкан, као пројекат са економским предзнаком, умногоне детерминисана политичким и безбедносним околностима и у великој мери емпиријски аргументована. Јер, кроз различите емпиријске моделе показали смо да економски циљеви Отвореног Балкана сврставају ову иницијативу у групу регионалних аутентичних пројеката, али да је у суштини политичка воља била предуслов за њено покретање, док су истовремено политичке и безбедносне околности на терену детерминисале њену успешност уопште, али и у домену њених основних циљева – онако како су дефинисани у првој Декларацији усвојеној у Новом Саду.

Стога је економска интеграција, као модел изоловане сарадње у односу на политичка и економска дешавања, умногоне спорна у пракси, јер су управо актуелни међународни односи показали да и у данашњем контексту политички и безбедносни интереси детерминишу кретања у међународним односима, па у највећој мери и у глобалној политичкој економији.

Сигурно се може говорити о основним нивоима економске сарадње, без уплитања безбедносних и политичких интереса, али у савременим међународним односима то су пре свега у великој мери изоловани примери, сведени на неку врсту базичне економске размене добара и/или ресурса који немају било какав посебан значај за међународне односе као целину, а поготово за истакнуте државе у тој структури међудржавних односа. Зато, економски токови детерминишу околности у глобализованом поглављу међународних односа, али политички и безбедносни интереси и даље у значајној мери предњаче у тим процесима, постављајући тако економску интеграцију као изражено спорији механизам у односу на политичке и безбедносне инструменте.

Библиографија

- “Agreement on Cooperation in Protection Against Disasters in the Western Balkans”, pks.rs/open-balkan-sporazumi/potpisani-sporazumi, Privredna komora Srbije, jul 29, 2021, https://api.pks.rs/storage/assets/%D0%9C%D0%B5%D0%BC%D0%BE%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D1%83%D0%BC_%D0%BE_%D1%80%D0%B0%D0%B7%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%B2%D0%B0%D1%9A%D1%83_%D0%BE_%D1%81%D0%B0%D1%80%D0%B0%D0%B4%D1%9A%D0%B8_%D1%83_%D0%BA%D0%B0%D1%82%D0%B0%D1%81%D1%82%D1%80%D0%BE%D1%84%D0%B0%D0%BC%D0%B0.pdf
- “Joint Declaration on Implementing the EU Four Freedoms in the Western Balkans”, pks.rs/open-balkan-sporazumi/deklaracije, Privredna komora Srbije, oktobar 10, 2019, https://api.pks.rs/storage/assets/Deklaracija_Novi_Sad1.pdf.
- “Memorandum of Understanding on Cooperation Related to Free Access to the Labour Market in the Western Balkans”, pks.rs/open-balkan-sporazumi/potpisani-sporazumi, Privredna komora Srbije, jul 26, 2021, https://api.pks.rs/storage/assets/%D0%9C%D0%B5%D0%BC%D0%BE%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D1%83%D0%BC_%D0%BE_%D1%80%D0%B0%D0%B7%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%B2%D0%B0%D1%9A%D1%83_%D0%BE_%D1%80%D0%B0%D0%B4%D0%BD%D0%B8%D0%BC_%D0%B4%D0%BE%D0%B7%D0%B2%D0%BE%D0%BB%D0%B0%D0%BC%D0%B0.pdf.
- “Memorandum of Understanding on Cooperation on Facilitation of Imports, Exports and Movement of Goods in the Western Balkans“, pks.rs/open-balkan-sporazumi/potpisani-sporazumi, Privredna komora Srbije, jul 29, 2021, https://api.pks.rs/storage/assets/Memorandum_o_razumevanju_o_trgovinskim_olaksicama1.pdf
- “Statement of Aleksandar Vucic, President of the Republic of Serbia Edi Rama, Prime Minister of the Republic of Albania Zoran Zaev, Prime Minister of the Republic of North Macedonia“, pks.rs/open-balkan-sporazumi/deklaracije, jul 29, 2021, https://api.pks.rs/storage/assets/Deklaracija_Skoplje.pdf.

- “WB6 Ohrid Summit – Accelerating the Implementation of the EU Four Freedoms in the Western Balkans”, pks.rs/open-balkan-sporazumi/deklaracije, novembar 10, 2019, https://api.pks.rs/storage/assets/Deklaracija_Ohrid1.pdf.
- “Стратегија Одбране Републике Србије”, Званични веб-сајт Војске Србије. vs.rs, децембар 27, 2019. <https://www.vs.rs/document/document/files/0A8885B9428111EABDBF0050568F5424/1/STRATEGIJA-ODBRANE-REPUBLIKE-SRBIJE-2019-SAJT-VOJSKE-SRBIJE.pdf%20%D1%81%D1%82%D1%80.%201>.
- Al Jazeera Balkans*. „Ђукановић: Cilj ‘Otvorenog Balkana’ je nestanak BiH, Crne Gore, Kosova i S. Makedonije“, jul 27, 2022, <https://balkans.aljazeera.net/news/balkan/2022/7/27/djukanovic-abazovicu-cesuditi-biraci-sudovi-i-historija>.
- Al Jazeera Balkans*. „Szijarto i Cavusoglu na samitu Otvorenog Balkana u Beogradu“, *Balkan Vijesti | Al Jazeera*, septembar 2, 2022, <https://balkans.aljazeera.net/news/balkan/2022/9/2/szijarto-i-cavusoglu-na-samitu-lidera-otvorenog-balkana-u-beogradu>.
- ALO*. „Plenković ponovo udara na Srbiju“, *Novi Centar*, septembar 4, 2022. <https://novicentar.rs/politika/plenkovic-ponovo-udara-na-srbiju/>.
- AmCham* analiza inicijative OB, „Regionalna ekonomska saradnja Otvoreni Balkan: Šta privreda može da očekuje?“, *Pluton Logistics*, april 24, 2023, <https://plutonlogistics.com/cont/uploads/2023/04/>.
- Apostolovski, Aleksandar. „Ko zatvara „Otvoreni Balkan““, *Дневни лист „ПОЛИТИКА“*, октобар 8, 2023, <https://www.politika.rs/sr/clanak/576472/Pogledi/Ko-zatvara-Otvoreni-Balkan>.
- Arnaudov, Mitko K. „Стратегија спољне политике Републике Македоније од 2006. до 2015. године“, Докторска дисертација, Универзитет у Београду, октобар 30, 2021, <https://nardus.mpn.gov.rs/bitstream/handle/123456789/18739/disertacija.pdf?sequence=4&isAllowed=y>.
- Arnaudov, Mitko. “The Role of Small States in International Relations After the Beginning of Ukrainian War in 2022 – Case Study of North Macedonia and Serbia”, *Ninth International Scientific Conference – Social Changes in the Global World (Proceedings) Vol. 2*. (oktobar 1, 2022): 409–420, <https://doi.org/10.46763/scgw222409a>.
- Arnaudov, Mitko. “The Role of the Open Balkans in Current Regional Relations from the Strategic Policy and European Integrations

- Perspective”, Напредак 4, no. 1 (јануар 1, 2023): 46–58, <https://doi.org/10.5937/napredak4-42842>.
- Arnaudov, Mitko. Fifth International Academic Conference on Human Security – “Innovation, Research, and Knowledge in the (Re)Configuration of Human Security” (Зборник радова). „North Macedonia’s Nato Membership: Human Security Benefits or Status Quo” (Београд, Србија: Универзитет у Београду, Факултет безбедности & Институт за међународну политику и привреду, 2022): 289–304, https://www.diplomacy.bg.ac.rs/wp-content/uploads/2023/01/HS22_Proceedings.pdf.
- Baylis, John, Steve Smith, Patricia Owens, eds. “The Globalization of World Politics”. U Oxford University Press eBooks, 9. izdanje, 2022, <https://doi.org/10.1093/hepl/9780192898142.001.0001>.
- Beta*. „Jeremić: Vučić odgovara EU jer im obezbeđuje argumente protiv daljeg proširenja”, N1, februar 13, 2022, <https://n1info.rs/vesti/jeremic-vucic-odgovara-eu-jer-im-obezbedjuje-argumente-protiv-daljeg-prosirenja/>.
- Beta*. „Skupština Albanije usvojila rezoluciju o napadu na Banjsku, osuđuje napad i traži međunarodnu istragu”, danas.rs, октобар 12, 2023, <https://www.danas.rs/vesti/politika/skupstina-albanije-usvojila-rezoluciju-o-napadu-na-bansku-osudjuje-napad-i-trazi-medjunarodnu-istragu/>.
- Beta*. „Vučić o Otvorenom Balkanu: Ovo je naša inicijativa, ako hoćete da dođete, dođite”, N1, jun 8, 2022, <https://n1info.rs/region/vucic-otvorenom-balkanu-ovo-je-nasa-inicijativa-ako-hocete-da-dodjete-dodjite/>.
- Beta/FoNet*. „Vučić: Od uspeha Otvorenog Balkana zavisi čvrstina mira i stabilnosti u regionu”, N1, septembar 2, 2022, <https://n1info.rs/biznis/vucic-od-uspeha-otvorenog-balkana-zavisi-cvrstina-mira-i-stabilnosti-u-regionu/>.
- Bislimi, Bekim, Ljudmila Cvetković. „Šta jeste i šta nije sprovedeno? Godinu dana od Vašingtonskog sporazuma”, Radio Slobodna Evropa, septembar 3, 2021, <https://www.slobodnaevropa.org/a/srbija-kosovo-vasingtonski-sporazum-godisnjica/31441885.html>.
- Blaževska, Katerina. „Otvoreni Balkan pred otvorenim pitanjima”, dw.com, jun 8, 2022, <https://www.dw.com/sr/otvoreni-balkan-pred-otvorenim-pitanjima/a-62057329>.

- Božić Miljković, Ivana. „Ekonomski odnosi Zapadnog Balkana i Turske u procesu evrointegracija“, *Balkanske sinteze* 1 (2015) – *Časopis za društvena pitanja, kulturu i regionalni razvoj*, Godina 2, br. 1 (2015): 67–84, https://izdanja.filfak.ni.ac.rs/casopisi/2015/download/1934_133788ae96171b7d20eabcde9c3e9651.
- Cvetković, Ljudmila. „Srbija zaostaje u usklađivanju spoljne politike sa EU“. *Radio Slobodna Evropa*, avgust 11, 2023, <https://www.slobodnaevropa.org/a/srbija-eu-spoljna-politika/32544201.html>.
- Čongradin, Snežana. „Otvoren administrativni prelaz Brnjak, Jarinje i dalje zatvoreno – Dnevni list Danas“, *Dnevni list Danas*, oktobar 4, 2023, <https://www.danas.rs/vesti/politika/otvoren-administrativni-prelaz-brnjak-jarinje-i-dalje-zatvoreno/>.
- Danas Online*. „Sijarto: Mađarska prepoznaje značaj regionalne inicijative Otvoreni Balkan – Politika – Dnevni list Danas“, *Danas Online*, septembar 16, 2022, <https://www.danas.rs/vesti/politika/sijarto-madjarska-prepoznaje-znacaj-regionalne-inicijative-otvoreni-balkan/>.
- Danas Online*. „Vučić, Rama i Kovačevski iz Verone: Otvoreni Balkan – jer je ekonomija osnova svega – Ekonomija“, *Dnevni list Danas*, april 2, 2023, <https://www.danas.rs/vesti/ekonomija/vucic-rama-i-kovacevski-iz-verone-otvoreni-balkan-jer-je-ekonomija-osnova-svega/>.
- Danas/Beta*. „Rama: Kosovo ima dva puta – rat ili “Otvoreni Balkan” – Politika – Dnevni list Danas“. *Dnevni list Danas*, avgust 2, 2022, <https://www.danas.rs/vesti/politika/rama-kosovo-ima-dva-puta-rat-ili-otvoreni-balkan/>.
- Delia-Kaci, Jetmira. „Rama proglasio kraj Otvorenog Balkana, Vučić ‘ne vjeruje’, Skoplje bez reakcija“, *Radio Slobodna Evropa*, jul 5, 2023, <https://www.slobodnaevropa.org/a/otvoreni-balkan-zasto-zavrshio-edi-rama/32490131.html>.
- Đukanović, Dragan, and Branislav Đorđević. “‘Mini Schengen’ – Concept, Implementation and Controversies”, *Međunarodni problemi* 72, no. 3 (januar 1, 2020): 595–618, <https://doi.org/10.2298/medjp2003595d>.
- Đukanović, Slađana. „Eskobar: SAD Podržavaju Otvoreni Balkan – CdM“, *CdM*, april 14, 2023, <https://www.cdm.me/svijet/region/eskobarsad-podrzavaju-otvoreni-balkan/>.
- Đurđić, Milena, Milan Nešić. „Eskobar u Kongresu: Bajdenova administracija udvostručila rešenost SAD da pomognu Zapadnom

- Balkanu“, Glas Amerike, oktobar 28, 2021, <https://www.glasamerike.net/a/gabrijel-escobar-pretres-kongres-balkan-americka-politika/6286702.html>.
- Đurović, Jovana. „Ostaje li mini Šengen samo na papiru?“, Glas Amerike, septembar 28, 2020, <https://www.glasamerike.net/a/ostaje-li-mini-%C5%A1engen-samo-na-papiru-/5600514.html>.
- Ekonomiaonline*. „Kurti: Nema ‘Otvorenog Balkana’ sa zatvorenom Srbijom; Neučestvovanje na samitu u SAD nije smak sveta – KoSSev“, KoSSev, novembar 11, 2021, <https://kossev.info/kurti-nema-otvorenog-balkana-sa-zatvorenom-srbijom-neucestvovanje-na-samitu-u-sad-nije-smak-sveta/>.
- Euroactiv*. „Jarinje i Brnjak otvoreni, problemi ostali: Lokalni putevi i dalje blokirani, meštani ne mogu slobodno da se kreću“, Euractiv, oktobar 19, 2023, <https://euractiv.mondo.rs/politika/a4251/Jarinje-i-Brnjak-otvoreni-problemi-ostali-lokalni-putevi-blokirani.html>.
- Euronews Srbija/Kosovo Online*. „Ajzenhamer: Erdogan dolazi da podrži Otvoreni Balkan, ali i u trenutku burnih dešavanja u regionu“, *Kosovo Online*, septembar 7, 2022, <https://www.kosovo-online.com/vesti/politika/ajzenhamer-erdogan-dolazi-da-podrzi-otvoreni-balkan-ali-i-u-trenutku-burnih>.
- EWB*. “Differing Interpretations of Open Balkan Brought up Again during von Der Leyen’s Visit to Albania”, *European Western Balkans* (blog), septembar 28, 2021, <https://europeanwesternbalkans.com/2021/09/28/differing-interpretations-of-open-balkan-brought-up-again-during-von-der-leyens-visit-to-albania/>.
- Fokus*. „ВМРО-ДПМНЕ: „Отворен Балкан“ не смее да биде прифатен за утешна награда“, Фокус (blog), децембар 18, 2021, <https://fokus.mk/vmro-dpmne-otvoren-balkan-ne-smee-da-bide-prifaten-za-uteshna-nagrada>.
- Gavrilović, Darko, Srđan Milašinović, Želimir Kešetović. „Uticaj ekonomskog liberalizma na države u tranziciji“, vol. 16, no. 1 (2011): 43–56. NBP Nauka, Bezbednost, Policija, <https://rhinosec.fb.bg.ac.rs/bitstream/id/327/97.pdf>.
- Georgievski, Boris. „Balkanski „mini Šengen“ bez šanse za uspeh?“, *dw.com*, oktobar 1, 2019, <https://www.dw.com/sr/balkanski-mini-%C5%A1engen-polure%C5%A1enje-bez-%C5%A1anse-za-uspeh/a-50652659>.

- Herić, Belmin. „Bauk srpskog sveta nije jedini problem: Zašto je Otvoreni Balkan u BiH pod lupom“, klix.ba, maj 12, 2023, <https://www.klix.ba/vijesti/bih/bauk-srpskog-sveta-nije-jedini-problem-zasto-je-otvoreni-balkan-u-bih-pod-lupom/230511071>.
- Hey, Jeanne A.K., ed. “Small States in World Politics: Explaining Foreign Policy Behavior”, London, United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland: Lynne Rienner Publishers, 2003, https://books.google.rs/books?hl=sr&lr=&id=WP1_-k2RGoMC&oi=fnd&pg=PP11&dq=foreign+policy+small+states&ots=QEmI3ilNvo&sig=MP_uO6ms_JNfYdhd6MeGfxIFEHY&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false.
- IFIMES – Međunarodni institut za bliskoistočne i balkanske studije.* „Otvoreni Balkan 2022: Instrument za suočavanje sa krizama – zima 2022/23“, ifimes.org, oktobar 5, 2022, <https://www.ifimes.org/ba/istrazivanja/otvoreni-balkan-2022-instrument-za-suocavanje-sa-krizama-zima-202223/5081?#>.
- ISAC Fond – Centar za međunarodne i bezbednosne poslove.* „Republika ili sila na Zapadnom Balkanu – Nova politika i stari odnosi Turske na Zapadnom Balkanu“, Predlog praktične politike. isac-fund.org. Beograd, Srbija, april 2011, https://www.isac-fund.org/wp-content/uploads/2017/01/Turski_papir.pdf.
- Janković, Marija. „Mali Šengen’: Da li se stvara nova Jugoslavija i šta Srbija ima od toga“, BBC News na srpskom, septembar 27, 2019, <https://www.bbc.com/serbian/lat/balkan-49850918>.
- Jeftić-Šarčević, Nevenka. “Western Balkans in “Turkey’s Strategic Vision””, *Međunarodni problemi* 62, br. 4 (januar 1, 2010): 691–714, <https://doi.org/10.2298/medjp1004691j>.
- Jelisavac-Trošić, Sanja, Mitko Arnaudov. “What Are the Realistic Capabilities of the Berlin Process and the Open Balkans Initiative?”, *Review of International Affairs* 74, no. 1187 (januar 1, 2023): 59–85, https://doi.org/10.18485/iipe_ria.2023.74.1187.3.
- Jojić, Stefan. „Snaženje pozicije Turske na Zapadnom Balkanu: uzroci i posledice“, *Međunarodna politika* godina 69, br. 1170 (april 19, 2018): 59–77, <https://medjunarodnapolitika.rs/wp-content/uploads/MO/2018/1170/MO-2018-1170-article-4.pdf>.
- Joksimović, Nikola. „Otvoreni Balkan se otvara i za Mađarsku i Tursku“, maj 2, 2023, Sputnik Srbija, <https://lat.sputnikportal.rs/20220901/otvoreni-balkan-se-otvara-i-za-madjarsku-i-tursku-1141991385.html>.

- Jovanović, Radomir. „Rama: „Otvoreni Balkan“ je put da Srbija prizna Kosovo“, Нови Стандард, август 11, 2021, <https://standard.rs/2021/08/11/rama-otvoreni-balkan-je-put-da-srbija-prizna-kosovo/>.
- Jusufi, Gezim, Fatos Ukaj. “TURKEY’S TRADE WITH WESTERN BALKANS: LOOKING BEYOND THE TURKISH FOREIGN POLICY”, InterEU Law East 8, br. 2 (decembar 1, 2021): 133–160, <https://doi.org/10.22598/iele.2021.8.2.7>.
- Karvak, Edmond. „Komšić: Otvoreni Balkan asocira na velikodržavne projekte zbog kojih se Jugoslavija raspala u krvi – Autonomija“, Portal Autonomija, maj 9, 2023, <https://autonomija.info/komsic-otvoreni-balkan-asocira-na-velikodrzavne-projekte-zbog-kojih-se-jugoslavija-raspala-u-krvi/>.
- Katić, Goran. „Otvoreni Balkan’ preko Banjaluke zaobilazi Sarajevo“, Radio Slobodna Evropa, mart 31, 2023, <https://www.slobodnaevropa.org/a/otvoreni-balkan-banja-luka-konferencija/32342270.html>.
- Knežević, Boris. „EU i Sarajevo spustili rampu: Zatvorena vrata za Otvoreni Balkan – Srpskainfo“, Srpskainfo (blog), jul 26, 2022, <https://srpskainfo.com/eu-i-sarajevo-spustili-rampu-zatvorena-vrata-za-otvoreni-balkan/>.
- Koha Ditore.* „Бериша за „Отворени Балкан“: Има за циљ успостављање српске хегемоније“, јун 7, 2022, <https://www.koha.net/sr/%D0%B0%D1%80%D0%B1%D0%B5%D1%80%D0%B8/329078/%D0%97%D0%B0%D0%BB%D0%B0%D0%B3%D0%B0%D1%9A%D0%B5-%D0%B7%D0%B0-%D0%BE%D1%82%D0%B2%D0%BE%D1%80%D0%B5%D0%BD%D0%B8-%D0%91%D0%B0%D0%BB%D0%BA%D0%B0%D0%BD-%D0%B8%D0%BC%D0%B0-%D0%B7%D0%B0-%D1%86%D0%B8%D1%99-%D1%83%D1%81%D0%BF%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%B2%D1%99%D0%B0%D1%9A%D0%B5-%D1%81%D1%80%D0%BF%D1%81%D0%BA%D0%B5-%D1%85%D0%B5%D0%B3%D0%B5%D0%BC%D0%BE%D0%BD%D0%B8%D1%98%D0%B5/>.
- Komarčević, Dušan. „Svi uspesi i neuspesi ‘Malog Šengena‘“, Radio Slobodna Evropa, septembar 29, 2021, <https://www.slobodnaevropa.org/a/mali-sengen-open-balkan/31484235.html>.
- Kosovo Online.* “Albania: Optimism about the Entry into Force of the Open Labor Market Agreement”, jul 6, 2023, <https://www.kosovo->

online.com/en/news/open-balkan/albania-optimism-about-entry-force-open-labor-market-agreement-6-7-2023.

Kosovo Online. „Događaje u Banjskoj smatraju terorizmom – Stranka Edija Rame spremila rezoluciju, osuđuje dešavanja na severu Kosova“, blic.rs, oktobar 4, 2023, <https://www.blic.rs/vesti/politika/stranka-edija-rame-ima-rezoluciju-dogadaje-u-banjskoj-smatra-teroristickim-napadom/0g0ysbn>.

Kosovo Online. „Koliko je Kosovo na gubitku ako jedino ostane van Otvorenog Balkana?“, april 26, 2023, <https://www.kosovo-online.com/analize/koliko-je-kosovo-na-gubitku-ako-jedino-ostane-van-otvorenog-balkana-26-4-2023>.

Kosovo Online. „Pirc Musar: Fokus slovenačke spoljne politike – Zapadni Balkan“, novembar 15, 2022, <https://www.kosovo-online.com/vesti/region/pirc-musar-fokus-slovenacke-spoljne-politike-zapadni-balkan-15-11-2022>.

Kosovo Online/Ekonomia online. „Beriša: ‘Otvoreni Balkan’ je de fakto proruski“, jyh 22, 2022, <https://www.kosovo-online.com/vesti/politika/berisa-otvoreni-balkan-je-de-fakto-proruski-22-6-2022>.

Kosovo Online/Ekonomia Online. „Milanović: Kosovo bi moglo da bude deo ‘Otvorenog Balkana’ ali kao ravnopravan partner“. Kosovo Online, decembar 23, 2021, <https://www.kosovo-online.com/vesti/politika/milanovic-kosovo-bi-moglo-da-bude-deo-otvorenog-balkana-ali-kao-ravnopravan-partner>.

Kosovo Online/Reporteri. „Eskobar: SAD podržavaju ‘Otvoreni Balkan’“, april 13, 2023, <https://www.kosovo-online.com/otvoreni-balkan/eskobarsad-podrzavaju-otvoreni-balkan-14-4-2023>.

Kosovo Online/RTV. „Dodik: Želimo da podstaknemo Sarajavo da prihvati inicijativu Otvoreni Balkan“, avgust 4, 2023, <https://www.kosovo-online.com/vesti/otvoreni-balkan/dodik-zelimo-da-podstaknemo-sarajavo-da-prihvati-inicijativu-otvoreni-balkan>.

Krasniqi Veseli, Luljeta. „Za i protiv Kosova u ‘Otvorenom Balkanu’“, Radio Slobodna Evropa, jun 7, 2022, <https://www.slobodnaevropa.org/a/kosovo-otvoreni-balkan/31887807.html>.

Kurečić, Petar. „Problematika definiranja malih država“, Hrvatski geografski glasnik 74/2, 89–112 (2012).

Kurir/Beta. „Marko Čadež: Otvoreni Balkan doneo novo poverenje među liderima u regionu! A građanima Srbije poručio: U prodavnicama ima

svega“, *Biznis.kurir.rs*, jun 23, 2022, <https://biznis.kurir.rs/info-biz/3958825/marko-cadez-otvoreni-balkan-doneo-novo-poverenje-medju-liderima-u-regionu-a-gradjanima-srbije-porucio-u-prodavnicama-ima-svega>.

Kurir/Kosovo Online. „Nova drska odluka iz Prištine: Vozilima sa srpskim tablicama zabranjen ulazak na administrativnu teritoriju Kosova“, *kurir.rs*, jun 14, 2023, <https://www.kurir.rs/vesti/politika/4179680/vozilima-sa-srpskim-tablicama-zabranjen-ulazak>.

Kurir/Kosovo Online. „Samo roba poreklom iz Srbije ne može na KiM: Promenjena odluka o zabrani ulaska kamiona“, *kurir.rs*, jun 21, 2023, <https://www.kurir.rs/vesti/srbi-na-kim/4183934/promenjena-odluka-o-zabrani-ulaska-kamiona-na-kim>.

Lipovac, Milan. “Different Understanding of State Power as a Key Notion within the Realist Theoretical Approach”, *Međunarodni problemi* vol. 70, no. 1 (januar 1, 2018): 71–95, <https://doi.org/10.2298/medjp1801071l>.

Lisica, Admir. „Turska Vanjska Politika Na Zapadnom Balkanu“, *PISjournal*, avgust 23, 2023, <https://pisjournal.net/turska-vanjska-politika-na-zapadnom-balkanu/>.

Lišanin, Mladen. „Ekonomija i politika u međunarodnoj teoriji: realistička perspektiva“, *Srpska politička misao* vol. 54, no. 4 (januar 1, 2016): 121–134, <https://doi.org/10.22182/spm.5442016.7>.

Lobell, Steven E., Norrin M. Ripsman, and Jeffrey W. Taliaferro. “Neoclassical Realism, the State, and Foreign Policy”, Cambridge University Press eBooks, 2009, <https://doi.org/10.1017/cbo9780511811869>.

Lopandić, Duško, Jasminka Kronja. *Regionalne inicijative i multilateralna saradnja na Balkanu*, Academia.edu. Drugo dopunjeno izdanje. academia.edu, 2015, https://www.academia.edu/14157383/REGIONALNE_INICIJATIVE_I_MULTILATERALNA_SARADNJA_NA_BALKANU?auto=download.

Marković, Radmila. „Različite poruke iz EU i SAD o Otvorenom Balkanu: Šta je sporno u ovoj inicijativi? – Politika – Dnevni list Danas“, *Dnevni list Danas*, decembar 15, 2022, <https://www.danas.rs/vesti/politika/razlicite-poruke-iz-eu-i-sad-o-otvorenom-balkanu-sta-je-sporno-u-ovoj-inicijativi/>.

- Miladinović, Aleksandar. „Otvoreni Balkan’: Koga nema u projektu povezivanja suseda“, BBC News na srpskom, jul 30, 2021, <https://www.bbc.com/serbian/lat/balkan-58019630>.
- Miladinović, Aleksandar. „Samit Berlinskog procesa: Potpisani sporazumi o putovanjima, priznavanju diploma i licenci u regionu – šta se menja za Zapadni Balkan“, BBC News na srpskom, novembar 3, 2022, <https://www.bbc.com/serbian/lat/balkan-63471645>.
- Milosavljević, Milica. „Novo ime, nove najave i stari problemi – Može li „Otvoreni Balkan“ dalje nego Mini Šengen?“, Pluton Logistics, avgust 2, 2021, <https://plutonlogistics.com/spedicija/novo-ime-nove-najave-i-stari-problemi-moze-li-otvoreni-balkan-dalje-nego-mini-sengen/>.
- Milošević, Aleksandar, Miloš Hrnjaz. „Regionalne ekonomske integracije Zapadnog Balkana: Međunarodnopravni i ekonomski aspekti inicijative Otvoreni Balkan“, bmk.org.rs. (Beograd, Srbija: Beogradski međunarodnopravni krug), 63 strane, jun 2023, <https://static1.squarespace.com/static/61b2443d5b1a2e2050e767c9/t/649d8513f5e3c4520359cc0e/1688044821173/Otvoreni+Balkan+-+medjunarodnopravni+i+ekonomski+aspekti%2C+Beogradski+medjunarodnopravni+krug.pdf>.
- Mitrović, Dragana. Međunarodna politička ekonomija, 2. Izdanje, Beograd: Fakultet političkih nauka: Čigoja štampa, 2008.
- N1. „Dejan Jović: Srbiji treba da razreši jednu kontradikciju – Otvoreni Balkan ili srpski svet – Autonomija“, Autonomija, septembar 30, 2021, <https://autonomija.info/dejan-jovic-srbiji-treba-da-razresi-jednu-kontradikciju-otvoreni-balkan-ili-srpski-svet/>.
- Nedeljnik*. „Hil: ‘Otvoreni Balkan nije pokušaj Srbije da dominira drugima, svi su dobrodošli, pa i Kosovo’ – Nedeljnik“, nedeljnik.rs, septembar 8, 2022, <https://www.nedeljnik.rs/hil-otvoreni-balkan-nije-pokusaj-srbije-da-dominira-drugima-svi-su-dobrodosli-pa-i-kosovo/>.
- Novaković, Igor, Tanja Plavšić, Analiza usaglašavanja Srbije sa spoljopolitičkim deklaracijama i merama Evropske unije: Pregled za prvu polovinu 2023. Godine, Beograd, Srbija: Centar za međunarodne i bezbednosne poslove (ISAC), jul 2023, <https://www.isac-fund.org/wp-content/uploads/2023/07/ISAC-Analiza-ZSBP-2023.pdf>.
- Objektiv*. „Predsednik Vučić sa Zorčićem: Slovenija podržava Otvoreni Balkan, sve više ulaganja sa obe strane“, Objektiv – Portal u fokusu (blog), avgust 27, 2021, <https://objektiv.rs/vest/783155/predsednik->

vucic-sa-zorcicem-slovenija-podrzava-otvoreni-balkan-sve-vise-
ulaganja-sa-obe-strane-foto/.

Obradović, Aleksandra. „Liderka albanske opozicije za CdM: Rama koristi
Otvoreni Balkan kao sredstvo obmane – CdM“, CdM, jul 27, 2022,
[https://www.cdm.me/svijet/region/liderka-albanske-opozicije-za-
cdm-rama-koristi-otvoreni-balkan-kao-sredstvo-obmane/](https://www.cdm.me/svijet/region/liderka-albanske-opozicije-za-cdm-rama-koristi-otvoreni-balkan-kao-sredstvo-obmane/).

Paragraf. „Zakon o odbrani Republike Srbije“, pristupljeno oktobar 20,
2023, https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_odbrani.html.

Petrović, Aleksandra. „Otvoreni Balkan’ je prilika za privredni rast u
regionu“, Politika Online, april 4, 2022, [https://www.politika.rs/
sr/clanak/504905/Otvoreni-Balkan-je-prilika-za-privredni-rast-u-
regionu](https://www.politika.rs/sr/clanak/504905/Otvoreni-Balkan-je-prilika-za-privredni-rast-u-regionu).

Petrović, Ivica. „Trgovinski rat’ Kosova sa Srbijom i BiH!“, dw.com,
novembar 22, 2018, [https://www.dw.com/bs/trgovinski-rat-kosova-
sa-srbijom-i-bih/a-46404470](https://www.dw.com/bs/trgovinski-rat-kosova-sa-srbijom-i-bih/a-46404470).

Pluton Logistics/Beta. „Otvoreni Balkan uvećao regionalnu trgovinu za
30% – Šta treba unaprediti?“, Pluton Logistics, maj 2, 2023,
[https://plutonlogistics.com/spedicija/rezultati-incipijative-otvoreni-
balkan-porasli-uvoz-i-izvoz-smanjeni-troskovi-naknada-i-taksi/](https://plutonlogistics.com/spedicija/rezultati-incipijative-otvoreni-balkan-porasli-uvoz-i-izvoz-smanjeni-troskovi-naknada-i-taksi/).

Politika Online. „Hil pozvao Prištinu da se pridruži Otvorenom Balkanu“,
septembar 3, 2022, [https://www.politika.rs/sr/clanak/515843/Hil-
pozvao-Pristinu-da-se-pridruzi-Otvorenom-Balkanu](https://www.politika.rs/sr/clanak/515843/Hil-pozvao-Pristinu-da-se-pridruzi-Otvorenom-Balkanu).

Politika Online. „Јариње и Брњак и даље затворени“, septembar 24,
2023. [https://www.politika.rs/scc/clanak/573421/Jarinje-i-Brnjak-
i-dalje-zatvoreni](https://www.politika.rs/scc/clanak/573421/Jarinje-i-Brnjak-i-dalje-zatvoreni).

Politika Online. „Приштина забранила улазак робе из Србије на КиМ,
Курти тражи пуштање специјалаца“, јун 14, 2023, [https://www.
politika.rs/scc/clanak/557637/pristina-roba-hapsenje-zabrana](https://www.politika.rs/scc/clanak/557637/pristina-roba-hapsenje-zabrana).

Politika Online. „Рама: Отворени Балкан решење, УН и Србија да
признају независност Косова“, septembar 24, 2022,
[https://www.politika.rs/scc/clanak/518329/edi-rama-un-kosovo-
otvoreni-balkan](https://www.politika.rs/scc/clanak/518329/edi-rama-un-kosovo-otvoreni-balkan).

Popović, Sofija. „Biti ili ne biti u Briselu: Novi karakter Otvorenog Balkana
– Analiza – Nedeljnik Vreme“, Nedeljnik „Vreme“, јун 23, 2022,
[https://www.vreme.com/kolumna/bit-ili-ne-bit-ii-u-briselu-novi-
karakter-otvorenog-balkana/](https://www.vreme.com/kolumna/bit-ili-ne-bit-ii-u-briselu-novi-karakter-otvorenog-balkana/).

- Privredna komora Srbije.* „Privredna komora Srbije“, n.d, <https://pks.rs/open-balkan-sporazumi/razvoj-inicijative>.
- Radio Slobodna Evropa.* „Escobar: Otvoreni Balkan neće uspeti ako tu nije svih šest država“, Radio Slobodna Evropa, novembar 24, 2021, <https://www.slobodnaevropa.org/a/31577227.html>.
- Radio Slobodna Evropa.* „Kosovo uvelo carine od 100 odsto Srbiji i BiH, Mogerini pozvala na ukidanje odluke“, Radio Slobodna Evropa, novembar 21, 2018, <https://www.slobodnaevropa.org/a/kosovo-uvelo-carine-od-100-odsto-srbiji-i-bih/29613265.html>.
- Radio Slobodna Evropa.* „Kurti odbio poziv za ‘Otvoreni Balkan’“, Radio Slobodna Evropa, jun 3, 2022, <https://www.slobodnaevropa.org/a/kurti-odbio-poziv-otvoreni-balkan/31881462.html>.
- Radio Slobodna Evropa.* „Milanović u Prištini: ‘Otvoreni Balkan’ nije potpun bez Kosova“. Radio Slobodna Evropa, decembar 23, 2021, <https://www.slobodnaevropa.org/a/milanovic-pristina-otvoreni-balkan-kosovo/31622885.html>.
- Radio Slobodna Evropa.* „Na samitu ‘Otvoreni Balkan’ lideri pozvali EU da pomogne oko kupovine energenata“, Radio Slobodna Evropa, septembar 2, 2022, <https://www.slobodnaevropa.org/a/otvoreni-balkan-sastanak-beograd/32015402.html>.
- Radio Slobodna Evropa.* „Predsednik Slovenije o evrointegracijama Srbije i Zapadnog Balkana“, Radio Slobodna Evropa, jul 4, 2022, <https://www.slobodnaevropa.org/a/predsednik-slovenija-borut-pahor-srbija-zapadni-balkan-evrointegracije/31928167.html>.
- Radio Slobodna Evropa.* „SAD: Kosovo da pristupi regionalnim inicijativama otvorenog uma“, Radio Slobodna Evropa, avgust 5, 2021, <https://www.slobodnaevropa.org/a/ambasada-sad-kritika-kosovo-otvoreni-balkan/31395503.html>.
- Radio-Televizija Vojvodine.* „Ambasada SAD u Prištini: Podržavamo Otvoreni Balkan i Saradnju“, JMU Radio-televizija Vojvodine, maj 27, 2022, https://rtv.rs/sr_lat/politika/ambasada-sad-u-pristini-podrzavamo-otvoreni-balkan-i-saradnju_1344028.html.
- Radoman, Jelena, Jelena Petrović, Miljan Filimonović. „Regionalne Inicijative u Jugoistočnoj Evropi“, Western Balkans Security, jul-septembar 2007, no. 6 (septembar 2007): 18–24, https://www.files.ethz.ch/isn/128629/6_2007_Serbian.pdf.

- Radovanović, Vojin. „Otvoreni Balkan se širi uprkos ruskim opstrukcijama – Politika – Dnevni list Danas“. Dnevni list Danas, jun 8, 2022, <https://www.danas.rs/vesti/politika/otvoreni-balkan-se-siri-uprkos-ruskim-opstrukcijama/>.
- Ranković, Petar, и Petar Milutinović. „Doprinosi i dometi regionalnih ekonomskih inicijativa u unapređenju političkih odnosa između država Zapadnog Balkana“, Godišnjak FPN, godina XVII, br. 29 (jun 2023): 51–68, <https://www.fpn.bg.ac.rs/wp-content/uploads/FPN-Godisnjak-29-2023.pdf>.
- Rapačić, Stevan. “‘Mini-Schengen’ as an Opportunity for New Regional Economic Integration”, Међународни проблеми Vol. 72, no. 3 (septembar 7, 2020): 566–594. <https://doi.org/10.2298/MEDJ2003566R>.
- Ringier. „‘Priština pogrešno odbija’ Rama: Da je Kosovo bilo za stolom Otvorenog Balkana, problem bi ranije bio rešen“, blic.rs, septembar 2, 2022, <https://www.blic.rs/vesti/politika/pristina-pogresno-odbijarama-da-je-kosovo-bilo-za-stolom-otvorenog-balkana-problem/6wrgz5t>.
- Ringier. „U Srbiji kumovima ne zovete one koji nameću nešto’ Vučić i Rama o situaciji na Kosovu, ZSO i Otvorenom Balkanu“, blic.rs, jul 7, 2023, <https://www.blic.rs/vesti/politika/vucic-se-sastao-sa-ramom-otvoreni-balkan-je-doneo-ogromne-koristi-svima/hbhckec>.
- RT Balkan. „‘Отворени Балкан’ под знаком питања: Османи прети изласком Северне Македоније“, октобар 5, 2023, <https://rt.rs/srbija-i-balkan/53325-osmani-otvoreni-balkan-makedonija/>.
- RTRS. „Dodik: ‘Otvoreni Balkan’ dobar, koristan i inovativni projekat koji već daje rezultate“, rtrs.tv, septembar 3, 2022, <https://lat.rtrs.tv/vijesti/vijest.php?id=485124>.
- RTS. „Zaključak Saveta za nacionalnu bezbednost povodom situacije u Ukrajini u 15 tačaka“, februar 25, 2022, <https://www.rts.rs/lat/vesti/politika/4718276/zakljucak-saveta-za-nacionalnu-bezbednost-povodom-situacije-u-ukrajini-u-15-tacaka.html>.
- RTV/Tanjug. „Ђукановић: Увођење Црне Горе у Отворени Балкан равно велеиздаји“, децембар 2, 2023, https://www.rtv.rs/sr_ci/region/djukanovic-uvodjenje-crne-gore-u-otvoreni-balkan-ravno-veleizdaji_1395968.html.

- SD/Tanjug.* „Otvoreni Balkan’ dobio podršku iz Brisela: Evropska komisija, „Promocija veće regionalne integracije““, decembar 23, 2021, <https://www.sd.rs/vesti/info/otvoreni-balkan-evropa-brisel-podrska-politika-region-integracija-2021-12-23?amp>.
- Simić, Dragan R. *World Politics – Interstate and International Order*, Beograd: Čigoja štampa, 2009.
- Stevanović, Katarina. „Kosovske takse za robu iz Srbije i BiH: „Nismo imali izbora““, BBC News na srpskom, novembar 23, 2018, <https://www.bbc.com/serbian/lat/balkan-46318515>.
- Stojsavljević, Vojislav. „Obradović: Ideja ujedinjenja sa Albanijom kroz Otvoreni Balkan je geopolitički problem u najavi – Politika“, Dnevni list „Danas“, decembar 22, 2021. <https://www.danas.rs/vesti/politika/obradovic-ideja-ujedinjenja-sa-albanijom-kroz-otvoreni-balkan-je-geopoliticki-problem-u-najavi/>.
- Tanjug.* „Američka komora traži da se Priština pridruži Otvorenom Balkanu“, tanjug.rs, mart 24, 2023, <https://www.tanjug.rs/srbija/politika/20986/americka-komora-trazi-da-se-pristina-pridruzi-otvorenom-balkanu/vest>.
- Tanjug.* „Hil: Amerika podržava Otvoreni Balkan, granice koristiti u cilju zbližavanja, a ne podjela“, Adria TV, avgust 31, 2022, <https://adria.tv/vijesti/otvoreni-balkan/hil-amerika-podrzava-otvoreni-balkan-granice-koristiti-u-cilju-zblizavanja-a-ne-podjela/>.
- Tanjug.* „Pahor: „Otvoreni Balkan“ ima potencijal da podigne ekonomsku saradnju na novi nivo“, euronews.rs, jun 5, 2022, <https://www.euronews.rs/evropa/region/50855/pahor-otvoreni-balkan-ima-potencijal-da-podigne-ekonomsku-saradnju-na-novi-nivo/vest>.
- Thorhallsson, Baldur, and Sverrir Steinsson. “Small State Foreign Policy”. *Oxford Research Encyclopedia of Politics*, maj 24, 2017, <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190228637.013.484>.
- Trkanjec, Željko. „Zapad sumnjičavo gleda na regionalnu inicijativu: Neodgovorno je autokratskoj Srbiji dati još više moći“, Jutarnji list, septembar 3, 2022, <https://www.jutarnji.hr/vijesti/svijet/zapad-sumnjicavo-gleda-na-regionalnu-inicijativu-neodgovorno-je-autokratskoj-srbiji-dati-jos-vise-moci-15243002>.
- Tumanovska, Marija. „Zapadni Balkan QUAD’, inicijativa kojoj nedostaju dve države Zapadnog Balkana“, Radio Slobodna Evropa, april 3, 2023,

<https://www.slobodnaevropa.org/a/sankcije-rusija-balkan-rat/32347295.html>.

Vlada Crne Gore. „Analiza: Prednosti i mane učešća Crne Gore u regionalnoj inicijativi ‘Otvoreni Balkan’“, Vlada Crne Gore. Ministarstvo evropskih poslova (1–28), novembar 25, 2022, <https://www.gov.me/dokumenta/58b6fde5-d1ac-428c-bede-7ec1bbad3c05>.

VoA. „Mekdauel: Amerika misli na region, zato podržavamo inicijative poput ‘Otvorenog Balkana’“, Kosovo-Online, jul 14, 2023, <https://www.kosovo-online.com/vesti/otvoreni-balkan/mekdauel-amerika-misli-na-region-zato-podrzavamo-inicijative-poput-otvorenog>.

Vukićević, Jasna. „Osporavanja ‘Otvorenog Balkana’ iz civilnog sektora“. Radio Slobodna Evropa, oktobar 25, 2022, <https://www.slobodnaevropa.org/a/crna-gora-zapadni-balkan-civilni-sektor-otvoreni-balkan/32100266.html>.

Vulović, Marina “Economic Relations between the Western Balkans and Non-EU Countries: How the EU Can Respond to Challenges Concerning Direct Investment, Trade and Energy Security”, Publikacija, swp-berlin.org (Berlin, Nemačka, jul 7, 2023), https://www.swp-berlin.org/publications/products/comments/2023C36_WesternBalkans.pdf.

Wohlforth, William C. “The Elusive Balance”, 1993, <https://doi.org/10.7591/9781501738081>.

Арнаулов, Митко, Милица Ђурчић. „Иницијатива Отворени Балкан: Могућност економске и политичке интеграције без безбедносне компоненте“. Међународна Политика Vol. 74 (2023), no. 1187 (март 14, 2023): 133–159, https://doi.org/10.18485/iipe_mp.2023.74.1187.6.

Блажевска, Катерина. „Отворен Балкан пред отворени прашања“, dw.com, јун 7, 2022, <https://www.dw.com/mk/%D0%BE%D1%82%D0%B2%D0%BE%D1%80%D0%B5%D0%BD-%D0%B1%D0%B0%D0%BB%D0%BA%D0%B0%D0%BD-%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%B4-%D0%BE%D1%82%D0%B2%D0%BE%D1%80%D0%B5%D0%BD%D0%B8-%D0%BF%D1%80%D0%B0%D1%88%D0%B0%D1%9A%D0%B0/a-62048567>.

Блажевски, Бојан. „Порталб: Дали „Отворен Балкан“ треба да продолжи и по ставот на Србија кон Украина?“, Meta.mk, март 7, 2022, <https://meta.mk/portalb-dali-otvoren-balkan-treba-da-prodolzhi-i-po-stavot-na-srbija-kon-ukraina/>.

Златков, Емил. „Источен триаголник за Западен Балкан“, Радио Слободна Европа, новембар 11, 2019, <https://www.slobodnaevropa.mk/a/%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%87%D0%B5%D0%BD-%D1%82%D1%80%D0%B8%D0%B0%D0%B3%D0%BE%D0%BB%D0%BD%D0%B8%D0%BA-%D0%B7%D0%B0-%D0%B7%D0%B0%D0%BF%D0%B0%D0%B4%D0%B5%D0%BD-%D0%B1%D0%B0%D0%BB%D0%BA%D0%B0%D0%BD/30263010.html>.

Марковски, Данчо. „Современи дипломатски методи и нивната примена во Македонската дипломатија“, Фондација „Friedrich Ebert Stiftung“, Канцеларија у Македонији, 2017, стр.162, <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/skopje/14052.pdf>.

Министарство Спољних Послова. „Турска | Министарство спољних послова“, n.d., <https://www.mfa.gov.rs/spoljna-politika/bilateralna-saradnja/turska>.

РТС. „Акција полиције у централној Србији, ухапшени косовски специјалци“, јун 14, 2023, <https://www.rts.rs/vesti/hronika/5212669/akcija-policije-u-centralnoj-srbiji-uhapseni-kosovski-specijalci.html>.

Слободен Печат. „Gospodarska komora: Povezati sustave kako bi imali jedinstvenu kontrolu prijevoznika s ‘Otvorenog Balkana’“, Слободен Печат, октобар 6, 2022, <https://www.slobodenpecat.mk/hr/stopanska-komora-da-se-povrzat-sistemite-za-da-ima-edna-kontrola-na-prevoznicate-od-otvoren-balkan/>.

Стојкова, Ивана. „Вработувањата преку „Отворен Балкан“ заглавени во македонското Собрание“, Радио Слободна Европа, септембар 29, 2022, <https://www.slobodnaevropa.mk/a/%D0%B2%D1%80%D0%B0%D0%B1%D0%BE%D1%82%D1%83%D0%B2%D0%B0%D1%9A%D0%B0%D1%82%D0%B0-%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%BA%D1%83-%D0%BE%D1%82%D0%B2%D0%BE%D1%80%D0%B5%D0%BD-%D0%B1%D0%B0%D0%BB%D0%BA%D0%B0%D0%BD-%D0%B7%D0%B0%D0%B3%D0%BB%D0%B0%D0%B2%D0%B5%D0%BD%D0%B8-%D0%B2%D0%BE->

%D0%BC%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D0%BD%D1%81%D0%BA%D0%BE%D1%82%D0%BE-%D1%81%D0%BE%D0%B1%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D0%B5/32057476.html.

Tanjug. „Sijarto: Mađarska spremna da se pridruži saradnji zemalja Otvoreni Balkan“, Radio-televizija Vojvodine, septembar 2, 2022, https://rtv.rs/sr_lat/politika/sijarto-madjarska-spremna-da-se-pridruzi-saradnji-zemalja-otvoreni-balkan_1370647.html.

Tanjug. „Усвојена декларација о војној неутралности“, Politika Online, октобар 29, 2007, <https://www.politika.rs/scc/clanak/6426/Usvojena-deklaracija-o-vojnoj-neutralnosti>.

Шајн, Жељко. „Политика“ је важан извор информисања у региону“, Politika Online, јануар 24, 2023, <https://www.politika.rs/scc/clanak/533934/severna-makedonija-intervju-region-eu-vmro>.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

339.92(497:4-672EU)
327.39(497:4-672EU)

АРНАУДОВ, Митко К., 1990-

Отворени Балкан : економска интеграција између политичких и безбедносних размимоилажења / Митко Арнаудов. - Београд : Институт за међународну политику и привреду, 2023 (Београд : ДонатГраф). - 170 стр. ; 24 cm

Тираж 100. - Напомене и библиографске референце уз текст. - Библиографија: стр. 153-169.

ISBN 978-86-7067-322-9

а) Европске интеграције -- Балканске државе

COBISS.SR-ID 130568713

Др Митко Арнаудов

Др Митко Арнаудов ангажован је у Институту за међународну политику и привреду као научни сарадник. Основне области његовог научно-истраживачког интересовања су међународни односи, односи Србије са суседима, регионални односи на Балкану, суседски односи на Западном Балкану, савремена историја Балкана, процеси европских и атлантских интеграција земаља Западног Балкана, као и односи земаља Западног Балкана са Европском унијом.



Арнаудов је у октобру 2021. године докторирао на Факултету политичких наука Универзитета у Београду одбранивши докторску тезу „Стратегија спољне политике Републике Македоније од 2006. до 2015. године“.

Претходно је на Факултету политичких наука завршио основне и мастер студије.

У Институту за међународну политику и привреду, током 2016. године, завршио је Програм краткорочног волонтирања.

Објавио је бројне научне радове у домаћим и страним часописима, а учествовао је и на бројним домаћим, регионалним и међународним конференцијама и научним скуповима.